PUTNI VODIČI

RIM
I OKOLICA

S 5 SLIKA, PLANOM GRADA RIMA, ŽELJEZNIČKOM KARTOM ITALIJE, PRAKTIČNIM UPUTAMA ZA PUTNIKE I NAJLJEPŠIM IZLETIMA

TISAK I NAKLADA ST. KUGLI,
KNJIŽARA KR. SVEUČILIŠTA I JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE,
ZAGREB, ILICA 30.

Izravne brze željezničke pruge označene su ***debelom***, pokrajne vicinalne *tankom* crtom.

Ulazne točke u Italiju: 1) Preko Ljubljane na Trst, odavde željeznicom dalje, ili brodom iz Trsta na Anconu 2) Iz Splita ili Dubrovnika brodom u Bari ili Anconu.

ŽELJEZNIČKA KARTA
ITALIJE
MJERILO 1 : 7,000.000

215

SLOVNICE, RJEČNICI, LISTARI:

a) Hrvatsko-srpski i staroslovenski.

(vidi pobliže u našem popisu koji se šalje na zahtjev badava)

b) Bugarski.

BENIGAR: Bugarska slovnica sa čitankom (br. 971) D 15.—

c) Češki.

REŽNY VOJTJEH: Početnica češkoga jezika (br. 972) Dinara 15.—

d) Engleski.

KOZMOPOLITA: Engleski učitelj (br. 973) D 3.—

LOCHMER AL.: Laki način engleski bez učitelja (br. 974) D 40.—

— Hrvatsko-engleski džepni rječnik (br. 975) D 20.—

PETROVIĆ V.: Elementarna gramatika engleskog jezika za Srbe (Gaspey Otto, Sauer) (br. 976) D 54.—

ESPERANTSKI.

MARUZI: Esperantska gramatika (br. 1744) D 20.—

BUBALO: Hrv. srp. esperanto rječnik (br. 1575) D 20.—

BEDEKOVIĆ: Hrv. esperantski rječnik (br. 1576) D 6.—

TOMIĆ: Du Sudslavaj Popolpabeloj (br. 1577) D 2.20

KLJUČ ESPERANTA (br. 1588) D 4.—

e) Francuski.

ADAMOVIĆ: Francusko-hrvatski rječnik (br. 977) D 60.—

GAVAZZI A.: Hrvatsko-francuski rječnik (br. 978) D 50.—

KOZMAPOLITA: Francuski učitelj (br. 979) D 3.—

PETROVIĆ: Gramatika francuskog jezika (Gaspey - Otto - Sauer) br. 980) D 54.—

PLOETZ Dr. K.: Francuska početnica (br. 981) D 40.—

ŠULLER F.: Histoire abrégée de la litérature française (br. 982) D 40.—

— Sustavno oblikoslovlje i skladnja francuskog jezika (br. 983) D 26.—

ŠVRLJUGA: Francuska slovnička vježbenica (br. 984) D 34.—

f) Grčki.

MARN prof: Homerov rječnik (br. 985) D 20.—

MUSIĆ A. Dr.: Gramatika grčkog jezika u štampi D —.—

SCHENKL Dr. K.: Prijevod grčke vježbenice (br. 986) D 15.—

g) Latinski.

KATIĆ FR. prof.: Srpsko-hrvat.-latinski rječnik (br. 987) Dinara 100.—

PAVEC I. prof.: Mali latinac (br. 988) D 14.—

ŽEPIĆ M. prof.: Latinske i hrv. zadaće (o padežima) I. dio (br. 989) D 30.—

ŽEPIĆ M. prof.: Latinske i hrvatske zadaće (o načinima) II. dio (br. 990) D —.—

— Hrvatsko-latinski džepni rječnik za školsku porabu (br. 992) D 50.—

— Latinsko-hrvatski džepni rječnik (br. 1340) D 50.—

Cijene bez obveze!

P U T N I V O D I Č I

VODIČ KROZ RIM I OKOLICU

S 5 SLIKA, PLANOM GRADA RIMA, ŽELJEZNIČKOM KARTOM ITALIJE, PRAKTIČNIM UPUTAMA ZA PUTNIKE I NAJLJEPŠIM IZLETIMA

TISAK I NAKLADA ST. KUGLI,
KNJIŽARA KR. SVEUČILIŠTA I JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE,
ZAGREB, ILICA 30,

KRATICE.

c.	=	Corso (prilaz)
ch.	=	chiesa (crkva)
conv.	=	convento (samostan)
dv.	=	dvorana
d.	=	desno
g.	=	galleria
gr.	=	grob
i.	=	istočno
j.	=	južno
l.	=	lijevo
L	=	lira
M	=	muzej
p.	=	piazza (trg)
pal.	=	palazo (palača)
pta.	=	porta (vrata)
pt.	=	ponte (most)
s.	=	sala (dvorana)
s.	=	sjeverno
sagr.	=	sagradio
u. s.	=	ulaz slobodan
v.	=	via, viale (ulica)
z.	=	zapadno

Umoljavaju se gg. putnici, koji će rabiti ovaj vodič, da sve eventualne ispravke, promjene i vrijedne nove stvari ovamo ubilježe i da ih naknadno objave izdavaču u svrhu što savršenijeg novog izdanja.

SADRŽAJ.

	Strana
A. Praktične opaske	9
B. Stan i opskrba	12
C. Prometna sredstva	18
D. Poslanici i druge adrese	21
E. Galerije i muzeji	22
F. Opći dio	24
G. Politička historija i historija umjetnosti	25

I. Kvirinal i Pincio	29
II. Eskvilin i Viminal	38
III. Celij i Aventin	41
IV. Palatin i Kapitolij	48
V. Campus Martius	65
VI. Vatikan	73
VII. Trastevere i Janikul	93
VIII. Fuori le mura	95
IX. Dalnji izleti	101
X. Alfabetsko kazalo	105

RIM

A. Praktične opaske.

VRIJEME PUTOVANJA. Za posjet Rima najzgodniji su mjeseci ožujak, travanj, svibanj, listopad i studeni. Ali se može onamo otići i u lipnju i u drugoj polovici rujna.

ODIJELO. Radi velike razlike temperature u crkvama i pod vedrim nebom treba uzeti svakako ogrtač i u raniju sezonu toplije odijelo.

JEZIK. Poznavanje jezika olakšava vrlo promet sa domaćim žiteljstvom, a osobito sa konobarima, jer je jestvenik (la lista) uvijek pisan u talijanskom jeziku. Za izgovor vrijede ova pravila: u većini slučajeva naglašen je predposljednji slog.

c se čita pred **i** i **e** kao **č**; **g** pred **i** i **e** kao **đ** **g** inače (pred **a, o, u**) kao **k** ili **g.** Ako treba **ki** ili **ke** onda se piše **chi** i **che;** jednako za **gi** i **ge** piše se **ghi** i **ghe.** Za **ču, ča** i **čo** piše se **ciu, cia** i **cio,** odnosno za **đu, đa,** piše se **giu, gia** i **gio.** Jednako tako se piše **sci, sce** za **ši** i **še,** a za **scia, scio** i **sciu** čita se **ša, šo, šu.**

ŽELJEZNICE. Podržavljene su talijanske željeznice g. 1905. Cijene se računaju po tarifi zona, tim jeftinije, čim je dalji put. Zato je dobro, uzeti biljete za dalju vožnju, jer se i uz ovake biljete prekidati putovanje. Uz običnu tarifu vrijedi i kružna tarifa (Viaggi circolari) uz sniženu cijenu, i to za stalne kružne vožnje (combinati) i za one, koje si čovjek sam sastavlja (combinabili). Pobliže o tom daju upute putnički zavodi (Enit,

Cook and Son, etc.) i Indicatore ufficiale, vozni red, koji se dobiva na svim stanicama.

Preporučaju se, da se uzimaju karte do Rijeke, (Fiume) ili do Postojne (Posthumia), a dalje talijanski biljet, koji je za vrijeme svete godine isto tako i za vrijeme izložbe jeftiniji za 50%. U Italiji ima osim medjunarodnih luksus-vlakova (samo I. klasa Paris—Turin—Milan—Rim,- Simplon-ekspres, Beograd—Zagreb—Venezia—Milan—Paris) još brzih vlakova i to: treni diretissimi (I. i II.. klasa vagon-restaurant i vagon lits) i treni diretti (I. II. ali i III. klasa za duge vožnje), onda treni accelerati (I. II. III. klasa, t. j. pospješeni osobni vlakovi), treni omnibus (osobni vlakovi) i treni misti, (miješoviti vlakovi.) Brzi su vlakovi jednako dobri kao i naši ali nešto uži. Na osobnim vlakovima putnik izdaleka najvoli I. ili II. klasu.

PRTLJAGA I CARINSKA REVIZIJA. Koliko je moguće, treba čim manje uzeti ručne prtljage. Novac i inače vrijednosti ne smiju se nigda, ni u najbolje zatvorenom kovčegu spremiti. Osiguranje prtljage preuzimaju veliki putničiki zavodi. Ručna prtljaga ima opeg 50×30×25 cm. Iza rata poskupila je tarifa za predanu prtljagu. — Na pograničnoj postaji treba carinsku pregledbu osobno obaviti inače ostaje prtljaga u magazinu, neocarinjena, osobito se traži kod carine duhan, cigarete i cigare.

VRIJEME. — Italija računa sredno-evropejskim vremenom. U voznim redovima računa se od pônoći do ponoći 24 sata. U običnom životu računa se od 12—12 sati.

NOVAC. Jedinica u Italiji je lira, koja se dijeli u 100 centisima. Papirni novac vrijedi osim Biglietti di Stato, još banknote Banca d'Italia od 50, 100, 500 i 1000 lira, ali moraju tri posljednje imati crveni državni pečat (glavu Italije sa natpisom: »Decreto ministeriale del 30. Luglio 1898.). Kod starih slijepljenih novčainca treba paziti, da je na desnoj i na lijevoj strani isti broj, inače ne vrijede. Kovani novci su po 20, 50 centesima, od 1 i 2 lire od nikola, od bakra po 5 i 10 centesima. Puk računa još na solde (5 centesima).

U Italiji očekuje svaki čovjek, kočijaš, vođ, vratar i t. d. makar kaku napojnicu (mancia). Najbolje za prvi se čas opsrbiti talijanskim novcem kod kuće a drugo si dati doznačiti kreditnim listom na kojugod banku.

PUTNICA. U Italiji postoji od vremena rata odredba za putnice. Svaki tuđinac treba da dobije prvih dana svoga boravka od policije (questura) dozvolu, da se dulje zadrži (permesso di soggiorno), koje mu priskrbi vratar hotelski ili stanodavac. Kod izlaza iz Italije treba tu dozvolu (permesso) vratiti na pograničnj postaji.

POŠTA u Italiji je dosta savjestna. Adrese treba napisati latinskim pismenima; za pisma, koja čekaju adresata na pošti, poste restante (ferma in posta), treba pokazati posjetnicu sa potkriženim prezimenom. Plaća se za Jugoslaviju na obično pismo 1 lira.

NOĆIŠTE I OPSKRBA. U Italiji ima hôtela za strance i gostionice za domaće. Prve ne posjećuje Talijan, jer su skupi, jer sile na table d'hôte. U talijanskim »albergima« jede se za polovicu jeftinije po karti.

Tko ne podnaša mirisa maslinova ulja, onaj naručuje »fritto con burro« (pečeno na maslacu); svakako se treba prije pogoditi sa riječima »a prezzo giusto«, što ne izvodi nikake zamjere. Kad se je pogodla cijena za sobu, treba dodati: »tutto compreso«. Cijene za sobu u manjim hotelima mijenjaju se od 8—25 lira. U zimi treba uzeti sobu na sunčanu stranu. Svagda nosi sa sobom »cerini«, žigice (škatulja 40 cent.) Dobro je na večer tražiti dnevni račun. Kafa se pije u kavanama, i to: caffe nero, crna kafa, cappuccino sa nešto mljjeka, caffe latte, bijela kafa sa pastom (kruh). Mischio je mješavina od kafe i čokolade. U kafanama većinom se dobiva i doručak. Vrlo je dobar sladoled u Italiji; na po zamrznut zove se granito. — Vino se dobiva jako dobro i jeftino u »osteriama« i u Negozii di vino: brojevi nad vratima znače, koliko solda (po 5 cent.) vino stoji.

Privatne stanove mogu uzimati putnici, koji su vješti jeziku. Jako je dobro o svem uzeti namire.

CRKVE. Crkve su već rano otvorene. Neke manje su od 2—3 h zatvorene. Crkvenjak ima ključ (sagretano, 2 L). Dobar je posjet prije podne; dok je misa, nije dozvoljeno razgledanje. Za crkvenih svetaca i 8 dana pred Uskrs su slike i kipovi zastrti.

KAZALIŠTA treba posjetit (opera, balet igrokaz, komedija, pučko kazalište, marijonete); početak u 8½—9 h, svršetak o ponoći. Gospoda mogu ići u parter (platea); ulaznica (biglietto d'ingresso) daje pravo na sta-

jaći parter; drugu kartu treba kupiti za p o l t r o n e (fotelj kod pozornice) ili p o s t o d i s t i n t o (sjedaći parter). Loža ima sa 3, 5 ili 6 mjesta, a prodaju se u cijelosti: dame uzimaju lože (p a l c o d i p r i m a, s e c o n d a, t e r z a f i l a; drugi red je najelegantniji i najskuplji.

KOLODVOR. Glavni kolodvor (S t a z i o n e T e r m i n i J. 5). Dolazi se na jugozapadnu, a odlazi na sjeveroistočnoj strani; omnibusi i kola na kodvoru; nosač (f a c c h i n o 1 L) za komad, — za predani dvostruko). Nasuprot izlazu je »C a s p a s« (Casa del Passegiero) sa kupeljima, brijačem, gostionom i prometnim uredom. **Manji kolodvori:** N u o v a S t a z i o n e d i T r a s t e v e r e (B 9) u Viterbo, — S t a z i o n e d i S a n P i e t r o (A 4), pokrajna željeznica u Viterbo. — S t a z i o n e d i P o r t a S a n L o r e n z o (L 6) za tramvaj u Tivoli.

B. Stan i opskrba.

CIJENE SOBA: luksuzni hoteli 30—80 L; bolji hoteli 15—30 L; skromni 8—15 L. Loženje peći se posebno računa. Podvorba 10% prirasta. U nekim hotelima valja ručak ili večeru uzeti.

Penzija za stan i opskrbu 25—30 L.

a) HOTELI.

P r v o r a z r e d n i:

Beausite H. Via Ludovisi 45 (G 3)
Vittoria H. Via Sardegna 34 (H 2) 125 soba.
Bristol H. Piazza Barberini (G 4) 300 soba
Continental H. Via Cavour 5 (J 5) 300 soba
Eden H. Via Ludovisi 49 (G 3) 180 soba
Elysée H. Via di Porta Pinciana 30 (G 2-3)

Excelsior H. Via Vittorio Veneto (G-H 3) 500 soba
Flora H. Via Vittorio Veneto 95 (G 2)
Grand H. Via delle Terme 3 (H 4) international
Hassler H. Piazza S. Trinita dei Monti 8 (F 3)
Imperial H. Via Vittorio Veneto 44 (G 3) 100 soba.
Italie H. d'Via delle Quatro Fontane 12 (G 4),
Jolanda Metropol H. Via San Nicoló da Tolentino 76, (H 3)
Majestic H. Via Vittorio Veneto (G 3) 120 soba
Marini H. Via del Tritone 17 (F 4)
Milano H. Piazza Monte Citorio 11 (E 4) 120 soba
Minerva-Grad H. Piazza della Minerva 69 (G 3) 300 soba (svećenici)
Moderno H. Via Marco Minghetto 50 (E F 4)
Palace H. Via Vittorio Veneto (G 3) 215 soba
Parc-Fischers H. Via Sallustiana 39 (H 3) 160 soba
De la Paix et Helvetia H. Via 3. Novembre 1922 (F 5)
Princes H. de Piazza di Spagna 15 (F 3) 150 soba
Quirinale H. Via Nazionale 7 (H 4—5) 200 soba
Regina H. Via Vittorio Veneto (G 3)
Royal H. Via Venti Settembre 31 (J 3) 200 soba
Russie H. Via del Babuino 90 (E 2) 300 soba
Savoia H. Via Ludovici 15 (G 3) 130 soba
Splendid H. Piazza S. Carlo al Corso (E 3)
Windsor H. Via Vittorio Veneto 54 (G 3)

D r u g o r a z r e d n i:

Abruzzi Alb. Via dei Pastini 47 (E 4)
Bologna Alb. Via S. Chiara 5 (D-E 5)
Boston H. Via Lombardia 43 (G 3)
Britania Alb. Via Quatro Fontane 149 (G 4)
Cesari H. Via di Pietra 89 (E 4) 60 soba
Colonna H. Via due Macelli 24 (F 4)

Dragoni H. Via del Tritone 9 (F 4)
Fleurie - Lugano Alb. Via del Tritone 132
Genio Alb. Via Zanardelli 28
Genova Alb. Via Cavour 6 (J 5) 11 soba
Ginerva Alb. Via della Vite 29 (F 3)
Inghilterra H. d', Via Bocca di Leone 14 (F 3)
Lago Maggiore Alb. Via Cavour 17. (J 5)
Liguria H. Via Cavour 20 (J 5) 64 soba
Londra Alb. di, Via Collina 23 (J 3)
Massimo d'Azeglio Alb. Via Cavour 18 (J 5)
Nazionale H. Piazza Monte Citorio 13 (E 4)
Nord Alb. del, Via Principe Umberto 7
Orient H. d', Piazzi Poli 7 (F 4) 80 soba
Piazza Colonna-Tordelli H., Via del Tritone 5 (F 4)
S. **Chiara Alb.** Piazza S. Chiara (E 5)
Senato Alb. del Piazza della Rotonda 72 (E 4)
Sole Alb. del, Piazza della Rotonda 63 (E 4)
Torino Alb. Via Principe Amedeo 8 (J 5)
Venezia Alb. Via Nazionale 125
Viminale Alb. Via Viminale 13 (H 5)

b) PENZIJE:

Albione P. Via Sicilia 146
Alexandra P. Via Vittorio Veneto 18
Astoria P. Via Sicilia 66
Boos P. Via Nazionale 191
Comina P. Via degli Abruzzi 3
Dinescu P. Via delle Fiamme 19
Esedra P. Via Torino 117
Forti P. Corso Umberto 380
Francini P. Via Vittorio Veneto 146
Frey P. Via Liguria 26

Girardet P. Piazza del Esquilino 12
Hallier P. Via Torino 39
Hannover P. Via Venti Settembre 4
Internationale P. Via Sistina 79
Iris P. Via del Babuino 114
Jasseli - Owen P. Piazza Barberini 12
Jaenichen P. Via Venti Settembre 98
Moderna P. Via S. Basilio 46
Nazionale P. Via 3. Novembra 1922 114
Pacitto P. Via Francesco Crispi 55
Pinciana P. Via Vittorio Veneto 146
Pirri P. Salita S. Nicoló da Tolentino
Rossi P. Via del Babuino 186
Rubens P. Via Bocca di Leone 3
S. Caterina P. Via Po 2
Suisse P. Via Gregoriana 56
Tea P. Via Sardegna 149
Terminuo P. Piazza dell' Esedra 47
Villa Ludovisi P. Via Liguria 36
Vila Medici P. Via Sistina
White P. Via Vittoria Colonna 11.

c) RESTAURANTI:

Basilica Ulpia, Piazza del Foro Trajano
Batteria Nomentana, Porta Pia, (stara rim. osteria)
Belvedere, Via Appia Nuova 269 (stara rim. osteria)
Biffi, Galleria Colonna
Bucci, Piazza dello Capello, (riblja juha, specijalitet)
Cardinali, Via Nazionale 246
Castello dei Cesari, Via di S. Prisca 7, (st. rim. ost.)
Damiani, Via Montecatini
Fagiano, Piazza Colonna 363

Fedelinaro il, Piazza Trevi (stara rim. osteria)
Galleria Sciara
Genova, Piazza dell' Esedra 55
Giardino, Via delle Botteghe oscure 23, (rim. osteria)
Giuseppe Bragaglia, Via Poli
Leonardi, Via del Seminario
Marinese il, Via Nazionale 44
Nazionale e de Tre Re, Via del Seminario
Passetto, Via Zanardelli 14
Pastarellaro, Via S. Crisogono 33 (rim. osteria)
Piperno, Piazza Cenci (artičoki i bakalar)
Pozzo S. Patrizio, Piazza in Lucina
Roma, Piazza Poli
Rosetta, Via Rosetta 2
Regina, Via Agostino Depretis 89
Salvaggi, Via Pastrengo, 24
S. Carlo, Piazza S. Carlo al Corso 120
Scarpone, Via di S. Pancrazio 15, (rim. osteria)
Teatro Valle, Via del Teatro Valle (rim. osteria)
Tirolese, Piazza di S. Eustachio
Trentino, Piaza S. Pietro
Umberto I., Via della Mercede, 42
Valiani na kolodvoru Terminus
Villetta, Via di S. Pancrazio
Vedova Scarpone, Via Appia Nuova, 267

d) VINOTOČJA:

Bottai, Via Solferino, toskansko vino
Chiappa, Via S. Andreadelle Trate Velletri — vino
Colonna, Via della Colonn, toskansko vino
Est, Est, Est, Via della Palombella, Montefiascone vino

Fagioli, Via del Pantheon 59, Genzano - vino
Frascati, nasuprot Panteonu, Frascati - vino
Gambero, Via del Gambero, Castell - vino
Nuova Est, Est, Via della Vacca 1
Tempietta, Piazza S. Claudio, Grottaferata - vino
Toscana, Via del Nazzareno 15, toskansko vino.

PIVOTOČJE:

Albrecht, Via Francesco Crispi 39 (Löwenbräu)
Bertolino, Piazza SS. Apostoli 52 (Paschkowsky)
Dreher, Piazza della Pigna 9 (Dreher)
Peroni, Via di S. Marcello 19
Pilsen, Via Uffici del Vicario 43.

f) KAVANE I SLASTIČARNE:

(Kava = K; čaj = T; slastičarna = S)

Ambrosini (T, S), Via Nazionale 76
Aragno, (K, T, S), Corso Umberto I. 1
Babington Tea - room, Piazza di Spagna
Biffi (K T) Piazza Collona
Biffi (K T) Piazza Colonna
Bussi (K T) Via Condotti 73
Drago Verde (T) Via Babuino 174
Faraglia (K, T, S), Piaza Venezia
Gagiulo, (T) Piazza di Spagna 43
Gilli i Bezzola (T S) Via Nazionale 47, 48
Giuliani (T S), Corso Vittorio Emanuele 124
Goldengate (T S), Via Vittorio Veneto
Greco, (T S), Via Condotti, blizu Piazza di Spagna
La Tour, (T) Piazza S. Apostoli
Latour, vedova (T), Via delle Terme 77

Moderno (K), Portici Esedra 65
Rinascente (T S), Piazza Collonna
Rinasciamento (K) Lungo Tevere Mellini 1
Ronzi e Singer (K) Piazza Collonna,
Rosatti (T S), Via Vittorio Veneto 108
Volga, Tea - room, Via Francesco Crispi 4
Cosy - Cottage, Tea room, Via del Babuino 161.

C. Prometna sredstva.

Tramvay: unutar gradskih zidova.

1. A. Sv. Petar—P. Venezia—Termini.
   B. Sv. Petar—V. Volturno—Termini.
2. Trastevere—P. Garibaldi—P. Venezia—Traforo—C. Italia—V. della Regina natrag V. Carducci—P. Barberini
3. Termini—C. Vittorio Emanuele—Pt. Garibaldi—St. Trastevere.
4. S. Giovanni—Lateran—V. Cavour—P. Venezit—C. V. Emanuele—Pt. V. Emanuele— V. Doria.
5. P. V. Emanuele—P. Venezia—V. Ostiensie—B. di San Paolo f. m.
6. Termini—P. Venezia—Panteon—Ca. Margherita.
7. P. Venezia—C. V. Emanuele—Panteon—Pt. Cavour—V. A. Doria.
8. P. S. Silvestro—P. Pinciana—Ferovia—S. Maria Maggiore—Porta S. Giovanni.
9. P. S. Silvestro—Porta Pinciana—V. 20. Settembre—Barr. Nomentana.
10. P. S. Silvestro—P. V. Emanuele—V. P. Eugenio—Porta Maggiore.
11. Barr. Tiburtina—P. V. Emanuele—V. Cavour—P. Venezia—C. V. Emanuele—Chiesa nuova.

13. Policlinico—V. 20. Settembre—P. Venezia—Panteon—P. del Popolo—Vl. Umberto I.
14. Barr. Triomfale—Pt. Margherita—P. del Popolo—Traforo—Ferrovia—P. dell'Indenpendenza.
15. P. Venezia—Panteon—P. del Popolo—Pt. Milvio, natrag V. della Minerva.
16. P. S. Pietro—Pt. Margherita—P del Popolo—Traforo—Colosseo—Pt. S. Giovanni.
17. P. Venezia—V. Nazionale—V. 20. Settembre—V. Nomentana—C. Gno Aniene.
19. P. V. Emanuele—P. Venezia—Lungotevere—P. Mattatoio.
20. P. Risorgimento—P. Cavour—Pt. Garibaldi—Staz. di Trastevere.
21. P. Venezia—Panteon—Lgt. Michelangelo—Valle Giulia.
22. P. Venezia—Sta. Saba, kao 5.
23. P. Barberini—Mte. Mario.
24. P. Venezia—C. V. Emanuele—V. delle mura Vaticane—Maddona del Riposo.
25. P. Venezia—C. V. Emanuele—Pta. S. Pancrazio—Monteverde.
26. Okrenutim redom kao 27.
27. P. Colona—Ferrovia—V. Castro Pretorio—V. Policlinico—P. Regina, natrag C. d'Italia—P. Barberini.
28. P. Colonna—P. S. Maria Maggiore—P. V. Emanuele—Sc. S. Lorenzo.
29. P. Colonna—Traforo—P. S. Maria Maggiore—P. S. Croce in Gerusaleme.
30. P. S. Croce in G.—V. Merulana—Ferrovia—P. Barberini—P. Cavour.

31. Gn. Zoologico—C. d'Italia—V. 20. Settembre—Ferovia—V. Merulana—P. S. Croce in Gerusaleme.

32. Barr. Triomfale—Pt. Cavour—P. Regina, natrag preko V. delle Terme.

33. Kao 32. samo okrenutim redom.

2. Tramvay u okolinu:

Od V. Marsala: Pt. S. Lorenzo—Verano priključak vlaku Roma—Tivoli).

Od P. S. Lorenzo: Bagni—Villa Adriana—Tivoli.

Od P. della Liberta: Due Ponti—Scrofano—Riano—Castelnuovo di Porto—Morlupo—Rignano—S. Oreste—Faleria—Civita Castellana—Fabbrica di Roma—Corchiano—Vignanello—Soriano—Bagnaja—Viterbo.

Od V. Principessa Margherita: Genazzano—Fiuggi, Frosinome—S.Cesareo, Frascati—Fiuggi—Vico nel Lazio—Guarcino.

Od V. Viminale: Frascati, Grottaferrata—Marino—Castel Gandolfo—Albano—Ariccia, Marino—Albano—C. Gandolfo, Genzano—Lanuvio—Velletri—Valle Violata, Marino—Grotaferrata—Rocca di Papa.

Cijena unutar grada (od 6 h — 13 h) 50 centesima, (od 8 h) 25 c, nedjeljom i svetkom 70 c.

Autobusi.

Unutar grada:

P. del Popolo—P. Montanara (E 8) 50 c.
P. di Spagna (F 3) — P. S. Cosimato (C 7 50 c.
P. S. Pietro (A 3) — P. Colonna (E 4) 50 c.
P. di Venezia (F 5/6 — P. Benedetto Marcello 50 c.
P. S. S. Apostoli (F S) — Ponte Lungo (grob C. Metella 75 c.
Nuova Stazione di Trastevere—Parochieta 1.50 L.

U okoliš:

Porta Angelica (B 2) Sant' Onofrio in Campagna.
Foro Traiano (F 6) — Cecilio Matella.
Glavna pošta (F 3) — Ostia Mare, Nepi i Torrida.
Glavni kolodvor (F 4) — Rieti.

Okolišne vožnje:

(Ufficio Viaggi e Turismo i ENIT) odlazi su P. Colonne u ½10: u 3 sata. — Cijena uključivo vodič i ulaznine 50 L za čitavi dan, 35 L za pol dana.

Srijeda i subota: Petrova crkva, Kapitol i muzeji; Forum Romanum; poslije podne: Lateran; Maria Maggiore, S. Maria degle Agnoli; Villa Borghese, Pincio, Piazza di Spagna.

Ponedeljak i četvrtak: Janikul Palatin, Forum Trajanum, poslije podne S. Paolo fuori le mura, Kolosej, S. Pietro in Vincult.

Četvrtak i petak: Angjeosku tvrdju; Vatikan; popodne Terme Karakuline, Via Appia, Katakombe.

D. Poslanici i druge adrese.

Poslanik kraljev. SHS. na Vatikanu kod sv. Stolice u kolegiju Sv. Jeronima Via Ripetta 108.

Poslanik kraljev. SHS. na Kvirinalu kod talijanske vlade Pal. Borghese na P. Borghese.

Kolegij Sv. Jeronima Via Ripetta 108; zavod nastoji da čim više naših putnika bude nastanjeno ili u kolegiju ili u njegovoj blizini, jer se svi sastanci objavljuju u crkvi sv. Jeronima. Pobliže upute daje ravnateljstvo zavoda.

Putnički biroi: Thos. Cook & Son. P. delle Terme 54 i P. di Spagna 1. B. — Compagnia internazionale di Vagoni - letti. P. S. Silvestro 93.

Glavna pošta i telegrafski ured: S. Silvestro (F 4)

Kazališta:

T. Constanzi: V. del T. Constanzi (H 5) Opere.
T. Argentina: V. di Torre Argentina (D 5) Drame.
T. Valle: V. del T. Valle (D 5) Drame.
T. Quirino: V. Marco Minghetti (F 4) Drame i operete.
T. Nazionale: V. Nazionale (F 5) Drame, opere operete.
T. Adriana: P. Cavour (D 2) Opere i operete.
T. Eliseo: Via Nazionale 92. Operete.
T. Morgana: Via Merulana 243. Opere i operete.

Koncertne sale:

Augusteum: Via dei Pontifici 37. Orkestar.
Sala Bach: Via Gregoriana 31. Komorna glazba.
Accademia di Santa Cecilia: V. dei Greci 18.
Filarmonica Romana: Via Ripetta 10.

E. Galerije i muzeji. *)

Biblioteca Centrale Vittorio Emanuele (P. del Collegio Romano, E. 5) slobodan ulaz od 9—3.

Castello Sti. Angeli (Lungotevere Vaticano C. 3). u. s. nedeljom 10—1; 3 L. od 10—4.

Forum Romanum, Trajanum i Palatinum (F. 5—7) u. s. nedjeljom, inače 5 L.

* U. s. ulaz slobodan.

Galleria Barberini (P. Barberini G. 4) 2 L., svaki dan osim nedjelje.

Galleria Colonna (Via della Pilota F. 5) 2 L., utorak, četvrtak i subotu.

Galleria Doria (P. del Collegio Romano E. 5) u. s. utorak i petak 10—12.

Galleria Nazionale d' Arte Antica Via della Lungara (B. C. 5) u. s. nedjelju, 2 L. druge dane od 9—3.

Galleria N. d' Arte moderna (Viale delle Belle Arti), u. s. nedjelju; 2 L., druge dane od 9—3.

Galleria Palavicini. Frascati. Via Romana u. s. srijedom i subotom od 9—3.

Grotte Vaticane (A. 3) 2 L. svaki dan osim nedjelje od 8—11. (Zatvoreno na svetce, slobodan ulaz svake posljednje subote u mjesecu.)

Kapitol. (Via del Campidoglio, E. F. 6) 2 L. svaki dan osim ponedeljka od 10—3, nedjelju 10—1.

Katakombe Sv. Kalista, svaki dan od 8—6. — 2 L. ½12, i od 2 do pozdravljenja. Dozvola u bazilici.

Katakombe Sv. Kalista, svaki dan od 8—6. 2 L.

Koloseum svaki dan od 9 do večera.

Lateran (rimski kršćanski muzej) svaki dan osim nedjelje 9—2, u. s. subotu.

Museo artistico industriale (Via F. Crispi F. 3) u. s. svaki dan osim nedjelje od 9—12; kol. i rujan zatvoreno.

Museo Barracco (Corso Vittorio Emanuele C. 4.) u. s. utorak i petak 10—3.

Museo Gall. Borghese (H. 1.) nedjelju 10—12, 2—4, u. s; od 15. III.—16.—IX., od 12—6; od 16. IX.—15. III; od 10—4. 3 L.

Museo di Gessi (Via Marmorata D 9) nedjelja 10—12, srijeda i subota 2—5. u. s.

Museo Nazionale Romano (P. delle Terme. J. 4.) nedjelju 10—1 u. s. druge dane 10—4, 3 L.
Museo di Pal. Venezia (E 5.) nedj. 10—11, druge dane 10—4; 2.50 L.
Museo Preistorico-Etnografico (P. dell Collegio Romano) nedjelju 10—1; svaki dan od 10—4; 2 L.
Museo Romano di Villa Giulia (Via della Villa Giulia) u s. nedjelja 10—1! svaki dan 10—4; 1 L.
Museo Tassiano (Conv. di S. Onofrio B. 4) nedj. u. s. od 9—12; XI.—V. 9—3; VI.—X. 3—6. 1 L.
Petrova Kupola svaki dan osim nedjelje 8—2. 2 L.
Terme Karakaline (Viale Antonina F. 9 10). 21. IX. do 31. V. 9—7, od 1 VI.—20. IX. od 7—12 i 3—7. 2 L: u. s nedjelju.
Terme Titove (Via Labicana H. 7). Kao predjašnje.
Vatikan od 9—12 svaki dan osim nedjelje. 2 L.
Villa Celimonatana (P. della Navicella G. 4) 2—7. u. s.
Villa Colonna (Piazza de Quirinale F. 5) 10—3 u. s.
Villa Doria Pamphigli (Pta. S. Pancrazio A. 7)) ponedeljak i petak od 2 do 7 u. s.
Villa Farnesina (Via della Lungara c. 5/6) ½10—4. I L.
Vilia Medici (F. 2) vrt otvoren 10—½1.

F. Opći dio.

Roma, vječni grad, u starome vijeku gospodar svega onda poznatoga svijeta, poslije sijelo svetoga oca pape, od g. 1870. prestolnica kraljevstva Italije. Rim leži na vulkaskoj nizini Campagni, koju protiče plovni Tiber (Tevere); preko njega ima u gradu 12 mostova. Najveći dio grada leži na lijevoj obali na sedam brežuljaka, Palatin, Kapitol, Kvirinal, Viminal, Eskvilin, Celij, Aventin), na Monte Pinciju i na Martovu polju, na ravnini pred humcima. Manji dio grada leži na desnoj strani Tibera; tu je predgradje Trastavere na podnožju Monte Gianicolo (Janicul), pa Borgo oko crkve sv. Petra i Vatikana, napokon od novoga dijela grada iznad Vatikana i Tibera, Prati di Castello i Piazza d'armi. — Stanovništvo Rima dosizalo je za prvoga stoljeća p. C. možda 1,000.000 duša, za progonstva papinskoga 1309. do 1370.) oko 20.000, a g. 1824 ima 691.000 žitelja.

Ova knjiga je razdjeljena: I. na Kvirinal i Pincio II. Esvilin i Viminal. III. Celij i Avenitin. IV. Kapitolin Palatin. V. Campus Martus. VI. Vatikan Janicul. VII. Trastevere: VIII. Fuori le mura.

G. Politička historija i historija umjetnosti.

Osnutak i kraljevstvo: Veći dio vijesti ide u područje priča: Rim sagradi Romul 753 a. C., ali će valjda stariji biti. (Roma quadrata). Kad spojiše Celij i Esvilin nasta Septimontium (7 brežuljaka); Servije Tulije, isti kralj pridruži Aventin ogradio sve zidom. Od onoga vremena ostadoše Cloaca maxima, zdenac u Carceru Mamertinskom i hram Jupitra Kaptolinskoga.

Republika od 510 a. C; do 396. podiže se znatno Rim pobijedivši Latine, Etruske i zauzevši grad Veji, ali 390. a. C. razoriše Gali sve osim Kapitola. Brzo opet sazidan grad je nepravilan i neugledan. Censor Apije Klaudije sazida prvi vodovod Acqua Appia i prvu cestu Via Appia. Poslije makedonskih ratova i poslije

razorenja Kartage (146 a. C.) Rim postao gospodarom svijeta. Bogatstvo i umjetnine doniješe iz Grčke i Sicilije, onda se poče udomljivati grčka kultura i strašna raskoš. Sagradiše sjajne hramove i javne zgrade, a natjecahu se u raskoši i veličini gradeći svoje kuće, bazilike portike i teatre.

Carstvo. od 27. a. C. stvori novi Rim. Augusto (63 a. C. 14 p. C.) najviše gradi (Basilica Julia, Curia, Templum Castoris, T. Divi Julii, Forum Augusti, T. Martis Ultoris, Residencija, T. Apollonis, Teatrum Marcelli, Mausoleum Augusti). Ostavio je iza sebe mramorni Rim, dok je prije njega bio Rim od opeka; 82 hrama je popravio. — **Nero** (54—68) zapali Rim, koji izgori 64. onda dade Nero graditi »Domus aurea« od Palatina do Eskvilina.o Poslije njegove smrti razrušiše »domus« **flavijski carevi,** koji opet posagradiše Koloseum, carsku palaču na Palatinu i Titov slavoluk. — **Trajan** (98 do 117) sagradi veličanstveni Forum Trajanum, **Hadrian** (117—138) Templum Veneris et Romae, Moles Hadriani (Castello Sti. Angeli): Pantheon. — Već za **Antonina** (138—180) počinje se opažati propadanje umjetnosti (Marc Aurelov stup, T. Faustinae) a još više **Septimije Severa** (193—211) (Severov slavoluk). Silno su velike terme **Karakaline** (211—217 a još veće **Dioklecijanove** (248—305); najznatnija gradjevina je ipak **Aurelijanov** (270—276) zid, koji je sazidao za obranu protiv barbara, a stoji još i danas. Posljednji znatni spomenici te dobe su Basilika i terme Maksencijeve, koje se pripisuju njegovom pobjedniku **Konstantinu Velikom** (306—337). Za njegovo vrijeme posta kršćanstvo državnom vjerom (313 p. C.). Petar apostol bude za Nerona propet g. 64, a odonda podavaju katakombe grobišta za

mučenike. Konstantin dozvoliv kršćanstvo poče graditi Lateransku crkvu. Kad je Honorije 408. zakonom ukinuo sve ostale religije osim kršćanstva, pretvoreni su poganski hramovi u kršćanske crkve. — Rim je najteži udarac snašao, kad je Konstantin prenesao carsku prijestolnicu iz Rima u Carigrad (330). Stara prijestolnica posta provincijalni grad, a trpi za seobe naroda mnogo od glada, od plačkanja i od kuge. Ali kakogod je grad propadao rasla je moć rimskoga biskupa.

Papinstvo. Leo Veliki (440—461) i **Gregor Veliki** (560 do 604) osnivači su papinskoga ugleda. Pippin franački kralj, potjera bizantinske vodje iz Italije i učini papinsku državu. Često puta bude Rim razoren i spaljen u borbama močnih porodica rimskih i gradjanstva: gradjanstvo je 1143. opet izabralo senat i postavilo ga na kapitol. Čitav grad bude razdijeljen na utvrdjene četvrti, a neukusni se tornjevi dignu prislonjeni na klasične gradjevine ili posred njih sazidani. Još je više pao Rim za progonstva papinskoga u Avignon (1309—1370); onda je imao samo 20.000 žitelja, koji su stanovali u Trastevere, a 7 brežuljaka je ostalo pusto: uzalud kani pučki tribun Cola di Rienzo (1347—1354) podignuti staru republiku.

Kad se je **Grgur XI** (1370—1378) vratio u Rim i kad je 1417. završen raskol, dolazi nešto bolje vrijeme: **Renaisance**. Papa je **Nikola V.** (1447—1455) humanista na papinskoj stolici. **Siksto IV.** (1471—1484) **Julijo II.** 1503—1513) i **Leon X.** (1513—1522) pridignu vlast papinsku, a i umjetnosti i znanosti. Silno bogatsvo nadje se na jednom u Rimu, novi se grad radi sa prekrasnim palačama i crkvama urešeni majstorskim djelima umjetnika »cinquecenta«: Bramante (1444—1514), Michelangelo

1475—1576), Raffael (1483—1520), pa oba graditelja Sangallo i Peruzzi, učenik Rafaelov Giulio Romano i drugi. Bramante učini prvi plan za Petrovu crkvu; Michelangelo učini kip Pietà u Petrovi crkvi, Mojsiju u S. Pietro in Vincoli, Krista u Sta. Maria sopra Minerva, pa slika i freski u Sikstinskoj kapeli. Raffael je znamenit po slikama u stancama, Madonna di Foligno u Vatikanu, transfiguracija, freski u Villi Farnese. Iza toga dogodi se, da je 1527. Karlo Bourbonski podsjedao Rim 9 mjeseci, pa je pustio njemačke i španjolske čete da strašno harače po gradu; na milijune odnesoše ti vojnici, a od glada rodi se kuga. od 90.000 ljudi osta ih opet samo 30.000.— **Siksto V.** (1585—1590) je veliki zaštitnik umjetnosti: Vignola počeo uvoditi barokni slog. Domenico Fontana, Carlo Maderno (pročelje Petrove crkve)) Francesco Boromini su prešasnici Berninia (1598—1680), koji sagradi pal. Barberini, Scala Regia, Kolonade oko Petrove crkve. Velike se barokne gradjevine sa silnim prostorima, još i danas ističu **Klement XIV.** (1769—1774) i **Pijo VI.** (1775—1799) učiniše vatikansku zbirku skulptura »Pio Clementino« a **Pijo VII.** (1800—1823) pridruži prijašnjim Museo Chiarmonti i Braccio Nuovo. — Godine 1848—1849. bio je Rim republika; s proljeća 1850. dovedoše Francuzi **Pija IX.** opet u Rim. Na 20. rujna (venti settembre) 1870. udje talijanska vojska na Porta Pià, a odonda je Rim glavni grad Italije. Prvi kralj iz kuće Savojske **Vittorio Emanuele II.** umre 1878., sin njegov Umberto 1900, a sada vlada Vittorio Emanuele III. (* 1869). Za vrijeme Leona XIII (1878—1903) slavila se 1900. sveta godina (koja je morala izostati 1850. i 1875.). Leona naslijedi Pijo X. (1093—1914) onda Benedikt XV., (1914. do 1922.) i napokon Pijo XI.

I. Kvirinal i Pincio.

Izlaz iz glavnoga kolodvora u Via Cavour; na Piazza dei Cinquecento, spomenik junaka kod Dogala (500 ubitih od Abesinaca g. 1887.); obelisk je g. 1884. iskopan kod Santa Maria sopra Minerva i nosi znak Ramsesa II. (1400 a. C.) Na drugoj strani trga Dioklecijanove terme iz 4. v. p. C. (H-J 4—5), u koje je Michelangelo sagradio Santa Maria degli Angeli i kartuzijanski samostan, sada Museo Nazionale Romano. Na Piazza dele Terme veliki vodoskok sa Najadama od **Rutelli.** Dva luka, u kojima su građene palače, pokazuju Eksedru, dvorište staroga kupališta; odande ide Via Nazionale, a jedan luk zaprema Grand Hôtel.* Kraj toga je Fontana dell' Acqua od **Fontane,** i Mojsija od **P. Bresciano.** — Na Via Venti Settembre sjajno uređena Santa Maria della Vittoria (H 4), nazvana po slici, koja je pomogla pobjedu na Biloj Hori: unutra **Guercino:** sv. Trojstvo, **Bernini:** sv. Tereza, **Domenichino:** Madona i sv. Francisko. — Iza crkve u Via S. Susanna gospodarski muzej, onda u Via delle Finanze ministarstvo poljoprivrede i industrije; na koncu Via G. Carducci zid kralja Servija. Natrag u Via Venti Settembre na Piazza S. Bernardo (H 4), crkva S. Susanna, g. 1600. pregrađena od **C. Maderna**; lijevo nasuprot crkva S. Bernardo g. 1598. ugrađena u Terme; desno kroz Vicolo di S. Nicolo da Tolentino istoimenoj crkvi, armenski i austrijski seminar. — Dalje Via Venti Settembre: Palazzo Barachini, kraj njega škotska presbiterijaska crkva onda ratno ministarstvo, a na uglu Via Firenze crkva metodista; na uglu Via Agostino Depretis, lijevo, Pa-

lazzo Albani (G 5), sada del Drago, gdje je stanovao Winckelmann. Na križanju cesta 4 monumentalna zdenca, (Quattro Fontane); odanle Via Quirinale, lijevo Via Depretis i Via Quattro Fontane na Pincio; ova vodi do Palazzo Barberini (G 4), koji je počeo **Maderna,** svršio **Bernini:** pred njim kip Thorwaldsenov od **Wolffa.**

Unutra monumentalno stubište u 1. krilu. Nasuprot grobni relijef: 1. antikii relijef od mramora mati i dijete, iznad toga relijef lava iz Tivoli: ulaz u galeriju slika (Galleria Barberini 2 L.) na južnoj strani d. krila: 1. dv.: **Pomaranzio:** Adam i Eva; **Lanfranco:** sv. Cecilija; 2. dv. **Andrea del Sarto:** * sv. obitelj: **Raffael Mengs:** * portret moje kćeri: u sredini kip žene, koja zove u pomoć (rimska kopija grčkoga originala iz 4. v. pr. Kr.): **J. Pantormo:** Pigmalion i Galatea; 3. dv.: škola **de Francia:** Madona, Madona i sv. Jeronim; **Antoniazzo:** rođenje Kristovo: **Justus van Ghent:** Federico da Montefeltro: **Joh. v. Ghent i Giov. Santi:** 14 slika znamenitih ljudi: škola **Giov. Bellini:** bogorodica: **A. Dürer:** * Isus sa učenicima: **L. Costa:** Madona. **Claude Lorrain:** krajolik. Acqua accetosa: **Raffoel:** * t. zv. Fornarina. 4. dv. **A. Sacchi:** Urban VII.: **van Dyck:** Henrietta francuska: **M. Poussin:** smrt Germanikova. krajolici: **Palma Vecchio:** »La Schiava«: **Spagnoletto:** * sv. Jeronim: **Claude Lorrain:** more, Castell Gandolfo: **Scipione Caetani:** Lucrezia Cenci maćeha Beatrice Cenci: **Cagnacci:** Sibila, (propisana **Guidu Reni,** kao Beatrica Cenci.).

Od Piazza Barberini, (G 4) lijepi zdenac sa tritonima **(Bernini)** u crkvu S. Maria della Concezione (G 3), a uza nju kapucinski samostan.

Unutra nad vratima kopija **Giotto:** navicella, u predvorju sv. Petra: sv. Mihael **(Guido Reni)**; pod crkvom kapucinsko groblje, kosti i lubanje upotrijebiše za ornamente.

Široka Via Vittorio Veneto (G 2/3) zakreće prema novom dijelu grada na nekadašnjim vrtovima porodice Ludovisi. (Villa Ludovisi); ravno Pal. Piombino (Pal. Regina Margherita, H 3); s. dalje do Porta Pinciana (G 2); u Via Lombardia ulaz do Casino dell' Aurora (prije Villa Ludovisi G 3); na stropu slika: »Aurora i Fama«. **(Guercino).** — Na početku Via Buoncampagni l. Excelsior - Hotel (H 3); d. kroz

Via Lucullo (ostaci Sallustovih vrtova) Via Sallustiana (H 3), koja ide na istok; Nympheum (J 3) sa ugrađenom kućom slikara **Cesare Maccari;** d. V. Servio Tullio k velikoj (1870.—77.) zgradi ministerija financija; dalje V. della Cernaia, kip ministra (Sella († g. 1884.); natrag Piazza delle Terme i crkva* S. Maria degli Angeli (H/J 4), fasadu je učinio **Giuseppe Sacconi; Michel Angelo** pregradio je 1553. prekrivenu salu Terma u crkvu, a **Vanvitelli** pretvori g. 1749. duljinsku lađu u poprečnu, jer je u antiknoj kupolom prekrivenoj dvorani načinio ulaz.

U dvorani na ulazu grob slikara **Maratte i Salvator Rose.** U prolazu kip sv. Bruna **(Hondot).** Poprečna lađa (nekad glavna dvorana Therma, 90 m je duga, 27 m široka, 28 m visoka; velike su slike bile prije u sv. Petru. Dioklecijanove therme su sada posve iskopane, oslobođene od prigrada, velike dvorane, koje su bile magazini, sačinjavaju sa samostanom.

***MUSEO NAZIONALE ROMANO. (J 4).** Ulaz sa južne strane; u zbirci ima antiknih stvari od g. 1870. nađenih, koji su kupljeni kao zbirka Ludovisi. —

RAZIZEMLJE: Velika dvorana Therma:: d ** **Ara Pacis** Augustae. Nekoji dijelovi toga žrtvenika su u Vatikanu, u Fiorenzi, u Louvru, u Beču: Dvorani 12.: baza Neptunova hrama. Dvorana 14.: Rekonstrukcija antiknoga kipa sa ušća Dunava, valjda Trajanova. — Vanjsko dvorište: 1. sarkofazi sa Vie Appije: u sredini velika mramorna vaza: Ulazna dvorana 29a.: osam krasnih urni za pepeo iz kuće Gaja Sulpicia Platorina: sarkofag sa pričom o Jasonu i Medeji: Venera u kupelji. Dvorana A i B: ostaci svećeničkoga kolegija Arvales: kip Augusta kao Pontifeks maksimus. * Ludovisi zbirka: Kardinal Ludovisi osnovao je ovu zbirku g. 1621.—1625. između ostaloga: ** Gal i njegova žena: ** velika glava Herina **(Phidias)**: * rođenje Venerino: * spavajuća Erinija: Ares Ludovisi **(Lisypp)** Chiostro grande: Sirsko svetište sa Janikula: * sedam ploča sa djevojačkim plesom: * ranjena Niobida: * Aleksamen se moli svome bogu.

I. KAT: * Venus Genetrix: * Apolon; * Ate bez glave; * veliki kip macedonskoga vladara: ** počinak šakača: ** Fanciulla d'Anzio ** Efebo di Subiaco: kopija Discobola **(Myron)**; carevi rimski; * Nero;

ANTIQUARIUM: bronse sa lađe, dignute iz Lago di Nemi,

Od P. delle Therme kroz V. Nazionale (F. 5, H 4) l. Hôtel Quirinal, iza njega V. del Torino, sa teatrom Costanzi, najveće kazalište u Rimu, Paulova crkva (evangelička) sa mozaicima **Burne Jonesa.** Dalje Pal. Tenerani sa modelima od sadre pok. kipara **Teneranij;** d. niska crkva S. Vitale, a kraj toga Pal. dell' Esposizione (G 5) g. 1880—1883, gdje su izložbe slika svake druge godine. Pokraj toga Pal. ulaz u 320 m dugi Traforo (tunel ispod Quirinala). Dalje u V. Nazionale Pal. Rospigliosi pa Teatro Apollo, Banca d'Italia, i vrtovi Ville Aldobranini; d. ulazi V. Ventiquattro Maggio, l. crkva S. Silvestro di Montecavallo (F 5) sa freskima **(Domenichino).** — V. Nazionale završuje u malom trokutnom trgu Magnanapoli (F 5/6)), gdje se vidi Servijeva utvrda. Tu je S. Caterina di Siena sa Tore di Nerone iz XII. stoljeća; Sant' Agata de' Goti, u V. stoljeću arijanska crkva, sada pripada irskom seminaru.

Lijevo vode stube na Forum Trajani na uglu je crkva Waldensa iz XII. stoljeća; nasuprot Teatro Nazionale. Pal. Colonna (F 5), barokna građevina iz XVII. stoljeća znamenita galerija slika.

DV. 1.: u sredini stup od mramora. d. antikna statueta. 1. Sciara Colonna **(Giorgione)**; 4. Pompeo Colonna **(A. G. Caracci)**; 6. Poštivanje sv. Duha **(Tintoretto)**: 9. Venera i Amor **(Brozino)**; 10. Lucrezia Colonna **(Van Dyck)**; 12. * Bogorodica i sveci **(Bonifacio)**; 13. Isabella Colonna i sin **(Novelli)**; 15. * Madona, sv. Petar i donator **(Palma Vecchio)**, 22. Mare Antonije Colonna **(Novelli)**; 23 Vittoria Colonna **(Muziano)**; 24. Pompeo Colonna **(Lotto)**.

DV. 2.: na stropu: bitka kod Lepanta **(Coli i Luchesi)**; 27 slikar kao Ivan Krstitelj **(Salvator Rosa)**; 30. gospodar i tajnik **(Tintoretto)**; 32. oplakivanje Kristovo **(Albani)**; 35. Carlo Colonna na konju **(Van Dyck)**; 38. sv. obitelj **(Scipio Gaetano)**; 46. uzašašće Marijino **(Rubens)**; 49 Federico Colonna **(Sustermans)**.

DV. 3.: * krajolici, tempera-slike **(G. Poussin)**.

DV. 4.: Počast papi Martinu V. na stropu **(Batoni i Lutti)**; * 90. muški portret **(Paolo Veronese)**; 92. sv. obitelj **(Bordone)**; 94. 95. muški portreti **(Tintoretto)**; 96. sv. Agneza **(Guido Reni)**; 97. Madona **(Sasso Ferrato)**; 107. redovnik **(Tizian)**; 109. muški portret **(G. da Treviso)**; 111. otmica Europe **(Albani)**: 112. * sv. Jeronim **(Spagna)**; 115. izjelica **(An. Caracci)**; 116. Madona i sveci **(Bordone)**.

DV. 5.: perzijski sag: pomorska karta M. A. Colonne; njegova diploma sa Lepanta.

DV. 6.: 121. sv. obitelj **(da Imola)**; 123. 120. slike bogorodice sa lijepim minijaturama (nizozemska škola); 132. Madona **(G. Romano)**; 133. sv. Rok **(Melozzo da Ferli)**; 135. dječak **(Giov. Santi** otac Raffaelov); 138. sv. obitelj **(Luini)**; 140. Madona **(Fra Filippo Lippi)**: 143. Madona **(Sandro Boticelli)**.

V. della Pilotta vodi preko 4 mosta na Villa Colonna onda P. della Pilotta (F 5), pa Pal. Muti — Papazzuri; l. kroz V. del Vacaro do P. S. S. Apostoli d. Est-Est-Est sa dobrim vinom iz Montefiascone. Ravno pred tim lijepi Pal. Odescalchi, onda Banca di Napoli, a nasuprot crkva S S. Apstoli 1872. g. obnovljena.

U predvorju stari orao sa Forum Trajani: 1. grob Klementa XIV. **(Canova)** pred ulazom u sakristiju; na koru 1. grob L. P. Riario **(Mino da Fiesole)**; slika na žrtveniku **(Muratori)**.

Na južnoj strani V. Nazionale Prefettura; V. Nazionale svršava na P. Venezia (E/F 5/6). Na j. dijelu trga, a sjevernom obronku kapitolinskoga humka* spomenik Vittorio Emanuela II. (E F 6), sagrađen g. 1901. do 1911. po nacrtima **G. Sacconi, Koch, Manfredi i Piacentini.** Dug je 130 m, širok 135 m, visina do atike 62½ metra, do kvadrige 79 m.

Istočno od Pal. Venezia moderni Palazo dell' Assicurazione Venezia sa lavom iz VI. stolj.: na zapadnoj strani Pal. Venezia (E 5), do g. 1544. od Pavla II. u sredovječnom, firentinskom slogu, djelomično od kamenja Koloseja; palača je došla pod Pijom IV. g. 1560. u vlast Venezije, g. 1797. u vlast Austrije, a sada je u sobama Pavla II. Museo di Pal. Venezia.

Blizu P. Venezia je P. S. Marco (E 5); na sj. strani crkva sv. Marka s lijepim predvorjem iz rane renesanse; unutra drveni strop, u apsidi mozaici iz IX. stolj., na jugozapandoj strani Palazzetto Venezia. — Od spomenika V. Emanuele ide posve ravni* Corso Umberto I. (E 2 5). to je prva i najveća ulica rimska, koja se je zvala u staro vrijeme V. Lata i V. Flaminia, a prosijecala je Martovo polje; svršava na P. del Popolo, Na lijevoj strani Pal. Bonaparte, gdje je mati Napoleonova živjela do svoje smrti, g. 1836., onda Pal. Salviatti i napokon Pal. Doria (E 5); pročelje iz g. 1690., * lijevo dvorište i crkva S. Maria in V. Lata.

Ulaz u galeriju Doria: P. del Collegio Romano.

DV. 1.: Krajolci (**Salvator Rosa**); 76. krajolik sa Apolonovim hramom (**Claude Lorrain**): 78., 80., 82., 86., Uzašašće Marijino, bijeg u Egipat, sv. Tri kralja; pokapanje Kristovo (**Annibale Caracci**); 88. krajol sa mlinom (**Claude Lorain**); * 105. starac (**Rembrandt**); na koncu kabinet Inocenta X. (**Valasquez**), kip od bronsa (**Bernini**); zbirka sv. Katarine (**Gaetano**); Jakob u borbi s angjelom (**Bernini**).

DV. 2.: 120. nedužna djeca (**Mazzolini**); 126. Madona sa djetetom (**Giov. Bellini**): * 128. Krist i trgovci (**Mazzolini**); 131. Madona (**Bonifazio**); 139. Sv. obitelj. (**Garofalo**).

DV. 3.: 143. Madona del Paseggio (kopija po **Raffaelu**); 144. sv. obitelj i dva franciskana (**Garofalo**); * 161. pohod Marijin (**Garofalo**); 171. Macchiavelli (nepoznati majstor.).

DV. 4.: 173 mjenjači u pravdi (**Quentin Metsys**); 191. stvorenje životinja (**Jan Breughel**); 197., 200., 206., 209 četiri elementa (**Jan Breughel**).

DV. 5.: 215. slava na selu (**David Teniers jun**); 218. krčmi (**Teniers jun.**) 231. franciskan (**Rubens**); 236., 241. gospoda sa spavajućim djetetom i prodavačica povrća (**Weenix**); — Kabinet: 262. 263., 269., 270., krajolici nizozemske škole; dva poprsja iz obitelji Doria; 277. Mars, Venera i Amor (**Bordone**); 279. Madona (**Parmigianino**); 288. sv. obitelj (**Sassoferrato**); 290. sv. Jeronim (**Lotto**); 295. Madona i Krist (**Guido Reni**); 299. kopija aldonbrandinske svadbe (**Poussin**); 315. starac sa knjigom (**Pordennone**); 323. pastir (**Guercino**); — Salone Aldobrandini; osam krajolika (**G. Poussin**); 348. sv. Agneza (**Guercino**); kipovi i sarkofazi, 376. Madona (**Sassoferrato**); 385. Kimon i Pero (**Mosè Valenti**); 386. muškarac (**Tizian**); * 403.: Novagero, patricij i Beazzano, prijatelj Ariostov (**Raffael**); 406. sv. Sebastijan (**Caracci**); 410. kopija koncerta u Pal. Pitti u Firenzi (**po Giorgionu**); 411. plačuća Didona (**Dosso Dossi**).

Na s. od Pal. Doria je Collegio Romano do 1870. Universitas Gregoriana koju su vodili Isusovci; ovdje je jedan dio državne univerze i jedna gimnazija; na istoku ulaz u Biblioteku Vittorio Emanuele.

MUSEO ETNOGRAFICO (1—26.) antikni mozaik, — predmeti iz P. Indije, onda kitajski i japanski predmeti, pak arapski i sirski: u pet daljnih soba (4—8) predmeti iz Amerike i polarnih predjela. U (9.) susjednom hodniku ladje iz raznih zemalja: (10.) kip Budhin, (11—13) Australija i Polinezija, (14—26) stvari iz Amerike.

MUSEO PREISTORICO (21—41) paleolitsko, neolitsko i entolitsko vrijeme: (31) sojenice: (32.—33.) terremare i urne za pepeo: (35) prelaz iz bronca na željezo: (36—39) prva željezna doba; (31) stari Lacij: (38—39 grobovi iz Novilare i Fano: (40) * dragocjeni predmeti iz Praeneste; (41) grobovi iz Veja i Capane: (42—45) nalazi u raznim europejskim zemljama: Kreta (2300.—1500. prije Krista); (43.) stari spomenici iz vremena Minosa; (50) prehistorijski nalazi u Africi; (51) Amerika pred Kolumbovim vremenom: (52) srednja Amerika, poreulan iz Nikarague (53) srednja i južna Amerika, argentinski porcelan, mehaničke maske i mozaike iz 16. vijeka.

BIBLIOTEKA VITTORIO EMANUELE sa 500.000 tiskanih svezaka i 6000 rukopisa (u spratu više). U 1. dv. plan Rima od Petra Ligori (1561) i sasma novi od prof. Lanciani: akvarel, gilotina i odijelo krvnikovo, do g. 1870.

MUSEO ASTRONOMICO i zvjezdarna: na njoj pada o podne lopta, a time se daje znak na Janikul gdje pukne top.

Collegio Romano obuhvata veliku baroknu crkvu Sant Ignazio (E 5) sagr. 17 st. (**Galesi**) po planovima **Dominichina;** pročelje od **Algardi** (1685). m — U Via Seminario Pal. Boromeo sa universom za mlade svećenike; nasuprot ministarstvo pošta.

Dalje Corso Umberto vodi do Palazzo Sciarra (E F 4/5) 1600—1638. sazidan; dalje vodi Via Muratte do Fontana di Trevi; dalje V. di Pietra do Burse, koja je uzidan u Neptunov hram, od koga stoji još 11 korintskih stupova (13 m visokih). — Corso dalje vodi do P. Colonna, sa stupom Mark - Aurela; re-

liefni prikazi pobjede nad Markomanima: Siksto V. dade stup popraviti, a na vrh stavi kip sv. Pavla; nasuprot stupu zdenac **(G. della Porta)**; na z. Pal. della Colonne sa predvorjem i stupovima iz Veja. Iza toga P. di Monte Citorio (E 4) Parlamenat (1695. **Fontana)** od Inocenta XII. kao sudište sazidan; 1871. prezidan od **E. Basile.** — Egipatski obelisk bio je nekad kazalo na velikoj Augustinovoj sunčanoj uri na mjestu gdje je S. Lorenzo in Lucina. — Na sz. uglu Pal. Chigi sada ministarstvo izvanjskih poslova, u predvorju kip Aleksandra VII. — Istočni dio toga zaprema Banca nazionale di Credito (1922.) onda Galleria Colonna, jedna od najljepših u Italiji; na uglu V. del Tritone mala crkva S. Maria in Via. — Iza parlamenta moderna Banca d' Italia **(Piocenturi).** — Na Corsu Umberto Pal. Fiano (E 3/4) (sada Amalgia) na l. ovomu je Ara Pacis od Augusta (13 p. C); l. crkva S. Lorenzo in Lucina (šest stupova od Nero antico) sa skidanjem s križa **(G. Reni).** — Na C. Umberto I. Pal. Ruspoli (1561); na P. San Carlo otmjena crkva S. Carlo, slika na žrtveniku **(Maratta)**; dalje l. hospital i crkva S. Giacomo in Augusta; Gesù e Maria l. Pal. Sanseverino, u dvorištu nedovršena Pièta **(Michel Angelo).** — Corso završuje sa dvije oble crkve S. Maria de' Miracoli; S. Maria in Monte Santo.

Na Piazza del Popolo (E 1/2) s bazom križevi 36 m visoki obelisk, koji je 10. a. C. Augusto dao postaviti u Circus maximus. Na s. Porta del Popolo (E 1) pročelje od **Vignole** (1561), unutarnja pročelja d. **Bernini** (1655.); d. odavde* S. Maria del Popolo osnovana 1100. a 1472. potpuno obnovljena.

Unutrašnjost: d. ladja 1. kapela, slike **(Pinturichio)**, grobnica **(Mino da Fiosole)**; 2. kapela slika na žrtveniku **(Maratta)**, 3. kapela; slike **(Pinturicchio)**. — Kor: * slika na stropu **(Pinturicchio)**; iza vel. žrtvenika grobnice kardinalske **(Sansovino)**; prozori **(G. de Marcillat)**; u l. kapeli od kora slika **(Curani)**. — l. ladja: 1. kapeli: * Cappella Chigi **Raffael i Bernini)** d. Elias **(Lorenzetto)**, Habakuk **(Algardi)**; slika na žrtveniku **(S. del Piombo)**; grobnice porodice Ghigi **(Lorenzetto)**.

Vratima kraj crkve uzlazi se na* Monte Pincio (F 1/2) najmilije šetalište Rimljana i tudjinaca; nasade su postale za Napoleonsko vrijeme (1809—1814.); god. 1882. ovdje podignuti obelisk stajao je na grobu Antinoja Hadrianovoga ljubimca; na j. izlazu spomenik Galiiejev (1633), koji je bio zasužnjen u Villa Medici; drugi spomenik braći Cairoli **(Rosa)** koji padoše za oslobodjenje Rima. — Na vratima l. Villa Medici (sagr. 1544—60.) od 1801. francuska umjetnička akademija. — Na drugoj Piazza della Trinita l. crkva Santissima Trinita dei Monti (F 3); u drugoj kapeli: Krista skidaju s križa. **(Volterra)**, a pred tim obelisk iz Salustovih vrtova. — Lijevo novi V. Sistina na P. Barberini, desno V. Gregoria u maloj crkvi S. Giuseppe in Capo le case, a pokraj nje Museo Artistico Industriale. G. 1721—24. sagr. španjolskim stubama na P. di Spagna sa zdencem od **Bernini;** na j. priključuje se P. Mignanelli. Pred španjolskim poslanstvom dade podignuti Pio IX. 1857. stup u čast proklamiranoj dogmi o bezgriješnom začeću Bogorodice. Via Due Macelli vodi direktno na Traforo, a V. Propaganda d. na Collegio de Propaganda Fide, gdje se mladi svećenici oblegio razuju za misijonare. — V. Propaganda vodi na Sant' Andrea delle Fratte (F 4) d. i l. angjeli **(Bernini)**; V. Nazareno i V. Sant' Andrea vode pokraj luka Aqua Virgo prema V. del Tritone. Uz V. della Stamperia sa kr. bakroreznicom do znamenite* Fontana di Trevi

(F 4) na južnoj strani Pal. Poli; zdenac je osnovao **N. Salvi,** a dogotovljen je 1762.; u sredini Neptun **(Bracci)** na d. zdravlje a l. imanje; nekoliko koračaja dalje na malom bregu crkva S. Maria in Trivio iz 12 v. — Uz crkvu Santi Vincenzo ed Anastasio, Via Dateria vodi na P. del Quirinale, ravno na Pal. Rospigliosi (G 5) 1603. na mjestu Therma Konstantinovih sagradjena.

Glavna sala: strop Aurora **(9. Reni)**; 4. sv. obitelj **(G. de Pesaro)**; 20. Madona **(Sasaferrato)** 21. Taština **(Tizian)**; 36. pobjeda čistoće **(Lotto)**; 43. prvi grijeh **(Domenichino)**; 50. 55. Venera i Amor **(Caracci)**; posebna soba **Rubensnove** kopije; 100: Andromeda **(Reni).** 70. Davidov triumf **(Domenichino).**

Dalje Pal. della Consulta (sada kolonijalno min.); na trgu veliki kipovi Dioskura (krotitelja konja) po kojima ima trg ime »Monte Cavallo«, koji su stajali na ulazu u Therme Konstantinove; Siksto V. ih postavi ovdje **(Fontana** 1589), Pijo VI. 1787. dade donjeti amo obeliske sa Augustova groba, a Pijo VII. 1818 doda granitne posude. — Palazzo Quirinale (F 4/5) počet u 16. v. ljetna residencija papinska, sada kraljevska palača. Na stubama freski **(Melozzo da Forli),** kroz Sala reggia do Capella Paolina; tu su vijenci u počast Vittoria Emanuela. — Dalje u ǂavni vrt sa kipom Karla Alberta sardinskoga.

II. Eskvilin i Viminal.

Sjevero istočno od glavnoga kolodvora (J 5) Dogana (carinski ured), iza njega se kod gradnje željeznice pokazao veliki zid Servija Tulija. — Dalje na Via Marsala 1878—1888. sazidana crkva Sacro Cuore di Gesù (J K 5). — Via Solferino, P. dell' Indenpendenza, Via S. Martino vode u Castro Pretorio (»Macao«

K L 3/4) najstarija kasarna na zemlji; za 10.000 ljudi od Tiberija zidana, još danas vojarna. — Južno ispod Augustova luka (vodovod) do Porta San Lorenzo (L 6), ispod željeznice, do hrama Minerve Medice (L 7), kupola se sruši 1828. — Natrag k maloj, staroj crkvi S. Bibiana (K 7), koju je **Bernini** 1625. pregradio i uresio kipom; dalje preko P. Guglielmo Pepe na Akvedukt Augustov, dalje Via Lamarmora na P. Vittorio Emanuele (J K 6/7), sa ruševinama tornja Aqua Julia; s. je crkva Sant' Eusebio; na z. ugla Via Leopardi i Auditorij Mecenov; z. Via Merulana i velika renesansna palača Brancacio - Field (J 6/7) sa ruševinama »zlatne kuće Neronove« ili Trajanovih terma, i Sette Sale. — Na početku Via Sette Sale d. stara crkva iz 5. v. S. Martino ai Monti (H 6) u 9. i 17. v. prezidana, ima 24 antikna stupa, d. **G. Poussin** freski iz života sv. Ilije l. freske od **N. Poussina.** — Dalje Via S. Martino do stare crkve Santa Prassede (H J 6) sazidana u 4. stoljeću, basiliku ponovi 822. Paskal I. a opnovljena 15. 16. i 19. vijeka.

Lijevo od ulaza u desnoj ladji kapela **sv. Zenona** (gospodjama slobodan ulaz samo na nedjelju u postu); mozaik, klada na kojoj je Krist bičevan, donesena za krstaških vojna; u srednjoj ladi rub zdenca u koji je sv. Prakseva sakrivala lješove mučenika. Urugoj kapeli stol i stolica Karla Boromejskoga, Na glavni oltar vod dviju stuba od Rosso antico, najveći u Rimu; u konfesiji tijelo svete Praksede i sestre joj Pudencije, pa 2300 mučenika. Na izlazu lijevo kapela krucifiksa od francuskoga kardinala **Ancherna** (+ 1286.).

Dalje Via Marulana (J 6/8) l. sv. Alfons Liguori (1855.) osnovatelj reda redemptorista; Via San Vito s malom crkvom. S. Vito Modesto i sa slavolukom Galienovim sagradjenim 262. na mjesto Pta. Esquilina. — Na P. St. Maria Maggiore postavi papa Pavao V. Konstantinov stup sa bogorodicom.*

Santa Maria Maggiore (H J 6) osnuje ju papa Liberij 352. na novo sagradjenu od Siksta III. 432. sa 40 mramornih stupova; pročelje od Fuge **1743.**

Troja vrata vode u nutrinu, a četvrda do 1925. zazidana otvaraju se jubilarne godine: **Porta Santa.** Mozaik iz 13. v.; u predvorju d. sip Filipa IV. španjolskoga: U srednjoj ladji **arhitrav** od mozaika, mozaik-slike iz 5. v. u **Tribuni** mozaik iz 13. v. — Na glavnom žrtveniku kosti sv. Matije u porfirnom lijesu; pred žrtvenikom konfesija, kip Pije IX., tu se čuvaju ostanci jasala Kristovih u tribuni * mozaik **Jac. Torriti** (oko 1300); prvo američko zlato rabljeno je za pozlaćenje stropa; na ulazu grobovi l. Nikole IV. (+ 1292) i d. Klementa IX. (+ 1669). — U desnoj ladji batisterij sa krstionicom od porfira; u dvorištu stup, koji spominje kako je Henrik IV. francuski prešao na katoličku vjeru. — Sikstinska kapela su grobovi Siksta V. i Pija V., u srijedi kip sv. Gaetana od **Berninia,** — Na kraju ladje grob kardinala Gonsalva (+ 1294). — Nasuprot Sikstinskoj k. sjajna **kapella Borghese: Flaminio Ponzio** izvede je 1611 po nalogu pape Pavla V. sa atrijem sv. Karla Boromea: i sv. Franceske Romane; l. grob Pavla V. Boghese, a d. njegova ujaka Klementa VIII. Aldobrondini sa freskima **Guida Reni;** na žrtveniku čudotvorna slika bogorodičina od **sv. Luke.** — 5. kolovoza na dan snježne majke božje, slavi se postanje bazilike; mjesto snijega bacaju sada sa crkve bijele cvijetne listiće.

Sa stuba crkvenih pruža se pogled na P. dell' Esqulino (H 5/6) sa 15 m visokim obeliskom (pred mausolejem Augustovim), koji je postavio Siksto V. 1587. — Dalje Via Panisperna do Kemijskoga instituta u nekadanjem samostanu S. Lorenzo di Panisperna (H 5), gdje su sveca žegli na željeznoj tavi.

Na Viminalu nalazi se i ministarstvo unutarnjih djela. — Sjeverozapadno na P. Esquilina blizu Via Urbana nalazi se prastara crkva Santa Pudenziana (H 5) sestra sv. Praksede, a kćeri senatora Pudensa, koji je sv. Petra primio na noćište i dao se krstiti.

III. Celij i Aventin.

Celij i Aventin bijahu u staro vrijeme napučeni, opustješe u srednjem vijeku, tek danas se opet počelo graditi.

P. S. Giovanni in Laterano (I 8/9), najveći obelisk Rima (47 m), koga je Konstantin Veliki iz Heliopola donesao u Rim i u Circus Maximus postavio; Sikstò V. ga premjesti g. 1587. ovamo; na z. trga Ospedale di S. Salvatore; na jugozapadu najstarija rimska krstionica, Battistero ili S. Giovanni in Fonte, gdje se krstio Konstantin Veliki. Kupolu nosi 8 antiknih porfirnih stupova, u sredini krstionica od zelenoga bazalta, stara kupaona; s obje strane g. 461. od Hilarija sazidana oratorija sv. Ivana Krstitelja i sv. Ivana Evangeliste; u d. kapelu sa vratima od bronsa i kipom sv. Ivana Krstitelja između dva antikna stupa od serpentina ne smiju žene ulaziti; u l. oratoriju orata od bronsa iz stare lateranske palače; kip sv. Ivana Evangjeliste **(Laudini)** izmed dva alabastrova stupa; vrata obaju oratorija odavaju kod otvaranja muzikalne glasove; l. oratorij sv. Venancija sa mozaikom iz VII. stoljeća.

Sjevernim portalom u baziliku **S. Giovanni in Laterano** (»glava i majka svih crkvi«); u predvorju l. kip Henrika IV. francuskoga. Konstantin Veliki osnovao je u nekadašnjoj palači obitelji Laterani baziliku Constantiniana ili S. Salvatore, koja je propala g. 896 za potresa; Sergij III. (904.—911.) podigne opet crkvu, pa je nazva Basilica S. Giovanni in Laterano; g. 1308. izgori crkva i palača, koja je bila do avignonskoga progonstva papina rezidencija; na povratku dade Grgur XI. opet podignuti baziliku, koja ponovno izgori, ali kasniji pape je opet obnoviše; 15 kolosalnih kipova kru-

ni fasadu; kapelu Corsini dade papa Klement XII. g. 1743. podignuti **(Galilei)**; nova gradnja u koru je iz g 1875.—85.

Unutrašnjost: na ulazu od Siksta V. zidani sjeverni portal; d. i 1. po jedan stup od giallo antico: iznad toga bogato pozlaćene orgulje; u poprečnoj lađi žrtvenik sa sakramentom i 4 pozlaćena metalna stupa (iz Zeusova hrama na Capitolinu); apsida u koru s dragocjenim mozaicima **(Jacopo Toritti 1290.)** Sjajno okićeni prostor oko apside načinjen je na čast Leonu XIII.: u blizini propovijedaonice kipovi sv. Petra i Pavla; u sakristiji: navještenje **(Venusti)**. kip Krstitelja **(Donatello)**, do kora dignuo je Leon XIII. papi Inocentu III. (+ 1216.) prekrasnu grobnicu **(Tadolini)**; u sredini poprečne lađe lijepi gotski žrtvenik (g. 1367.); znatne relikvije, glave sv. apostola Petra i Pavla, stol na kome je sv. Petar čitao prvu misu; 4. stube vode u glavnu crkvu od pet ladja, na svakoj strani kolosalni antikni stup od granita: u konfesiji grob Martina V. (+ 1431.); 16 m široka, 87 m duga srednja lada ima vrlo lijep strop i pod za 12 apostolskih slika iz Berninijeve škole; u d. lađi Cappella Torlonia sa grobnicom kneževske kuće. Nasuprot na pozadini I. stupa Bonifacije VIII. sa dva kardinala na spomen I. jubilarne godine 1300. **(Giotto)**: Uz Capp. Torlonia je Capp. Massimi sa slikom na žrtveniku **(Sermoneta)**; dalje grob kard. Guissano, kosmatska radnja; na gornjoj strani 1. postrane lađe vrata * u hodniku benediktinskoga samostana, najljepšega u Rimu; dalje kapela sv. Andrije Corsini (+ 1373.) sa četiri antikna porfirna stupa i gr. Klementa XII., nad porfirnom kadom; u kripli grobnica Corsini sa lijepom pieta **(Montauti)**.

U predvorju glavnoga ulaza kip Konstantina Velikoga; na srednjem portalu vrata od bronca. D. pred Porta S. Giovanni (T/K 9) gradski zid Aurelianov i crkva S. C r o c e i n G e r u s a l e m m e; g. 1308. izgorjela je palača papinska, od koje je ostalo samo jedan dio blagovaonice Leona III. (triclino Leoniano K 9). Benedikt XIV. dade ostanke palače g. 1743. opet nadograditi, uresiti mozaicima **(Fuga)**; u blizini kućna kapela papinska, koja je ostala od požara neozleđena Sancta Sanctorum, sagrađena od jednoga kosmata za Nikole II. 1278. Pred kapelom zgrada, u kojoj je S c a l a S a n t a (K 8), stube iz Pilatove kuće, je sv. Helena u Rim donesla. Po stubama se smije samo klečeći uzlaziti. Odozgo može se kroz rešetku ući u Sancta Sanctorum;

u predvorju dao je postaviti Pijo IX. dvije grupe od mramora i svoj vlastiti kip. Na ruševinama izgorjele palače izgradi Siksto V. 1586. **(Fontana)** novu L a t e r a n s k u p a l a č u (J 9), koja je samo četvrtinu tako velika, kolika je bila stara.

U toj je palači Grgur XVI. uredio g. 1843. muzej rimskih starina, a Pijo IX. g. 1854. starokršćanski muzej. Lateranska palača sa zbirkama je po zakonu garancija od g. 1871. sa Vatikanom i Castel Gandolfom ostala papinsko vlasništvo, pa ima pravo ekstorialiteta. Ulaz u muzej je iz Piazza della Porta S. Giovanni:

a) Museo profano:

1. do 6. Torso Artemidin; — 27. Sarkofag P. Cecilija Valiana; — 42. dva šakača; — 32. Nimfa napaja Satira; — 57. dječak i dupin. — 2. d v. arhitektonske pojedinosti Trajanovoga foruma. — 3 d v.: Antonij iz Ostije. 4. d v.: 254. grob Ulpije Epigone. — 5. d v. 331—4, Panove herme; — 344. jelen od basalta. 6 d v.: članovi obitelji Julija. 355. pred zdencem spavajući Silen. 361. Etrunska božanstva; 363. žrtvenik na Panom i Horama; 365. glava Augustova. — 7. d v.: 371. Medea i Pelijade; 374. pozdrav borčev; 379. Marsija; 382. Sofoklo; 388. Menander. — 8. d v. relijefi sa Haterijskih grobova. 9. d v.: mozaik iz terma Karakale. — 10. dv.: 569. fragmenat jednog oblog nadgrobnog spomenika; 661. Poseidon. — 11. d v. 674. efeška Diana; 675. sarkofag sa mitom Adonisovim 669. triumf Bakov. — 12. d v.: sarkofag sa Niobidama, Klimnestrom, Piladom i Orestom. 13. d v.: 743. C. Celius Saturninus; mozaik sa 4 godišnje dobe. — 14. d v. uhvaćeni barbar. — 15. i 16. d v.: iskopine iz Ostie:

b) **Museo cristiano.**

Sadržaje vrijedne zbirke natpisa, koji su nađeni u u katakombama i u ruševinama staroga grada, zatim osobita zbirka starokršćanskih sarkofaga; statueta dobroga pastira; sv. Hipolita; mozaik sa atletima iz terma Karakalinih.

Od. P. S. Giovanni dugom P. di S. Croce in Gerusalemme (K/L 9 istoimenoj crkvi, jednoj od sedam patrijarških crkvi, koja je ugrađena u glavnu dvoranu Sessoria, kad je našla sv. Helena krst Kristov; višeputa pregrađena, dobila je g. 1743. baroknu fasadu; pod glavnim oltarom stara bazaltna kada kada s ostacima sv. Anastazija i sv. Cezarija; u tribuni freski **(Pinturichio);** u prostranoj lađi freski **(Lehaux)** u kripti kapela sv. Helene, u koju smiju žene doći samo 20. marta; mozaici **(Peruzzi),** kip sv. Helene je antikna statau Junone; stare relikvije, dijelovi sa Kristova križa, čavli i natpis INRI pokazuju se 3. maja. — Kraj crkve Amphiteatrum Castrense, u kojem su rimske legije igrale ratne igre dalje Villa Campanari (prije Wolkonsky, K 8) sa obraslim lukovima Aqua Claudia. — Na Scala Santa počinje se V. Merulana; ovdje g. 1892.—96. sagrađena kuća reda franciškana sa crkvom Sant'Antonio di Padova. Nasuprot crkva sv. Petra i Marcelina, dalje V. Labicena vodi u * S. Clemente (H 8): na podzemnim svodovima hrama Mitrasa iz II. stolj., poslije Krista postala je u IV. vijeku bazilika, posvećena sv. Klementu današnja donja crkva, koja je imala veću širinu od sadašnje; g. 1084. razvalio je Robert Giuscard; sadanja je crkva postala g. 1100, a g. 1869. iskopana je i opet donja crkva. Gornja crkva: glavni ulaz romanski portal sa 4 antikna stupa, d. ulaz u samostan; ravni strop srednje

lađe nosi 16 antiknih stupova; kor, ambone i uskršnji svećnjaci iz stare crkve (iz IX. stoljeća); tabernaculum uloženi pod, mozaici na slavoluku i na apsidi **(Giotto)** iz XIII. stoljeća. U tribuni stara biskupska stolica, d. tabernakul sa sakramentom. — Na gornjoj strani prostrane lađe Cappela del Rosario sa gr. kardinala Verniera; na nasuprotnoj strani kap. sv. Katarine aleksandrijske sa freskima **(Masaccio i Gentile da Fabriano);** l. odavle stari fresko sv. Kristofora: kapela slavenskih apostola sv. Ćirila i Metoda, koju je dao sagraditi biskup Strossmayer; d. kapela sakramenta s kipom Ivana Krstitelja. U desnoj postranoj lađi freski **(Nobili)** iz života sv. Ćirila; odande ulaz u sakristiju, pa u donju crkvu, koja je rasvijetljena 31. januara 1. februara i 23. novembra; onda je ulaz slobodan; inače na radne dane od 10——12, od 2—4 sa ulaznicom, unutra interesantni freski iz VII. stoljeća.

V. dei Querceti pa l. dei S. Quattro Coronati (H 8); do obnovljene crkve S. Quattro Coronati (H 8); crkva posvećena mućenicima, kiparima, koji nisu htjeli raditi kipova poganskih bogova. Za današnju crkvu prevelika apsida znakom je, da se je crkva smanjila (oko g. 1111.); ondje freski od **G. da San Giovanni.** —

V. dei Querceti najprije vojnička bolnica a onda S. Stefano Rotondo (H 9), stara tržnica sa svim mogućim mučeničkim scenama. — P. della Navicella (G 9), kopija mramorne lađice, koju su postavili ovamo centurijoni, kad su se vratili u Rim; crkva S. Maria in Domenica sa 20 antiknih stupova, i mozaik iz 9 v.

Villa Mattei ili Celimontana. (G 9) u vrtu nešto starina i jedan obelisk, natrag l. kroz slavoluk konzula Dolabelle i Silana u crkvu SS. Giovanni e Paolo (G 8) sa samostanom pasijonista; pred crkvom i u dvorištu sa-

mostanskom hram Klaudijev, koga je Agripina, mati Neronova, sagradila u čast svoga muža, koga su otrovali; Neronovim vodovodom oštećen, dovršen je od Vespazijana. G. 1910. otkriše nove prostorije sa mitološkim relijefima. — Jugozapadno crkva S. Gregorio Magno (F/G 8), utemeljena od samoga Grgura; kraj toga Grgur Veliki dao osnovati benediktinski samostan S. Andrea, koji je papa g. 575. dao osnovati na mjestu svoje obične kuće; u predvorju grob sa lijepim bas-relijefom Unutrašnjost: na kraju desne postrane lađe žrtvenik sv. Grgura **(Badolochi)**, pedrele (škola **Pinturichia)** i reliefi od mramora **(Capponi)**; odavle ulaz u svetačku ćeliju s mramornim sjedalom; nasuprot u l. postranoj lađi slika Madone **(Salvatti)**; u vrtu ostaci zida Servia Tullia, kapela sv. Silvija, matere Grgura Velikoga, sa freskama **(Guido Reni)** sa kipom sv. Silvije **(Cordieri)**; u sredini kapela sv. Andrije sa freskama **(Quido Reni i Domenichino)**; kapela sv. Barbare sa kipom sv. Grgura **(Cordieri)**.

Terme Karakaline.

Ulaz iz Viale G. Baccelli; ovo je kupalište bilo najveće svoje vrsti za 16.000 ljudi; okruženo dvorom stupovlja, koje se je nastavljalo 210 m širokim i 330 m dugim stadijem; dva ulaza vodila su iz peristlia u tepidarij; četiri udubine služile su za tople kupke, a zapadno bio je kaldarij za vruće kupke; d. i l. prostorije za loženje, a na suprotnoj strani pokriveni frigidarij; palestra služila je za gimnastičke vježbe i za zabave.

Dalje prastara crkva sv. Nereja i sv. Ahileja; nasuprot najstariji samostan Dominikanaca u Rimu sa crkvom S. Sisto (G 10); dalje desno stara crkva S. Cesario sa prodikaonicom iz 13. vijeka i sredovječnim mozaicima; na malom trgu starinski stup; dalje lijevo cesta k crkvi S. Giovanni a Porta Latina i kapeli S. Giovanni in Olio, sagrađena na mjestu, gdje je sv. Ivan bačen u kotao vreloga ulja. —

— V. di Porta S. Sebastiano ima I. grob Scipiona i kolumbarij Oktavijin malo pred Drusovim slavolukom (valjda Trajanovim) akvedukt Karakale; dalje na Viale G. Baccelli do S. Balbina i Ospizio di S. Margherita vrlo stara crkva S. Saba (E 10); latinski samostanci osnovali su ovdje g. 580. u kući sv. Livije, samostan, za njima slijediše grčki samostanci u 7. v; koji su nazvali samostan po sv. Sabi, kapadokijskom opatu; Robert Guiskard razvali samostan godine 1084., ali ga benediktinci sá Monte Casina osnovaše i opet u 12. v. — Od V. S. Saba širokim Viale do Porta S. Paolo l. dolje najbolje sačuvani komad zida Servia Tullia 33 m dug, 10—12 m visok. V. S. Prisca vodi u staru crkvu S. Prisca, koja je sagrađena na temelju Dianinoga hrama; kraj toga Castello del Cesare, vrlo posjećeno zabavište; nedaleko židovsko groblje. Crkva S. Sabina (D E 8) gradjena 452. tako kaže napis na glavnim ulazom I. a od carskoga presbitera Petra, na mjestu gdje je stajala kuća mučenice Sabine (na temeljima Junoninoga hrama); za gradnju upotrijebiše 24 jednaka, prekrasna stupa.

Unutrašnjost: ulaz I. na glavna vrata (bizantsko djelo) iz 5. v. velike ženske figure označuju l. židovske kršćane, a d. poganske kršćane: u srednjoj lađi gr. 7. Dominikovskoga generala Munoz de Zamora (+ 1300) sa mozaikom; u tribuni freski **(T. Zucchero)**; na kraju prostrane lađe * na žrtveniku slika **(Sassoferrato)** Madonna del Rosario; sasma u blizini grob kardinala d'Ansio **(Fiesoli)**; sveti Dominik osnova u susjednoj palači, koju je dobio na dar od pape Hadrijana III. 1216. dominikovski red; tu se pokazuju stanovi sv. Dominika; pape Pija V.

U susjedstvu samostan Sant' Alesio sa sljepačkim zavodom: istoimenu crkvu sagradi senator Eufemijan u 5 v. na čast svome sinu sv. Aleksiju, koji je otišao kao redovnik u svijet, a onda se vratio; pa je još 17 godina živio neprepoznan pod mostom roditeljske kuće; most se još danas kaže u crkvi. — Iza maloga trga d.

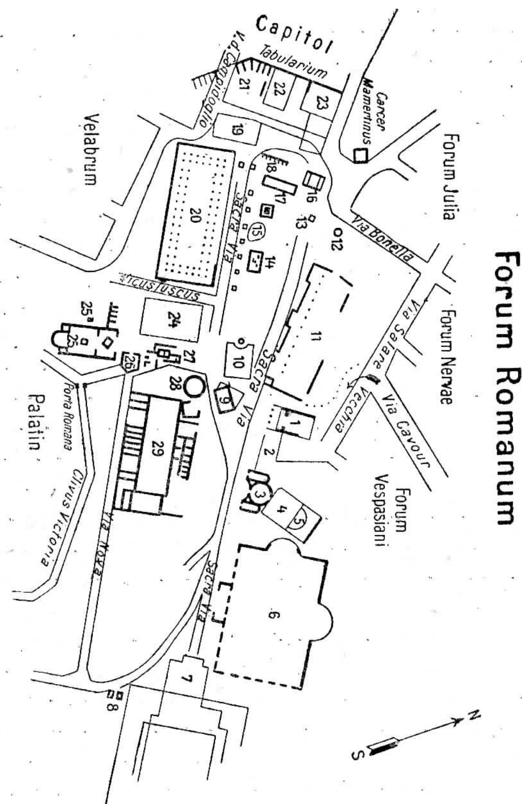
vrata sa Malteškim križem i škuljom otkle je najljepši pogled na sv. Petra to je vila Malteškoga priorata; u prvom spratu dvorana sa slikama svih malteških velikih meštara (74 slike) a med njima i Pavao I. ruski (1798—1801).

U susjedstvu 1901. posvećena redovnička kuća Benediktinaca sa crkvom Sant' Anselmo; Via del Priorato i Via della Marmorata vode na Pta S. Paolo:; uz vrata Aurelijanov zid, pa Cestijeva piramida iz 12 a. C. 37 m visoka, u blizini protestantsko groblje i onda na Monte Testacio; sa vrha prekrasan pogled na Rim; na zapadnom pristranku brda gradska klaonica, a nešto uz rijeku ležao je stari Emporium pristanište brodova. — Na Ponte del Popolo Romano Museo dei Gessi, su divni odljevi antiknih umjetnina. — Na pristaništu Aventina zid Servija, i tvrdjica sa farneskim grbom Pavla II. — Na suprotnoj strani Tibera Ripa grande, pristanište, onda Ospizio di San Michele; odande Via Salaria na Santa Maria in Cosmedin do Pta. Rotto, (E 7) pa na Piazza Venezia.

VI. Palatin i Kapitolin.

A. Palatin.

Priča hoće, da je Palatin početak Rima, da je ovdje stojala Romulova koliba. Za Augusta došao je Palatin do najvećega znamenovanja, ondje su rimski bogataši gradili svoje palače. Kad je za Konstantina bilo premješteno sijelo carstva u Bizant, onda je Palatin počeo propadati, ali još Odoakar i Got Teodorik mogli su u njem stanovati. U srednjem v. posve opustio Palatin; Pavao III. Farnese (1534—1540) izravna ruševine, pa učini prema osnovi Michel Angela farneske vrtove, ali i ovi opustješe kad je izumrla porodica Farnese, G. 1861. kupi te vrtove Napoleon III. od napuljskoga kralja, poče iskapati starine; 1870. kupi ga talijanska vlada, a sada vodi iskapanja profesor Boni. — Od crkve S. Teodoro na l. kroz Clivus Victoriae do okuči koji je dao Domicijan učiniti (do Dom. vodile su samo stube na Palatin); dolje na temeljima Kaliguline Palače do Farneskoga kasina (sa špiljom) desno subama u Tiberijevu palaču; na z. spuštaju se stube do ostanaka hrama Kybele simbol crni metor donesen 204. a. c. amo iz Frizije); na istočnoj starni kip božicin. Dalje stubama Kakovim do Therma Kaligulinih g. 1907 nadjoše nešto dalje silne utvrde i grobove, koji sižu do 5 v. a. C., onda kroz Cisternu u kuću Livijinu (L. mati Tiberijeva, poslije žena Augustova), jedina privatna kuća koja je posve sačuvana. Do kuće Livijine bio je do g. 1924 Cryptoporticus, dugi hodnik u kome je bio ubit Kaligula 39 p. C.; dalje preko Area Palatina na j. stranu Domus Augustana, koja je imala u sebi reprezentacijone sjajno urešene dvorane (poslije povećana za Domicijana, prozvana Domus Flavia); tu je bila sala za audijenciju, basilica kućna kapela careva, peristil, triclinium (soba za gozbe), iza peristila vodile su stube u kupalište Livijino; pod tim silnim ruševinama nalazi se labirint hodnika, koji su pače u živac kamen usječeni, a valjda su bili stanovi prvih najstarijih naseljenika. Na susjednom platou čini se, da je stajao hram Jupitera Victora, iza triklinija vide se, ostanci 2 dvorana, akademije i biblioteke; dalje idući na l. je južno pročelje Augustova palača i stadium, koji je

1. T. Faustinae. — 2. Sapulcretm. — 3. T. Romuli — 4. S. S. Cosma e Damiano. — 5. T. Sacrae Urbis. — 6. B. Constantina. — 7. Sta. Francesca Romana. — 8. Sl. Titov. — 9. Regia. — 10. T. Divi Julii. — 11. B. Aemilia. — 12. Comitium. — 13. Laspis niger. — 14. Equus Domitiani. — 15. Lacuo Cartius. — 16. Sl. Sept. Severa. — 17. Rosta principum. — 18. Rosta Caesaris. — 19. T. Saturni. — 20. B. Julia. — 21. Porticus. — 22. T. Vespasiani. — 23. T. Concordiae. — 24. T. Diosacurum. — 25. S. Maria Antiqua. — 25a. T. Augusti. — 26. Oratorium. — 27. L. Juturne. — 28. Templum Vestae. — 29. Atrium Vestae.

sazidao Domicijan, bio je urešen cvijećem; na kom je mjestu danas samostan Sv. Bonaventure.

Na stadij prislanjaju se palača Hadrianova i Septimija Severa; most vodi do Belvedera, tu se vidi Septizonium koji je na lukovima spajao palače; Siksto V. dade 1586. to srušiti. — Ispod Belvedera su prostorije otkle je carska obitelj prisustvovala igrama u cirku; čitavi se Circus Maximus vidi, a taj je imao mjesta za 200.000 ljudi; još iz kraljevskog doba, poslije raskošno uredjen, sa obeliscima (Augusto i Konstantin II.); na svemu tom sazidana je crkva Sant' Anastazija. Od stadija na d. je Pedagogij, gdje su carske robove odgajali, zatim komad najstarijega zida »Roma quadrata«, onda tobožnji vučji brlog (Lupercal).

B. FORUM ROMANUM.

Na mjestu gdje se je vodila osudna bitka izmed Rimljana i Sabinaca, nasta poslije središte rimsko, to je Forum Romanum. Najprije tržište, bude poslije urešen mnogim zgradama i hramovima; već za vrijeme republike uništio ga je požar, ali najgore prodje za Neronovoga požara 64 p. C., 191. p. C. pod Komodom i 283. pod Karinom, a ipak se razvije i opet da najvećega sjaja. Kad je primljeno kršćanstvo onda su hramove pretvorili u crkve, a za nove crkve uzeše prekrasno staro stupovlje; i potresi mnogo uništiše na njem, najgori bijaše potres od 896. U srednjem vijeku služio je Forum kao kamenolom pače i vapno su žgali na njem i salili dragocjene bronse. Izgubilo se pače ime Forum u srednjem vijeku pa su ga zvali nelijepim imenom »campo vaccino«, a to se je ime zadržalo sve do g. 1870. Dok su Francuzi bili gospodari u Rimu (1808—1814) očistiše taj »campo« i iznadjoše sta-

re vrijedne zgrade i hramove. Iskapanja nastaviše pape Pijo VII. Grgur, XVI i Pijo IX. Od g. 1898. povjerila je talijanska vlada dalnja otkrića profesoru Boni.

V. Cavour i Via Salaria Vechia vode u:

(1) *) **Hram Faustine** 141. sagradi ga Antonin Pijo svojoj ženi Faustini st.; sačuvano predvorje ima 10 stupova od cipolina (17 m visokih), i arhitrav od mramora; u sredinu prostora za hram postavljena je crkva S. Lorenzo in Miranda.

(2) **Sepulcretum** nadjen 1902. prastara nekropola iz 7. do 8. v. a. C.; — nedaleko odande lijepo sačuvani Carceres, a blizu je bio slavoluk Fabijaca, jedini iz republike.

(3) **Heroon Romuli,** obli hram sa celama, 307. g. sagradi ga Maksencije na čast svomu sinu. Papa Feliks (526—530.) sagradi na hramu crkvu Santi Cosma e Damiano (4), s interesantnim mozaicima.

(5) **Templum Sacrae Urbis** sagr. 78. p C. arhiv censora i katastralnih činovnika, na vanjskoj strani prema Forum Pacis, bio je na mramornim pločama pričvršćen plan grada Rima.

(6) * **Konstantinova bazilika;** sagradi je Makcencije, a kad je ovaj na Milvijskom mostu pao, dao je pobjednik svoje ime bazilici; 100 m duga 76 m široka, tri ladje od kojih je jedna sačuvana 20.5 m široka, a 24.5 m visoka, srednja je ladja bila visoka 35 m, u sredini srednje ladje bili su ogromni stupovi od kojih je jedan sačuvan na P. S. Maria Maggiore; na kraju apside bio je silan kip Konstantinov; na mjestu gdje je bazilika sagradjena bila su prije Horrea Piperatoria (prodavaone mirodija); V.

*) Brojevi označuju brojeve na planu Forum Romanum,

Sacra otkrita je posve, ima mnogo zdenaca na obje strane.

(7) **Templum Veneris felicis, et Romae aeternae** (hram sretne Venere i vječnoga Rima) sagradi 134. Hadrian po vlastitim planovima; 100. m dug, 53 m širok, okružen od stupova, a stube vodile su na oba pročelja dolje, i u Via Sacra i u Kolosej; na Venerinom hramu učiniše u 7 st. S. M. Nova, koja je 1618. postala S. Francesca Romana u tribuni; mozaici iz XII. v. na žrtveniku Mamana u tribuni;mozaici iz XII. v. na žrtveniku Madonna donna od **sv. Luke;** d. gr. Gregura XI., u kripti gr. sv. Francesce **(Bernini).** — U blizom samostanu Antiquario forense interesantne skulpture i bronsi.

(8)* **Titov slavoluk** na čast pobjedniku Hebrejaca (70. p. C.) pod Domicijanom sagradjen (81 p. C.); u srednjem vijeku ugradjena je tvrdja Frangipana, ali je od 1822 očišćen; samo srednji dio je antikan (mramor), postrani dijelovi su novi (travertin); iznutra vrlo lijepi reliefi, car na kvadrigi okrunjen Viktorijom, nasuprot plijen iz Jerusolimskoga hrama. Uz slavoluk su temelji hrama Jupitera Statora, po predaji već je Romul utemeljio Jupitrov hram, a hram koga je M. Atilij Regul 294. a C. gradio, Vespazijan popravio, stajao je još u 4. v. p. C. — Na putu u kolosej vide se potpore Apolonovoga hrama na Palatinu.

(8) **Regia** službena zgrada u kojoj je bio pontifeks maksimus; vanjskim zidovima bili su pričvršćeni »Fasti consulares;« u srijedi je oblo podnožje za tabernakul u kome se čuvalo Martovo koplje i 12 velikih štitova, ako su ovi udarali jedan o drugoga, držalo se, da je grad u pogibelji; tu su se čuvali dokumenti, kolendar itd; kraj toga ima trouglo dvorište i cisterna.

(10) **Templum Divi Julii,** koji je dao sagraditi August svome ujaku Cezaru 42 a C. ali je otvoren tek 29 a. C. (18. VIII.); u hramu je bio stup na mjestu gdje je Cezar bio spaljen, tu je držao Marco Antonije svoj govor. — Uz Kastorov hram stoji, slavoluk Augustov, kojim je proslavljena pobjeda na Partima (9. a. C.), a koji dade srušiti Pavao III. 1540.; južno odavle je Tribunal principatus sagr. od Augusta, proširen od Trajana ali se sruši kod podizanja stupa.

(11) **Basilica Aemilia** izgori 14. a C. onda je sagradi Augusto sa familijom Aemilijom. Ovi temelji su stari; već u 4. v. demoliraše baziliku, a stupove upotrijebiše za crkve, poslije sazidaše na onom mjestu privatnu kuću, crveni granitni stupovi i lijepi relijefi stajahu ondje do 15. v.; na jugoistoku veliko kamenje, od slavoluka koji je Augusto učinio za unuku svoju Luciju i S. Cezara.

(12) **Comitium** se zvala četvorina pred Curiom Juliom; trg je povišen za 1.5 m, popločen mramorom, ploče su nadjene 1900. u crkvi Sant' Adriano; isto tako obla fontana iz 308. koju je Maksencij zidao. Čim je Cezar do vlasti došao razori Curiu Hostiliju rostru i komicij; ostanci su sačuvani u crkvama S. Adriano, SS. Martina e Luca; Chalcidium i Atrium Minervae iznikoše u 16 v. kad su ondje gradili V. Bonella. Tu u blizini stojao je veliki hram Minervin, koji je Pavao V. 1612. demolirao a materijal upotrijebio za svoj vodovod (Acqua Paola). Pod jugoistočnim uglom S. Adriano je Cloaca maxima iz vremena Augustovoga, a slična kloaka iz 2. v. a. C. ide pod Basilicu Aemiliju; oba dijela Cl. m. sjedinjuju se kod hrama Venus Cloacina, koji se spominje već za vrijeme Appija Claudija i Virginije.

(13) **Lapis niger** četvorina crnoga je mramora, koja je bila na čunjevima od sadre, smještena na grob Romulov;

Cezar uništi lava, koji je gore bio, ali Maksencije ogradi kamen. U novije vrijeme nadjene stube vodile su valjda na govornicu, koju je Cezar odstranio.

(14) **Equus Domitiani,** konj Domitijanov 18 m. visok, postavljen 83 p. C. ali je poslije smrti D. dao je senat razvaliti spomenik.

(15) **Lacus Curtius** nepravilni šesterokut od 6 m širine a 9 m visine od travertina; ovdje je bila močvara u koju je skočio s konjem Marko Kurcije, da izmiri bogove s domovinom; u blizini Tribunal praetorium na kome je bila sveta uljika, sveta smokva i sveta loza pa kip Marsijusa u blizini Cuniculi gladiatorum, gladijatorske galerije, — i Phokasov kip, koji je eksarh Smaragdo dao 608 učiniti na spomen istočno rimskoga cara Phokasa.

(16) **Slavoluk Septimiju Severu;** načinjen njemu i njegovim sinovima Karakuli i Geti 203. iza pobjede nad Parthima; slavoluk je bio u srednjem vijeku tvrdja pa je do 1803. bio zasipan. — Na s. podnožje konja ničkoga kipa Konstantina II. pa kip Dioklecijana i Stilika pobieditelja Gota. — U blizini vrlo lijepa Anaglypa Trajani.

(17) **Rostra principum,** carska govornica, 3 m visoka, 24 m duga, 10 m široka; sjeverno Umbilicus Urbis Romae, to je idealna sredina grada Rima i nedaleko odavle valjda staro svetište Vulkanovo.

(18) **Rostra Caesaris,** govornica Caesarova, koja je pala žrtvom pregradjivanja 1905.

(19) **Saturnov hram** iz prvoga vremena republike, ponovljen od Minacija Planka 40. a. C.: to je bio od najstarijega vremena »aererium publicum«, štediona.

(20) **Basilica Julia** (105 m duga a 48 m široka) sagradjena na mjestu starih taberna 54. a. C. od J. Cezara a 46. a C. od Augusta dovršena; trostruki red stupova okruživao je tu basiliku u dužini od 82 m.; tu se sastajahu suci centumviri i narod.

(21) **Porticus duodecim deorum,** prikazao je prefekat Vettius Agorius Praetextatus g. 367. a. C. dvanaestorici bogova.

(22) **Templum Vespasiani** 81. p. C. sagr. od Domicijana; još se tri stupa vide.

(23) **Templum Concordiae** sagradi Camillo 306. a. C. Opimije ga obnovi 121. a. C., a Augusto (7 a. C.) i Tiberije ga vrlo povećaše i uresiše.

(24) **Hram Castora i Polluxa** sagr. diktator Aulo Postumije 496. a C. na novo ga gradi Tiberije 7. a. C.

(25) **Sancta Maria antiqua** bila je za vrijeme Domiciana Bibliotheca ad Minervam; crkvu je sagradio papa Liberije (362—366); na stijenama slabo sačuvani freski iz 8. v.; u l. prostranoj ladi osmerokutna mramorna ploča od Ivana VII. (705—709); za Leona IV. (847—855.) zapuštena bi crkva a 896. sruši se ta bazilika, zasipa Juturna izvor i jugozapadni dio kuće Vestalinka.

(25a) **Augustov hram** sagr. od Tiberja, od Domicijana na novo sagradjen, na stražnjoj strani sedam udubina gdje su stajali kipovi julijanske kuće.

(26) **Oratorij 40 mučenika,** četvorni prostor nepoznatoga odredjenja, pretvoren u kršćanski oratorij.

(27) **Fons et lacus Juturnae,** 1 m visoki rub zdenca, koji ogradjuje 5 m², a u srijedi je žrtvenik: jezero je mramorom popločeno bilo, sa reliefima na 4 strane; u srednjem vijeku nosili su još vodu odavle.

(28) **Templum Vestae** ostanci vrlo stari, valjda iz kraljevskoga doba.

(29) **Atrium Vestae et Domus publica,** kuća Vestalinka, poslije požara od g. 191. p. C. sagradi Julija Dorina žena S. Severa tu kuću na dva sprata. Domus publica je stan pontifeksa maksima, J. Cezar je valjda zadnji ovdje stanovao. Augusto ga pokloni Vestalinkama.

Amphiteatrum Flavium (Colosseum (G 7) poče Vespazijan a završi Tito 80 p. C. na mjestu gdje je bilo umjetno jezero Neronovo, najveće kazalište na zemlji primalo je 50.000 ljudi; duljina 188 m a širina 156 m, visina 48 m.; samo sjeveroistočni dio stoji još potpun; u 8. v. bude preneseno ime kolosalnoga kipa koji je u blizini stajao, i koga su onda razorili, na sam amfiteatar; opetovani zemljotresi učiniše, te se mnogi stupovi porušiše, a od 15. v. odnašaju veliko travertinsko kamenje za gradnju crkvi i palača. Benedikt XIV (1740—1758) posvetio je amfiteatar radi smrti koju su podnijeli mučenici ondje i zabrani odnašanje kamenja. Talijanska je vlada 1871. očistila čitav amfiteatar.

Tri donja sprata dijele se u lukove, koji su odijeljeni u razizemlju ijonskim stupovima, a gore dorskim i korintskim; najviši sprat ima korintskim pilastrima odijeljene lukove sa četverouglatim prozorima; na kraju dugih osiju su glavni ulazi, na kraju kratke osi (prema Equilinu) ulaz za cara; uzlazilo se na 60 stepenica. — U prvom spratu model koloseja; na podiju stolica careva, senatora, svećenika i vestalinki; naokolo tri grupe sjedala, najgornja je pokrita krovom; odozgo spustila se tenda kad bi sunce udarilo; arena je 68 m duga a 54 m široka; prostor pod arenom je raskriven,

pa pokazuje naprave za dizanje kaveza sa divljim životinjama.

* **Slavoluk Konstantinov,** koji su mu narod i senat podigli 316.; u srednjem vijeku bio je utvrdom Frangipana, a očišćen je 1804.; trostruki luk je učinjen od starijih fragmenata; s. K. je najbolje sačuvan rimski slavoluk.

Neronova zlatna kuća bila je razorena od njegovih nasljednika, metalni kolos pao je u 7. stoljeću; u Neronovu palaču uzidali su Tito i Trajan svoje terme.

S. Pietro in Vincoli (G 6) u toj se crkvi čuvaju okovi sv. Petra; ona je bila do Siksta III. (432—440) utemeljena, prigradi predvorje Siksto IV. 1475. **(M del Caprino).** Ulaz svaki dan do 11 sati i od 3 p. p. U poprečnoj ladji** Mojsija **(Michelangelo)** za gr. Julija II. koji u Petrovoj crkvi zakopan; kipovi Lea i Rahel **(Michel Angelo);** papa JulioII. **(Maso del Bosco);** sibila i prorok **(Raff. da Montelupo).** U kapeli desno sv. Katarina **(Guercino),** dvije slike **(Marata),** mozaik iz 7. v.

U samostanu pokraj crkve inženjerska škola; u samostanu S. F r a n c e s c o d i P a o l a na j. strani politehnikum i zbirka starina; prema V. Cavour prolaz na malom trgu Torre dei Conti iz srednjega vijeka; d. u Via Alessandrina dva stupa C o l o n n a c e (F 6) ostanci Foruma Nerve; dalje V. Bonella ostanci F o r u m A u g u s t o v (F 6) sa 3 stupa, hram Marta Ultora i Eksedra koja leži 5m niže od današnje ceste; stara vrata koja se zovu Arco de' Pantoni; u V. Bonella br. 44. je A c a d e m i a d i S. L u c a sa galerijom slika u II. spratu.

DV.: 1. Sveti Luka slika Bogorodice (škola **Raffaelova**); autoportret **(Zuccari);** bijeg u Egipat **(F. Barocci);** sv. Andrija i sv. Bartol **(Bronzino);** Venera i Amor **(Guercino);** freski iz vile Albani; Fortuna, Bako i Ariadna **(G. Reni);** L'Addolorato (škola **Reni);** **sv.** Jeronim i Saduceji **(Spagnoletto);** Venera se oblači **(C. Caliari);** Genij **(L. Bernini). Dv. 2.:** ** Kerub **(Raffael);:** Klement XI. **(Baciccio);** sv. Jerolim **(Tizian):** Opulinia **(Rubens);** Ripa gradnja **(Vanvitelli);** * navještenje Marijino **(P. Bassano);** Lukrecija i Torkvinij **(Spagnoletto);** bogorodica s angjelima **Van Dyck);** Jeftina kić **(N. Poussin).** — U predvorju **(Canova);** Napoleon; **(David).**

Nasuprot ulaz u crkvu S. A d r i a n o, koju je papa Honorij III. sazidao u Curia Julia; na suprotnom uglu S. S. M a r t i n a e L u c a, koja je sagradjena 562. od Feliksa IV. u pokrajnu salu kurije; gornja je crkva postala u 17. v. u donjoj je grob sv. Marina; nešto dalje je malena crkva S. G i u s e p p e d e' F a l e g n a m i u 16. v. od tesarskoga ceha sagr. Ispod velikih vrata je ulaz u C a r c e r M a m e r t i n u s (1 L ul. gdje su Jugurta, Vercingetoriks i drugi neprijatelji Rima poginuli; i sv. Petar je bio ovdje zatvoren, a kapela se zove S. Pietro in Carcere; 28 stuba vodi dolje u velik prostor, koji ima izravan ulaz iz Foruma; 6 m dug, 3 m širok a 2 m visok; odozgo obla škulja kroz koju su puštali kažnjenika; prije je to bio T u l i a n u m, koji je obskrbljivao Capitolium vodom. — Od V. Marforio d. je F o r u m T r a j a n i od koga je malo iskopano;* T r a j a n o v s t u p (G 5/6) vis. 43 m s vrlo lijepim basreliefima i dačkoga rata; pod stupom je bio Trajano pepeo sahranjen u zlatnoj posudi; Trajanov kip sa vrhunca stupa izgubio se, na njegovo mjesto dodje za Siksta V. g. 1587. kip Sv. Petra; s. je Templum Divi Trajani, od Hadriana podignut, na mjesto toga stoje dvije crkve C h i e s a d e l n o m e d i M a r i a i S a n t a M a r i a d i L o r e t t o (F. 6.)

C. FORUM BOARIUM.

Tržište blaga, to je Forum Boarium prastaroga Rima; bio je ograđen mnogim hramovima; iz poslijednjega v. a. C. je hram Fortuna Virilis, ili Mater Matuta (sada **S. Maria Egiziaca)** i obli hram na Tiberu, koji je valjda bio posvećen bogu **Poriunusu.** Na sj. strani, gdje je počimao **Forum Olitorium,** stajali su hramovi božica **Spes,** (g. 254. a C.) onda **Juno Sospita** (g. 197. a C.) i **Pie-**

tas (191. a C.): sada crkva **S. Nicola in Carcere:** izá Circusa Maximusa stajala Ara Maxima i hram **Hercules Victora.** — Pred Forum Boarium vodio je prvi kameni most (144. a C.) suzidani **Pons Aemilius;** prije toga postojao je samo drveni most, **Pons Sublicins,** koji bi se za vrijeme pogibelji porušio. Dužnost je bila najvišega svećenika, da taj most poruši i opet ga podigne, otud mu ime »Pontifex. Ne zna se zapravo, gdje je taj most stajao. Najbliži most od kamena je g. 62. a. C. sazidani **Pors Fabricins,** koji spaja otok sa l. obalom i koji još danas stoji. Na otoku diže se od g. 292. a. C. **Eskulapov hram.**

Od oble crkve S. T e o d o r o (F 7) na starom temelju ima mozaike iz 8 v.; prilaz do A r c o d i G i a n o (F 7) t. j. Janus Quadrifons, spojna vrata izmeđ Forum Boarium i Velabrum. L. kod mlina ulaz u C l o a c a M a x i m a, koja je prije 2000 godina učinjena, a danas još služi kanalizaciji gradskoj. D. lijepa počasna vrata A r c u s A r g e n t a r i o r i u m, koji je načinio Septimije Sever i njegova obitelj.

Pokraj toga crkva S. G i o r g i o i n V e l a b r o (F. 7) iz 4. v. sa nejednakim antiknim stupovima i lijepim tabernakulom. — Na koncu V. S. Teodoro l. crkva S. A n a s t a s i a, odavle preko P. de Cerchi je Fabricca dei Maccaroni Pantanella i onda preko P. Bocca della Verita, na kojoj je lijepi zdenac sa Tritonima; l. crkva, S. M a r i a i n C o s m e d i n (E 7) ili Bocca della Verità; iz 4. v. iz hrama H e r k u l a P o m p e j a n s k o g a učinjena, red stupova u predvorju je ostao netaknut; zvonik iz g. 777.; na koncu 19. v. je crkva restaurirana; u predvorju zdenac sa maskom, u koju su stari Rimljani, zaklinjući se polagali ruku; iz 12 v. mozaici na podu, ambone, uskršnja svijetiljka, biskupova stolica, tabernakul, sve kosmatska radnja; na velikom žrtveniku kada od crvenoga granita; u sakristiji mozaik: sv. tri kralja iz početka 8 v. — Između crkve S. M a r i a d e l S o l e, koja je bila okrugli hram i S. M a r i a E g i z i a c a novi P o n t e P a l a t i n o, kraj njega tri svoda staroga P o n t e R o t t o. Na Tiberskom otoku (D E 6/7) crkva S. B a r t o l o m e o, pokraj toga M o r g u e; opet podignuti P o n s C e s t i u s vodi u Trastevere.

Na trgu, na l. obali Tibera, bio je do g. 1887. G h e t t o; sad se ondje podiže nova lijepa sinagoga; na sj. zap. kraju P a l. B o l o g n e t t i C e n c i, (D 6) na temeljima 23. a. C. podignutog T e a t r u m B a l b i. Na Monte Cenci na mjestu originalne tratorije de Padre Abram (artičoki i bakalar) danas je moderni luksus - restaurant

Na uglu V. Calderari crkva S. M a r i a d e l P i a n t o, nazvana po suzama, koje je mati božja prolijevala radi zlobe farizejske: na sj. ist. uglu P o r t i c u s O c t a v i a e (F. 6), koju je August posvetio svojoj sestri: unutra je hram Jupiterov i Junonin: na temeljima prvoga g. 770. p. C. sagradjena je crkva S. A n g e l o i n P e s c h e r i a; u V. della Catena vide se d. ogromni zidovi M a r c e l o v a t e a t r a (6), prozvana po zetu Augustovom: u silnu ruševinu ugradjen je P a l. O r s i n i, a g. 1902. kupljen je od Cassa di risparmio. Od P. Montanara i V. di Bocca della Verità u crkvu S. N i c o l a i n C a r c e r e po državnim tamnicama iz 7. v. kroz V. della Consolazione vodi put ravno u S. M a r i a d e l l a C o n s o l a z i o n e sa velikom bolnicom, l. strmi pristranci Capitola i Tarpejska pećina, onda Forum Romanum.

D. KAPITOL (F 6).

Na južnom vrhu Kapitola dizalo se svetište rimskoga državnoga kulta, kapitolinske trijade: Jupiter Optimus Maximus, Juno Regina i Minerva, sagrađeno u etrurskom stilu za zadnjih kraljeva, a g. 510., za prvoga dana republike posvećene. Hram sa tri ćelije pod jednim krovom bijaše okrenut prema Forumu: g. 83 p. C. izgorio je sve do temelja: Vespazian sagradi nanovo taj hram, a on izgori za deset godina: sjajna zgrada Domicijanova preživjela je duge godine, a inak nam je njezina sudbina nepoznata. Tu je na vrhu bila **Area** koja je obuhvaćala svetište, onda **veliki** žrtve-

nik, manji hram **Jupitera Custosa,** pa **Casa Romuli** i **Aedes Tensorum,** gdje su se čuvale znamenite dragocjene stvari; slike vrijednih muževa, tu je bila **Curia Calabra** na kojoj se je gledao mjesec radi regulacije koledara; niže bila su svetišta **Jupitera Feretrija, J. Tonansa, Marsa Ultora** pa **Fides, Mens** i **Ericyna.** — Na s. vrhu bila je **Arx** onda hram **Junonis Monetae** u svodu **inter duos locos tabularij** sazida konzul Q. Lutacius Cantulus, bio je državni arhiv.

P. Aracoeli ima zdenac, koji sagradi Aleksandar VII. Chigi, na južnoj strani veliko stubište, koje vodi u crkvu Sta. Maria in Aracoeli d. Pal. Massimo Rignano; onda V. delle tre Pile d. na Kapitol, l. k nekadanjem od Domicijana sazidanom hramu Jupiterovom, koji je bio u 16. v. demoliran kod gradnje Pal. Caffarelli; — uzlazeći na kapitol širokom Cordonatom l. je kip Cola di Rienzo, a za njim u kamenju živa vučica; desno i lijevo na balustradi Dioskuri, Konstantin Vel. ratne trofeje i dva miljokaza; u srijedi P. del Campidoglio je konjanički * kip Marc Aurelov za njim pal. senatora, l. kapitolinski muzej, d. palača konservatora; trg je po osnovi **Michel Angela,** tek poslije njegove smrti učinjen; Nil i Tiber na stubama senatorske palače **(Michel Angelo),** u sred. imao je doći veliki kip Jupitera, ali je došla mala antikna Minerva. — Senat je rimski uzeo kapitol u 12. stljeću, kad je on sasma izgubio svoje znamenovanje, pa se zvao Monte Caprino (kozje brdo); u stari tabularij postaviše Palatium novum, tornjeve na uglovima dodao je Bonifacij IX. 1398, a pregradnjom 1592. dobije senatorska palača svoj sadanji oblik; u gornjem su spratu mramorna poprsja začasnih gradjana (Garibaldi Cavour, itd.); zvonik (iz 1572. sa 260 stuba) pruža vrlo lijep pogled na grad. — G. 1568. svršiše * palaču konservatora; unutra su svečane dvorane pak muzej antika i galerija slika;

POD STUPOVIMA HODNIKA: kolosalni kip **J. Cezara.**

DVORIŠTE: kol. glava **Konstantina Velikoga:** relijefi koji personificiraju rimske pokrajine za cara Hadrijana: ostanci plana Rima za Templus Urbis. **1. stube: 4; historička relijefa; 2. stube:** historički relijefi: kip **Karla Anjou.**

SALA DEI CONSERVATORI: Papa Urban VIII. **(Bernini)** Inocent X. **(Algardi),** freski **(G. Cesari).**

SALA DEI CAPITANI: rimska povijest u freskama **(Tom. Laureti).** — **S. dei Trionfi di Mario:** Bruto začetnik republike; dječak sa trnom u peti; Camillo: poraz Darijev **(P. Cortona).** — **S. dei Fasti Consulares** * Fasti Consulares, sa imenima državnih činovnika od Romula do Augusta: kapitolinska vučica: freski **(I. Ripanda).** — **S. gusaka:** poprsje **(Michelo Angelo).** — **S. del Trono:** sagovi škole St. Michele **(Poussin** i **Rubens).** — **7. soba:** igra djevojačka: punski ratovi freski **(J. Ripanda).** — **Kapela.** — **Sala dei Fasti Moderni:** herma Anakreontova. — **2. sobe:** žrtvenik na kome Augusto žrtvuje Larima.

GALERIJA: Amalasnuta. — Galleria degli **Orti Lamiani:** Kentaur; Komod sa tri tritona: Venus Esquilina. — **Vrt:** fragmenti Formae Urbis Romae. — **Galleria:** herma Herkulova **(Scopas);** gr. kard. G. Elija; 2 kipa rimskih činovnika; — **Sala degli orti Mecenziani:** Majnadin ples; dio zdenca, Marsyas. — **Sala od bronsa:** Triklinij; velika glava od bronsa. — **Sala Castellani:** italsko-grčke vaze. — **Sala sarkofaga:** Sarkofazi roda Creperija. — **Arhajska sala:** Fragment kočijaša; djevojka i golub; ženski kip; — **Kraj gornje galerije:** veliki kip Herkula.

GALLERIA CAPITOLINA.

Soba I. * Madonna i dijete **(Garofalo);** Madonna sa aureolom **(Garafalo);** Krist i liječnici **(Mazzolino); Madonna Krist** i sveci **(Marchesi Cotignola);** sv. Nikola **(Ortolano);** sv. Sebastijan **(Ortolano);** * mlada djevojka **(L. Costa);** mudraci od istoka **(Scarpellino);** krštenje Kristovo **(Scarpelino);** sv. obitelj **(Dosso),** — **Soba 2:** muški portret **(Bissolo);** Petrarca **(Uccelo);** autoportret **(Marescalco);** Madonna i sv. Ana **(Zelotti);** otmica Europe **(C. Caliari);** * Magdalena **(Tintoretto);** Krist sa krunom **(Tintoretto);** Krista bičuju **(Tintoretto); krštenje Kristovo (Tintoretto);** krštenje Kristovo **(Tintoretto);** plemić **(Lotto);** sv. Margarita **(Gavoldo);** bračna nevjera **(Palma vecchio);** sv. obitelj **(Poussin).** — **Soba 3.** Ivan krstitelj **(Guercino);** autoportret **(G. Reni);** sv. obitelj **(Maratta);** slika **(Velasquez);** dvije slike **(Van Dyck);** Michel Angelo **(D. de Volterra);** Romul Remo **(Rubens); Soba 4.** Uzašašće Mariji-no **(C. I. Amatrice);** Madonna i sveci **(M. d. Alba);** Madonna i dijete **(Lor. di Credi);** krajobrazi **(Dominichino);** vještica **(S. Rosa);** vojnik **(S. Rosa);** rimske slike **(Vanvitelli).** — **Soba 5.** freski. — **Soba 6.** Kleopatra i Oktavijan **(Guereino)** * sv. Petronila **(Guercino):** Murici Magdalena **(G. Reni);** sv. Sebastian **(G. Reni);** sv. Sebastian **(An. Caracci);** Krist i liječnici **(Valentin);** rođenje Marijino **(Albani)** otmica Sabinjanaka **(P. Cortona);** vračara **(Caravaggio).**

Nasuprot palaće konservatoria Pal. del Museo 1664. dogotovljena.

Kapitolinski muzej.

U dvorištu Marforio (riječni bog). — Razizemlje kip Martov; Minerva; ženski kip **(Kalamis);** na lijevo od atrija i kršćanski kipovi i natpisi iz 3. i 4. vijeka; zbirka urna za pepeo; na desno od atrija: sarkofag sa reliefima iz života Ahilovoga.

I. SPRAT: GALERIJA: Leda sa labudom: Psiha. Minerva; vaza za dragulje; glava božičina; torso Diskobola **(po Mironu).** — **Sala golubica:** mosaik sa golubima **(Soso iz Pergoma);** muška slika; framenat ploče sa trojanskim ratom. — **Kabinet Venerin:** ** Kapitolinska Venera. — **Sala carskih poprsja:** August Kaligula, Giulia di Tito; relief oslobodjenja Andromedina; spavajući Eudimion. — **Sala znamenitih ljudi:** idealziran grčki portret: Cicero; * glava sa kacigom **(kop. Fidija);** Scipio Afrikan: vodja Corbulone. — **Il Solone:** Satir: dva Kentaura **(Aristeas i Papias);** veliki kip Apolonov; ** ranjena Amazonka; kip Cerevin. — **Sala Faunova,** dječak s maskom Silenovom; dječak sa guskom **(kop. Boethes).** — **Sala gladiatora:** ** umirući Gal; muško poprsje; Antinoj; spavajući Satir **(po Praksitelu);** grčki filozof; Bahova glava; Amazone **(kop. Fidija);** Aleksandar Vel. veliki kip jedne božice.

Na uskoj strani muzeja vode stube u crkvu Santa Maria in Aracoeli. Priča hoće da se Augustu, dok je dao ovdje učiniti na vrhu »žrtvenik nebeski« pokazala mati božja sa Kristom. Crkva je stara, a zidana je na ruševinama hrama Junoninoga; kao najveća svetinja čuva se santo Bambino, 60 cm veliko od drveta izrezano dijete, koje predstavlja Krista. — Crkva ima tri ladje, 22 antikna stupa, pa je dobila 1575. kao spomen na bitku kod Lepanta sjajni drveni strop. — Osim toga ima kip Madonne od 1200 g.; na glavnom ulazu* grob nadbiskupa Crinelli **(Donatello).**

Unutrašnjost: u srednjoj ladji, l. od zatvorenoga glavnoga ulaza grob astronoma L. Grato; i kardinala L.

d' Albret; za božično vrijeme pokazuju se u kapeli sv. Bambino, a djeca dolaze na protivnu stranu pa mu govore i pripovijedaju.

U 1. kapeli d. postrane ladje * freski **(Pinturicchio)** iz života sv. Bernardina iz Siene; iznad 2 i 3. kapele kolosalni kip Grgura XIII., a nasuprot u lijevoj ladji Pavla III. — U poprečnoj ladji dvije kosmatske ambone; l. na stupu spomenik sv. Helene, koja pokraj toga kolosalni kip Leona X; na kraju poprečne ladje grob kardinala Acquasparta († 1302) koga Dante spominje u božanskoj komediji; na lijevom stupu nadgrobni spomenik i grob Katarine posledníe kraljice bosanske; dalje grob Battista Savelli († 1498. **A. Bregno);** na glavnom žrtveniku Madonna od **Sv. Luke;** d. od kora kapela sv. Roze iz Viterba (mozaici 1254.); u poprečnoj ladji grobovi familije Savelli, pa Honorija IV. i spomenici njegovim roditeljima.

V. Campus Martius.

Za antikno vrijeme bilo je u južnome dijelu toga odjela **Martovo polje** na kojem je konzul Flaminije podignuo **Via Lata i Circus Flaminius. Pompej** sagradi prvo kameno kazalište, a od **Augusta** dalje pokriva se polje monumentalnim zgradama. (Mauzolej). **Agrippa** sagradi **A. Therme, — Pantheon, Nero** Therme, koje ponovi **Aleksandar Sever 262. Domicijan** sagradi **Stadion** i **Minervin hram. Hadrijan Neptunov hram. Antonin Pijo i Mark Aurel** podigoše stupove; drugi još stoji. Sve su ove zgrade bile spojene hodnicima na stupovima i vrtovima. Početak srednjega vijeka sve je to uništio, kao što i grad sam; slabo žiteljstvo sklonulo se je na obale Tiberove., gdje je mislilo naći bolje prebivalište od pustih hramova. Tako su u tom dijelu grada niknule uzane ulice ali i lijepe, ugledne zgrade, zanimljive crkve, prekrasne renesansne palače; Corso Vittorio Emanuele prozračio je taj visoki, a uski dio grada.

Sa P. Venezia vodi Via del Plebiscito na C. Vittorio Emanuele: d. Pal. Grazioli Pal. Altieri, sa znatnim stubištem i dvorištem l. crkva* il Gesù (sagr.

1568—1575. **od Vgnole i G. Porta)** (E 5) primer za sve jezuitske crkve, raskošno urešena.

Unutra slike na stropu od **G. B. Gaulli:** na žrtveniku 4 stupa od Giallo antico: d. grobovi **P. Pignateli** i kardinala **Ballarnin:** u d. poprečnoj lađi sjajin žrtvenik **sv. Franje Ksavera** od **Maratta;** d. kapela istoga sveca, lijevo kapela **Madonna della Stradda** (obje od **(G. della Porta)**; u l. poprečnoj lađi raskošni **žrtvenik sv. Ignacije** sa sarkofagom od pozlaćenoga bronza i kristala; na strani stupovi su od Lapislazuli, a zemaljska kruglja od jednoga komada kamena.

U V. Aracoeli l. vide se pon. sr. pet. 9—11) sobe sv. Ignacija. Zapadno od Pal. Bolognetti do Via delle Botteghe oscure, nazvana po radionicama uzidanim u Circus Fluminius; d. Pal. Gaetani-Şermoneta sa lijepim dvorištem, a dalje Pal. Mattei (E 6. sagr. 1617. C. **Maderna)**; na uglu crkva S. Caterina de' Funari (u C. kapeli **Caracci:** Krist i Bogorodica); j. odavde na P. Campitelli crskva Sta. Maria in Campitelli: na glavnom žrtveniku čudotvorna slika bogorodičina. — Natrag k Pal. Mattei pred kojim je zdenac kornjača, Fontana delle Tartarughe (F 6. T. **Landini** 1585.) Via de Falegnami k Piazza Benedetto Cairoli (D 6), d. S. Carlo ai Catinari (D 5/6; 1612. **Rosati)** u kupoli freski **Dominichinovi;** druge slike (P. da **Cortona)** slave C. Boromejskoga: — nasuprot Pal. Santa Croce, onda l. Monte di Pietà, 1604. od Klementa VIII. osnovana zalagaonica: na stražnjoj strani Santissima Trinità de' Pellegrini (D 6) sa slikom od G. **Reni** na žrtveniku. — U Via del Capo di Ferro na l. Pal. Spada alla Regola (D 5/6: 1540. sagr. **G. Mazzoni,** obnovio 1632. **F. Borromini)**; u prvom spratu Pompejev kip nadjen u Portiku Pompeja; na galeriji antikni relijeff. — Nešto dalje najljepša palača rimska * Pal. Farnese (C. 5) sagr. od **A. da Sangalla. Michel Angela i G. della Porta** po nalogu pape Pavla III.

Michelangelo htio je sagraditi palaču do Tibera, a onda mostom spojiti sa Villa Farnesina, G. della Porta okrene k Tiberu **Loggiu.** U sred dvorišta atletski torsko od bronsa od **Rodina;** sarkofag na d. strani iz grobnice Cecilije Mitelle; kad su Farnesi izumrli predje palača u vlasništvo napolskih Bourbona: sada ju posjeduje francuska vlada, **u njoj se nalazi francusko poslanstvo** i arhieološki institut.

Iza palače malena crkva Ŝ. Maria della Morte (otvorena samo 2. XI); dolje Pal. Falconieri (sagr. **Borromini).** — Na P. Farnese (C D 5) dva zdenca sa antiknim granitnim basinima. Na sz. uglu mala crkva S. Brigida, nekad stan jedne švedske kraljevne. — Dalje u V. di Monserato l. crkva S. Girolamo di Carità (C 5), dalje l. trg sa crkvom S. Caterina della Ruota, onda dalje S. Thomas of Canterbury i engleski Seminar. — L. španjolska nacionalna crkva S. Maria in Monserato (C 5 sagr. **A. da Sangallo),** u crkvi grobovi španjolskih papa Kalista III. i Aleksandra VI.; slika sv. Diega na žrtveniku od **A. Caracci** kip sv. Jakova od **Sansovina.** Dalje l. S. Giovanni in Aino i Pal Ricci (C 5; sgrafiti na pročelju od **P. Caravaggia)**; kroz dvorište u Via Giulia k crkvi San to spirito; dalje l. Carceri Nuovi (do 1887. zatvori), desno crkva S. Filippo Neri, lijevo Santa Maria del Suffragio i armenska crkva S. Biagio. Tu su zidovi velike sudnice, koju je počeo Julije II. da gradi, ali je ne svrši. — Na kraju ceste San Giovanni de' Fiorentini (C 4) gradili su je najznatniji graditelji **Sansovino, Sangallo, Michel Angelo, della Porta**; pročelje učini 1734 **A. Galilei;** u d. poprečnoj ladji **S. Roza:** Kuzma i Damjan. — Via del Consolato vodi gore na G. Vittorio Emanuele, d. u ijonskom stilu Museo di Scultura antica ili M. Barracco 4; pokloni senator Barraco gradu) sadržaje egipatske

asirsko-babilonske, feničke, ciparske, grčke, etruske, rimske, palmirske i bizantinske primjerke.

Bizantijske primjerke: **1. dv.:** Basaltna glava bradatoga čovjeka; glava Atenina u arhajskom stilu: ** torso Apolona Omphalos na delfijskoj pećini (**Fidijino** vrijeme): **2. dv.:** * kopija Diadumena i Dorifora od **Poliklita** (Augustovo vrijeme): glava Apolonova po **Praksitelu:** ranjena kuja, po originalu Lisipa: ženska glava (pergamsko vrijeme); rimski profil; mlada glava **rimskoga** cara.

Lijevo vodi C. V. Emanuele k Tiberu; u protivnom smjeru odvaja se V. di Banco di S. Spirito (C 4) prema Angjeoskom mostu; kod ulaza je Pal. di Banco di S. Spirito (sagr. **Sangallo**); dalje d. P. Sforza Cesarini; na malom trgu kip pjesnika i državnika grofa Terenzio Mamiani († 1885.); dalje l. S. Maria in Vallicella (C 4; ili Chiesa Nuova) utemeljio 1550. S. Filippo Neri; freski od P. da **Cortona,** na velikom žrtveniku **Rubens** (Bogorodica, sv. Grgur i sv. Domitela); l. grob sv. Filipa Neri i slika od **G. Reni.** — Na C. V. Emanuele d. P. della Cancellaria (D 5; 1486—1495. sagr. **A. Montecavallo** od kamenja Koloseja). prvi portal (**Vignola**), vodi u sjajno urešenu crkvu S. Lorenzo in Damaso; drugi portal (**D. Fontana**) vodi u lijevo dvorište s antiknim stupovima. — Blizu na C. di Fiori stoji spomenik Giordanu Brunu spaljenom ondje 1600. — Dalje na C. V. Emanuele Pal. Regis (1520. čista renesansa **Sangalla**); l. na P. S. Pantaleone (D 5) kip ministra Minghetti († 1886); iza toga Pal. Braschi (lijepo stubište); s. z. odanle iskvarena antikna grupa Pasquino; l. dalje P. Massimi alle Colonne (sagr. 1535. **B. Peruzzi**); d. dolazi Sant Andrea della Valle (D 5 sagr. od **Olivieri.**

Moderno, pročelje od **Rainaldi** (1665.): * četiri evangelista od **Domenichina,** nad njima **Lanfranco:** slava u raju: grob Pija II. Picolomini i Pija III. Toldeschini: u kapeli Rahel, Lea i Pieta od **Michelangela.**

Dalje d. P. Giustiniani Vidoni (D 5), glavni ulaz u V. del Sudario; 7 prozora su onaki kako je **Raffael** za Cafarelije učinio.

Via Argentina (D E 5) vodi Prema Pantheonu; tu je d. Pal. Strozzi od **C. Maderna,** a u Via de Cestari je S. Francesco delle Stimate (utem. 1594.); dalje ide ulica do * Santa Maria sopra Minerva (E 5) sagr. na ruševinama hrama Minerve Chalcidike koji je sagradio Domicijan, jedina je gotska crkva u Rimu iz srednjega vijeka (1280. sagr. renovirana 1847.)

Unutra: u postranoj ladji: navještenje Mariji od **A. Romana;** grob Urbana VIII. (+ 1590.); u 5. kapeli grobovi roditelja Klementa VIII. od **della Porta;** u poprečnoj ladji drveni krucifiks od **Giotta; Cappella Caraffa** s lijepim freskima od **F. Lippi;** strop od **Raffalino del Garbo;** l. grob Pavla IV. (+ 1554). dalje l. na stropu grob biskupa Durantusa (1296 +); **Capella Altieri** od **Maratta. Cap. del Rosarino** sa slikom na stropu od **M. Venusti;** na glavnom žrtveniku grob sv. Katarine Sienske; l, odavde uskrsnuli Krist * od **Michel Angela;** u koru l. grob Leona X. od **Raffaela da Montelupo;** d. grob Klementa VII. od **Nanni di Baccio Bigio;** na tlu spomenki humanista Bemba (+ 1547); l. pokraj kora ulaz u stražnji dio crkve; ovdje l. grob **Fra Angelika da Fiesole;** u l. poprečnoj ladji kapela **Sv. Dominika** sa 8 stupova iz Nero antico; d. grob Benedikta XIII. **Bracci;** l. poprečna ladja (3 kapele od ulaza) Sv. Sebastijano **M. Marin da Fiesole;** kraj ulaza grob Cecco Tornalhoni od **Mino da Fiesole.**

Na trgu obelisk (**Bernini**) na slonu. — Dalje sasma sačuvani ** Pantheon (E 4/5) sagradio 27.—25. a. C. zet Augustov Agrippa, posvetio ga je svim bogovima; izgori mnogo puta, sadanju mu sliku dade Hadrijan; 43 m ima kupola, otvor 9 m; Septimije Sever učini predvorje sa 33.5 m duž. a 13 m šir. 12.5 m visine, na granitnim stupovima; krov je bio na stupovima od metala, Urban VIII. 1632. dade od toga metala lijevati tabernakul za sv. Petra; predvorje i okrugla gradnja bijahu urešeni ciglama od bronsa, Konstans II. bizantinski car dade ih 562. odnijeti u Carigrad; Grgur III. pokrije Pantheon 731—41. olovnim krovom; Bonifacij IV. posvetio

je hram 609 u crkvu S. Maria ad Martyres, pa dade 28 kola mučeničkih kostiju dovesti amo iz katakomba; poslije se prozove crkva S. Maria Rotonda.

Unutrašnjost * je 43 m u promjeru, teška antikna vrata vode u crkvu; od sredine stropa do sredine poda ima također 43 m, tako da se može unutra spremiti kugla od 43 m promjera; u polovici visine počinje se kupula. — U srednjoj kapeli je jednostavan grob Viktora Emanuela, na l. lijepi grob Umberta I. (**G. Sacconi**); uz ovaj grob je grob Rafaelov sa natpisom kardinala Bemba; d. odavle grob slikara A. Caracci, onda slikara G. da Udine, B. Peruzzi, Perin de Vaga i F. Zuccaro; l. od glavnoga žrtvenika grob kardinala Consalvi od **Thorvaldsena.**

Na Porta Rotonda (E 4) zdenac sa obeliskom iz Izidinoga hrama; z. od Pantheona crkva S. Eustachio (D 4/5), na zabatu rogovlje jelenovo s križem. — Zapadno od crkve Dogana Vecchia, a dalje Pal. Giustiniani (17 v.) od **Boromini** i **C. Fontana**; slike odavde su u Berlinu, a kipovi u Vatikanu; dalje Pal. Patrici, a nasuprot nacijonalna crkva francuska S. **Luigi de Francesci.**

Unutrašnjost: u s. kapeli 1. grob Mine de Beaumont, prijateljice Chateaubriandove u2. kopeli d. freski sv. Cecilije (**Domenichino**); na glavnom žrtveniku **G. Renia**, kopije Raffaelove sv. Cecilije iz Bologne; u 3. kap. djevica Orleanska od **A. Vermore**; u 4. kap. freski o Clodvigu franačkom kralju od **Sermonete**; na glavnom žrtveniku; **uzašašće Marijino** od **Fr. Bassana**; na **1. stupu lijeve** poprečne ladje grob **Claude Loirraina**; na 1. stupu **d. ladje**, spomenik palih **Francuza 1849.** od **Pija IX.** postavljen.

Južno od St. Luigi velika Pal. Madama (D 4) od 1871. sijelo talijanskoga senata; nosi ime po Margharitti od Parme, kćeri Karla V., u velikoj sali freski od **Maccaria** (1888) iz rimske povjesti. — J. odavde Univer-sa (D 5) t. zv. »Sapienza« utemeljena 1303. sa velikim arkadama i baroknom crkvom Sant Ivo, čudan zvonik. — Zapadno P. Navona (D 4/5) službeno »cirko Agonale,« po cirku Domicijanovu; d. crkva S. Giacomo degli Spagnuoli; nasuprot na drugoj strani trga Pal. Doria Pamphili sa Collegio Pamphili; med

obima zdenac od **della Posta**; Triton i Delfin su od **Bernini**, na sjev. dijelu toga moderni zdenac od **Buta i Zappolà**; u srijedi veliki zdenac od **Bernini** sa obeliskom i alegorijama »Ganges«, »Dunav«, »La Plata« i »Nil«; onaj posljednji ne će da gleda prenakrcanu crkvu Sant Agnese (od **Boromini**) pa je zakrio lice. Crkvu je dao Inocent X. (**Rainaldi** 1652.) sagraditi na mjestu stare basilike, od koje su sačuvane dvije kapele; vani martirij sv. Agneze;

Unutra spomenik Inocenta X (**Maini**), na glavnom žrtveniku srebreni relikvijari (1908. card. Rampola); onda 8 antiknih stupova od Verde antico; pod njima obiteljska grobnica ob. Doria; u lijevoj poprečnoj ladji stari kip, od koga je **Maini** učinio sv. **Sebastijana.**

Via Sant' Agneza u V. del Anina, ondje je crkva* Santa Maria del Anima (D 4) od 1512, kad je Luter bio ovdje, njemačka nacionalna crkva.

Unutra grob **M. Frudsberga** (+ 1528.); u 1. kap. slika **Saraceni**; 3. kap. freski **Sermoneta**; 4. kap. kopija **Michel Angelova** Pieta od **N. di Baccio Bigio**; u lijevoj postranoj ladji 1. kap. freski **Saracenis**, 2. kap. freski od **Seitza**; na glavnom žrtveniku **G. Romano**, sveta obitelj; d. grob Hadrijana VI. (+ 1523.) .

Nasuprot stražnjoj strani crkve Santa Maria della Pace (D 4) pročelje od **P. da Cortona** (Sakristan V. de Arco della Pace 5.)

Unutra osmerokutna kupola, sa podnožjem; na glavnom žrtveniku slika Madonne; 1. **Sermoneta:** poklon pastira, Kristovo krštenje; **Peruzzi;** Bogorodica u hramu; (u Rimu slušaju mladoženje prvu misu ovdje); u predvorju **M. Venusti:** Madonna; 1. prenakrcana Cap. Cesi; d. Cappella Ponzeti sa freskima od **B. Peruzzi,** njoj nasuprot **Cappella Chigi** sa **Raffaelovim** ** Sibilama; u d. linetama proroci Jona i Hosea; u 1. Daniel i David od **Vitti.**

Via della Pace i Via delle Vacche vode u Pal. Taverna - Landriano (C. 4) sagr. u XII. v. Orsini, sa lijepim dvorištem i vodoskokom; u Via Coronari l. prva prostrana ulica S. Salvatore in Lauro (C/D. 4), i samostan u kome je refektorij sa spomenkom

Eugena IV; nadgrobnim kamenom Maddalene Orsini i card. A. da Cordona. — Dalje u Via de' Coronari ide na Pal. Lancelotti, (D 4) lijepo dvorište s antikama, od lijepoga portala na z. ide V. della Maschera d' Oro k Pal. Altemps (D 4) po predjašnjın posjedniku kard. Hohenemsu prozvan; i odavde Sant' Apollinare, (resv. 1750 **Fuga**); od P. Apollinare, ispod luka u Sant' Agostino (D 4. 1479—82. **Pietrasanta.**)

Unutra na ulazu **Madonna del Parto (Sansovino)**, koji štuju osobito rodilje; l. pokrajna ladja, 2. kap. sv. Ana, Bogorodica i Krist **(Sansovino)**, bogati žrtvenik od Bernini, sa starom slikom Madonne iz sv. Sofije u Carigradu; u d. poprečnoj ladji kap. sv. Augustina sa starim stupovima i slikom od **Guercina**; 2. kap. u. postrane ladje **A. Nuci** kopija Raffaelove Madonne de Loreto; 1. na 3. stupom srednje ladje **Raffaelov** prorok Jesaia.

U nekadanjem samostanu Biblioteca Angelica je ministarstvo mornarice; straga portugalska nacijonalna crkva Sant' Antonio; sj. od **P. Nicosia** (D E 3) Pal. Galitzin; Via di Pipetta ide na Pte. Cavour (D E 3), d. na uglu V. Tomacelli i ilirski hospital S. Girolamo de' Schiavoni; utemeljen 1458. sa grobom Ivana Lucića, uza nj Santi Rocco e Martino sa bjelim pročeljem i stupovljem; uz ovu crkvu na kućna vrata 101. vodi Mauzolej Augustov (E 3. ulaz je glavni iz Via de' Pontifici br. 57): Augusto je sagradio 28. a. C. veliki mauzolej, a isti je resio njegov metalni kip; pred mauzolejem stala su 2 obeliska (sada na Mte. Cavalo i St. Maria Maggiore), u srednjem je vijeku bio to grad Colonnin, pred 120 godina bio je kazalište, a poslije velika koncertna dvorana (Augusteum). — Via Ripetta vodi u Pal. Borghese **(M. Lunghi** st. i **Fl. Poncio)**; osobito je dvorište sa stupovima; Pavao V. poklonio je palaču svojoj braći (sada znamenita zbirka Sangiorgio). — Dalje tri crkve Santa Maria

in Campo Marzio (E 4), onda S. Maria Maddalena i l. preko Via delle Colonelle na P. Capranica prastara crkva S. Maria in Aquiro.

VI. Vatikan.

Na desnoj obali Tibera, a nasuprot Mte. Pincia, sagradjen je poslednja tri decenija novi moderni grad; Prati di Castello; glavna ulica Via Cola di Rienzo (1 km duga) do Pta. Margherita; pred mostom diže se spomenik pučkoga junaka Angelo Brunetti, koga su Austrijanci god. 1848. ustrijelili **(Cicernacchio)**. — Pnte. Cavour vodi na P. Cavour (D 3) sa C. spomenikom pred s. pročeljem nove pravosudne palače Pal. di Giustizia (sagr. **Caldereni** u modernom baroku D 3); nad glavnim vratima: pravda stvara čovjeka i zakone (od **E. Quattrini)**; u dvorištu: Italija, nad njom vučica, dva vuka drže grb savojski; u gornjem spratu freski od **Maccari**. —

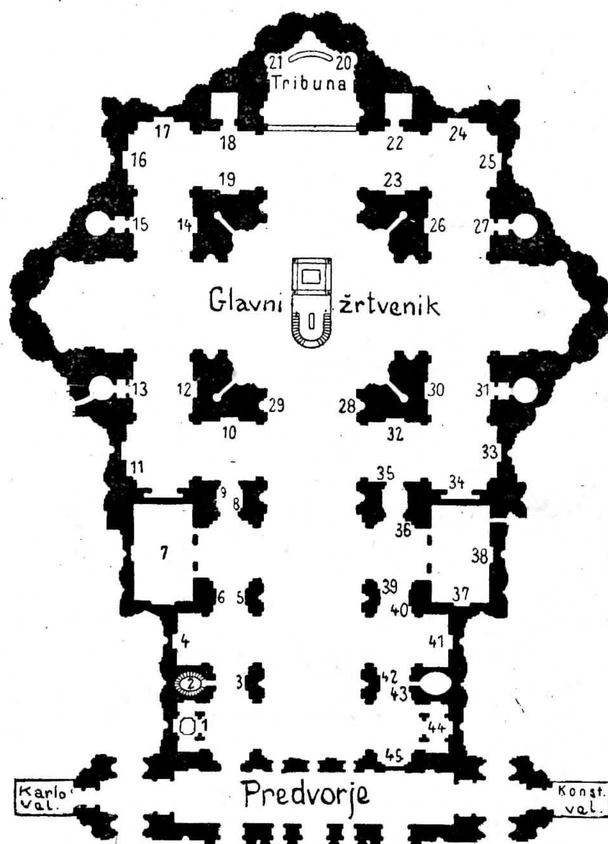
Iza Pal. di Giustizia P. dei Tribunali i Ponte Umberto; odavle na desnoj obali Tibera do Ponte Sant' Angelo (C 3) u rimsko vrijeme Pons Neronianus ili Aelius; od staroga rimskoga mosta stoji tri srednja luka, dok su 1893—95. za regulacije dodane sa svake strane dvije potpore. — Protiv Saracena podignuo je papa Leon IV. (848) zid oko Borga i Vatikana, pa je sjedinio s Vatikanom Angjeosku tvrdju (Castello Sant' Angelo, Moles Hadriani C. 3); slni mauzolej, koji je Hadrijan sam počeo graditi, dovrši 139. p. C. njegov posinak Antonin Pijo; na širokoj podlozi diže se iznad »tombe« okrugla gradjevina s promjerom od 67 m, nad kojom je bio kolosalni kip Hadrianov; čitav vijenac mramornih kipova krunio je rub te gradjevine; 537. kad

su Goti potsjedali Angjeosku tvrdju dao je Belizar pobacati te kipove na gotske glave; Bonifacije IV. dao je 608. na šiljak gradjevine podignuti kapelu St. Angelus inter Nubes a od 1400. nosi ime Castello Sant' Angelo; bila je ta tvrdja za vrijeme papinske države državni zatvor, nekoliko puta vojarna, a 1903. je u redu restaurirana; jedno je vrijeme služila kao stan papinski (Aleksandar VI., Klement VII.); u zatvorima su bili zatvoreni Beatrice Cenci, Giordano Bruno, kard. Caraffa, Benvenuto Celini, grof Cagliostro; sa terase prekrasan pogled na Rim i na Sv. Petra. — Od Angjeoske tvrdje na P. Pia (C. 3)) na Tiberu ospedale Santo Spirito (1473—82. učinjen), onda Santo Spirito in Sassia, crkva Anglosaska; dalje d. S. Lorenzo in Piscibus, l. S. Michele e Magno in Sassia crkve Friza; na V. Borgo Nuovo Santa Maria Traspontina (B. C; sagr. 1566) u novije vrijeme sjajno renovirana; dalje Pal. Giraud s pročeljem kao Canceleria; l. P. Scossavalli (B 3) na j. strani Pal. dei Penitenzieri sa freskama od **Pinturicchia;** na zapadnoj strani Pal. dei Convertendi, gdje je Raffael do smrti živio. — V. Borgo Nuovo i Borgo Vecchio dokončaju do Piazza Rustici; ovoj na z. je ** Piazza di San Pietro (A 3) najsjanije predvorje najljepše crkve na zemlji, eliptični trg okružuje četverostruka kolonada od stupova koju je načinio **Bernini** po nalogu Aleksandra VII.; na sredini 25.5 m visoki obelisk što ga je Siksto V. 1586. dao postaviti (prije u cirkusu cara Kaligule); na obje strane lijepi vodoskoci od **Maderne;** na ulazu nad 22 stube kolosalni kipovi sv. Petra i Pavla od **de Fabrisa** i **Padolinia;** trg ima veliku os dugu 272 m, stupovi 20 m visoki, svega ima 370 stupova nad kolonadama ima 292 kipa svetaca od **Bernini.**

* * CRKVA SV. PETRA (A 3).

Na mjestu gdje danas stoji Petrova crkva bio je nekad Neronov cirkus; u okolišnim vrtovima, dao je Nero mučiti i ubijati jadne kršćane, a njihovi bi ih suvjerenici pokopali u susjedne špilje; i sv. Peter, koji je bio u blizini propet, sahranjen je u takvi špilji. Papa Anaklet sazidao je kapelu na Petrovu grobu; već za cara Konstantina Silvestar I. podigne 324. god vrlo lijepu crkvu, koja je ipak tokom godina ruševinom postala. Papa Nikola V. (1447. do 55.) odredi da se nova crkva zida, ali tek pedeset godina poslije njegove smrti, poče Julijo II. po **Bramantovoj** osnovi u grčkom križu graditi, poslije smrti Bramantove (1514) povjerena bi gradnja **Giuliu da Sangallo i Raffaelu,** ali obojica umriješe brzo, a na njihovo mjesto dodjoše **Ant. da Sangallo i Bald. Peruzzi;** ipak vodi **Michel Angelo** svu brigu oko radnje od 1542. do 1564. pa uzdrži sasma genijalni plan Bramantov; on učini tako detaljne planove, da je **G. della Porta** po njemu završio kupolu do 1592. **Godine 1605.** bude učinjeno sve **do pročelja, a papa Pavao** V. promijeni plan iz grčkoga križa u latinski križ, po planu **Maderne** produžena je crkva prema istoku, pa je tako dosta izgubila. Na 18. novembra 1626. posveti papa Urban VIII. crkvu 1300 godina iza njezina osnovanja. — Crkva je duga 187.5 m, (tako je označeno na podu, gdje su označene duljine najvećih crkvi u Europi) — dakle upravo toliko, koliko i duljina koloseja; širina je 137 m, srednja lada ima 27.5 m, visina od 46 m, promjer kupola 42.5 m, **visina je od poda do vrha križa 132.5 m. Površina iznosi 15160 m².**

Pročelje 1612. osnova **Maderna,** 112.5 m dugo 44.25 visoko ima osam silnih stupova; na balustradi 5.7 visoki kipovi Krista, Bogorodice i apostola. Sjajno predvoje je 13.5 m široko a 20 m visoko, sa starinskim stupovima; na l. strani konjanički kip Karla Velikoga **(Cornachini)** a na desno Konstantin **(Bernini);** nad srednjim ulazom »Navicella« — sv. Petar na moru **(Giotto),** taj ulaz ima metalna vrata iz Stare Petrove crkve. Zadnja vrata na d. su Porta Santa, koju je sveti otac otvorio 24. decembra 1924. Tri puta udara sveti otac na vrata zlatnim čekićem pa izgovara kod prvoga udarca: **aperite mihi portas justitiae,** (otvorite mi vrata pravednosti) kod drugoga udarca: **introibo in domum tuam domine** (ući ću u tvoju kuću gospodine), a kod trećega udarca: **aperite mihi portas, quoniam nobiscum**

Petrova crkva.

Deus, (otvorite mi vrata jer je samnom gospodin Bog). Na to se oglasi veliko zvono svojim moćnim glasom; ono ima 2.45 m u promjeru.

** **Unutrašnjost:** n. treba pregledati najprije u svemu zaći u jednu ladju sa strane, a onda pogledati kupolu; odma na početku porfirna plata na kojoj su se krunili carevi u srednjem vijeku. Na prvom su stupu dvije velike škropionice od **F. Moderati.**

Lijeva ladja * **1.** Krstionica. — **2.** uspinjača na kupolu; na krov idu 142 stube, a onda je još kupola visoka 94 m; sa unutarnje galerije prekrasan pogled u crkvu; dalje stubama i ljestvama u unutrašnjost vrha kupole koji na 2¼ m promjeru. — Iznad vratiju k uspinjači grob Marije Klementine Sobjeske († 1735.) žene engleskoga pretedenta Jakoba Stuarta **(Bracci).** — 3. grob Jakoba Stuarta i njegovih sinova **(Canova).** 4. Marija ide u hram **(Romanelli).** — **5.** gr. Inocenta VIII. **(A. Pollajuolo).** — **6. grob** Pija X. **(Astorri),** nad vratima lijes sa kostima Leona XIII. — **7.** velika kapela za kor; gr. Klementa XI; Maria Immaculata **(Bianchi)** sa briljantnom krunom. — **8.** gr. Inocenta XI. **(Maratta).** — **9.** gr. Leona XI. **(Algardi).** — **10.** Povećana kopija transfiguracije **(Raffael Santi).** — **11.** Capella Clementina su gr. Pija VII. **(Thorwaldsen);** na žrtveniku d. su kosti Grgura Velikoga, slika **(Sacchi).** — **12.** kazna Ananijina **(Roncalli)** na stupu. 13. Nad vratima sakristije gr. Pija VIII. U poprečnoj ladji 10 ispovijedaonica za tudje jezike; d. statua sv. Petra Nolaska, l. sv. Norberta, na žrtveniku kopija sv. Petar na križu **(G. Reni);** pred žrtvenikom gr. glazbenika Palestrine; d. Sv. Toma **(Camuccini).** l. sv. Valerija **(Spadarino).** — Nastavak lijeve ladje: **14.** kazna Simonu

maga (**Vanni**) jedina slika u crkvi, koja nije mozaik.) **15.** gr. Aleksandra VII. (**Bernini**). — **16.** u kapeli della Colona lijevo madonna iz stare crkve sv. Petra, a uza nju relikvije Leona II. III. i IV. — **17.** Žrtvenik Leona Velikoga (**Algardi**). — **18.** gr. Aleksandra VIII. ; na stupu sv. Veronika. — **19.** Petar i Ivan liječe uzetnike (**Mancini**) — U Tribuni grupa od bronsa sa drvenim Petrovim stolcem (**Bernini**). — **20.** d. od katedre gr. Urbana VIII. (**Bernini**). **21.** gr. Pavla III. (**G. della Porta**). — **22.** grob Klementa X. — **23.** Tabita (**Constanzi**). — **24.** sv. Petronela (**Guercino**). **25.** Arhandjeo Mihael (**G. Reni**). — **26.** na **21.** gr. Pavla III. (**G. della Porta**). — **22.** grob Klementa VIII. (**Canova**). — U desnoj poprečnoj ladji držao se vatikanski koncil 1871. — Na 1. kip sv. Josipa Kalasancija a d. sv. Heronima Emilija.

Kupola. (**Michel Angelo**); med stupovima 5 m visoki kipovi svete Veronike, Andrije, Helene i Longina; 10 m visoke logije u kojima se izlažu za blagdana relikvije; iznad ovih su medaljoni s evangjelistima, izmed 16 rebara kupulinih mozaik: Krist, bogorodica, apostoli; na kraju kupole Bog otac (**C. d' Arpino**). — Tabernakul koji stoji na uzvinutim stupovima učinjen (**Bernini** 1623.) od metala sa Pantheona, a 29 m je visok. Na glavnom žrtveniku služi misu samo Sveti otac. Pred velikim žrtvenikom Confesija (**Maderna**) sa 95 svijetiljaka, koje uvijek gore; grobu apostolskom vodi dvostruko stubište; u predvorju Pio VI. klečeći (**Canova**); nad bakrenim stupovima. — **28.** Sv. Peăr od bronsa (13. v. po antiknom uzoru); iznad toga Pio IX. mozaik. — — **29.** St. Francesco di Paola (**Maini**), a iznad njega sv. Petar Kanizij.

Desna ladja. 30. car Valens Arijanac pada za mise sv. Bonifacija (**Subleyras**). — **31.** gr. Benedikta XIV. i kapela Grgura XIII. (**Della Porta**). — **32.** pričest sv. Jeronima (kopijao po **Domenichinu** iz Vatikana). — **33.** Madonna del Soccorso iz stare P. crkve. **34.** gr. Grgura XVI. — **35.** gr. Grgura XIV. — **36.** gr. Grgura XIII. koji je ispravio kolendar; 1. kapela sakramenta (**Borromini**) sa pozlaćenom kućicom (**Bernini**). — **37.** sjajni spomenik Siksta IV. i Julija II. — 38. Trojstvo. (**P. da Cortona**); odavle ulaz u papinske odaje. — **39.** gr. Matilde od Tuscije (**Bernini**). — **40.** gr. Inocenta XII. **41.** San Sebastiano (**Domenichino**). — **42.** gr. švedske kraljice Kristine. — **43.** gr. Leona XII. — **44.** ** Pietà (**Michel Angelo**) 1498.). — d. uzvinut stup iz hrama jeruzalemskoga. — **45.** porta Santa sa mozaikom sv. Petra. — U srednjoj ladji, u kojoj je kasetiran svod i šarenim mramorom popločeni pod.

Sakristiju izgradi Pijo VI. 1776—84. (**Murchione**). — U Sagrestia comune antikni stupovi iz Hadrianove vile. — S. dei canonnici i kapela sa slikama **F. Penni** i **G. Romana**. — Stanza Capitulare sa * 7 slika (**Giotto**) * 14 freska (**Melozzo da Forli**), 4 glave apostolske i 10 pjevajućih angjela.

VATIKAN (A 2).

Ima spomena da je prvi papinski stan na Vatikanu sazidao papa Simah (498—514.); pape se stalno naseliše u Vatikanu tek poslije avignonskoga sužanjstva, kad se je Grgur XI. 1377. odanle vratio. NikolaV. počeo je da prvi gradi sadanju vatikansku palaču, Siksto IV. doda joj Sikstinsku kapelu; glavno krilo prema Petrovom trgu poče papa Siksto V., a završi Klement VIII.

Sobe Sv. oca su u trećem spratu, dok su one u drugom spratu za ugledne posjetitelje. Pavao II. dade učiniti lijepi **(Bramante)** Cortile di San Damaso. Danas zaprema Vatikan površinu od 55.000 m² broji 3000—4000 prostorija, od ovih 1000 dvorana, ima 22 unutarnja dvorišta. — Zakonom garancije od 13. maja 1871. garantirano je papi Vatikan, Lateran i palača u Castel Gandolfo, s pravom ekstoriterijaliteta, uza to ima godišnju rentu.

Na kraju d. kolonade glavni je ulaz Portone di Bronzo (pristupa nema) koji čuva 100 ljudi od švajcarske garde u sredovječno odijelo odjeveno; desno kroz Scala Pia u Cortile San Damaso, koje sa tri strane okružuju Bramantove loggije; d. u istočnom krilu, sasma gore, je obično obitavalište sv. oca. — Od Portone di Bronzo vodi * Scala Regia **(Bernini)** gore. — Tko hoće da pogleda Vatikan, treba da obidje čitavu Petrovu crkvu: lijevo kroz južni prolaz crkve Santa Maria della Pietà, iza toga velika palača della Inquisizione. Pred hodnikom koji spaja Petrovu crkvu sa sakristijom vidi se miesto Neronovoga obeliska, koji je od 1586. pred Petrovom crkvom; dalje sasma stare crkve Santa Marta i San Stefano de' Mori; l. dolazi nekadanja papinska kovnica novca »la Zecca«, d. švajcarska stražara, onda V. del Belvedere (l. Vatikanski vrtovi), kroz prolaz do ulaza u Vatikan. (Pristojba).

A. Pinacoteca vaticana.

(Od 1909. u novo uredjenim sjajnim dvoranama).

Vestibul: Poprsje Pija X. **(Seeboek).**

Desna strana: dv. 1. Slike bizantinske iz 13. i 14. v. — Krucifiks **(Giotto)**; sedam djela milosrdja **(Lor. Monaco)**; Madonna **(Biondo)**; * žrtvenik **(G. de Bonsi)** bolonjske i bizantske radnje **(M. d' Arezzo i G. del Ponte)**. — **dv. 2.** Toskanska škola 15. i 16. v. Siksto IV. otvara vatikansku biblioteku **(Melozzo da Forli)**; dvije Madonne sa svecima **(Palmezzano)**; krunidba Marijina **(F. F. Lippi)**; Madonna della Cintura **(Benozzo Gozzoli)** * sv. Nikola Pari, Madonna sa svecima **(Fra Angelico)**; sv. Jeronim **(L. da Vinci)**; Francesco Sforza i Siksto IV. **(B. dei Conti)**; čudo sv. Hijacinta **(F. Cossa)**; Madonna **(Utili da Faenza)**. — **dv. 3.** Umbrijska škola 15. i 16. v.: Krista propinju, krunisanje Marijino **(N. Foligno)**, krunisanje Marijino **(Pinturicchio)**; Madonna i sveci pred krstom **(G. da Spagna)**; Triptih **(G. da Fabiano)**; Uskrsnuće **(Perugino)**; Madonna della Rota **(A. Aquilio)**. **dv. 4.** Raffaelova dvorana: preobraženje **(Raffael)**; ** Madonna di Foligno **(Raffael)**; krunisanje Marijino **(G. Romano)**; sv. Jeronim **(G. Sanzio otac R.)**; Madonna **(Perugino) dv. 5.** za historičare umjetnosti; freski od **Zuccara** u kapeli Pija V.

Lijeva strana: dv. 1. Venecijanska škola 15. i 16. v. Žrtvenik **(A. da Murano)** ** Madonna na prijestolu, dužd Marcello, sv. Nikola, dužd G. Mocenigo **(sve Tizian)**, sv. Juraj **(P. Bordone)**; sv. Bernard **(S. del Piombo)**; Bogorodica s djetetom, Pietà **(C. Crivelli)**; Madonna i sveci **(V. Crivelli)**; Marija Magdalena **(B. Montagna)**. — **dv. 2:** 16. 17. v. ** Madonna dei Frari **(Tizian)**; Krista polažu u grob **(M. Caravaggio)**; Vizija sv. Romualda, misa sv. Grgura **(A. Sacchi)**; ** posljednja pričest sv. Jeronima **(Domenichino)**; raspinjanje Petrovo, Madonna **(G. Reni)**; sv. Laurencije **(Ribera)**; nevjerovani Toma, sv. Margarita **(Guercino)** navještenje sv. Michelina **(Baroccio)**. — **dv. 3.** tudji maj-

stori. Pietà (**L. Cranach**); zaruke sv. Katarine, molitva pastira, Ecce homo, (**Murillo**); martirij sv. Erasma (**N. Poussin**); Gjuro IV. engleski (**Lavrence.**

B. Museo Vaticano.

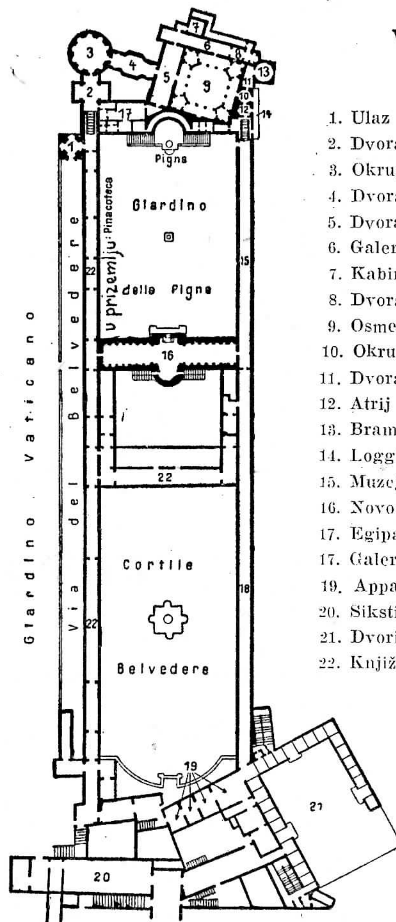
Julije II. i Leon X. započeše s osnivanjem velikoga vatikanskoga muzeja; najviše je doprinjeo za muzej Klement IX. 1769—74), a njegov nasljednik Pijo VI. prigradi Museo Chiaramonti i Braccio nuovo; Grgur XIV. doda egipatski i etrurski muzej.

Sala a Croce Greca (2) na stolu u sredini poprsje Minervino; l. Tigris; * Afrodita (po **Praksitelu**); porfirni sarkofag Konstancije, kćeri Konstantinove; Lucije Vero; August Otrikolski; porfirni sarkofag sv. Helene.

Sala Rotonda (3) po uzoru pompejanskom gradjena; Plotina, Juno Sospita; Klaudije; Klaudije kao Jupiter; * Serapis; Nerva; morski bog; * Barberinska Junona; Antinoj; pozlaćen kip Herkulov, nadjen 1864. u Pompejevom teatru; * glava Hadrijanova; Ceres; Faustina st.; Antinoj kao Bako; ** Zeus Otrikolski; Pertinaks; Augustov genij; Julia Domna; komedija, Tragedija (obje iz Hadrianove vile).

Salla delle Muse (4): slikarije na stropu (**Conca**); u predvorju Periklo (po **Kresilas**); Aspazija; Bias Likurg; Periandar; pod kupulom Apolon i Muse (Thalija Polyhymnia, Kalliope); Hermahos; Antisten; Demosten; Aishin; Zenon; Epikur; Alkibiad; Epimenide; Sokrat; Temistoklo; Platon (**Silanion**); na izlasku Diogen; Silen; Sofoklo; rodjenje Bakovo; nasuprot »La Pyrrhika«, oružani ples.

Sala degli Animali (5) prikazane životinje od mramo-

Vatikan.
Prvi sprat.

1. Ulaz
2. Dvorana grčkoga križa
3. Okrugla dvorana
4. Dvorana muza
5. Dvorana životinja
6. Galerija kipova
7. Kabinet krinki
8. Dvorana poprsja
9. Osmerokutno dvorište
10. Okrugli atrij
11. Dvorana Scipiona
12. Atrij torsa
13. Bramantove stube
14. Loggia
15. Muzej Chiaramonti
16. Novo krilo
17. Egipatski muzej
17. Galerija natpisa
19. Appartamento Borgia.
20. Sikstinska kapela
21. Dvorište sv. Damasa
22. Knjižnica

ra i alabastera; Meleagar, Tritoni, koji otimlje Nimfu; Mitrina grupa, žrtvenik sa zaklanim veprom.

Galleria delle Statue (6) vrtni pavilon Inocenta VIII., pregradjen od Pija VI. u muzej. — * Spavajuća Ariadna; Barberinski kandelabar iz Hadrijanove vile; relief Jupiter, Juno, Merkur, pak Minerva, Mars i Venera; relief Ariadne; Hermes; L. Vero; Flora, Satir, Agripina ml. urna sa pepelom od Breccia Quintiliana (rjedak mramor); relief atleta. Hermes; Safir (po **Praksitelu**); vodonoša; Liberia Felicia; Niobide; Muse; Eskulap i Higijeja; velika posuda od alabastera; Bako; Adonis ranjen; Apolo; Neptun; Laodameja; Septimij Sever; Neron kao Apolon; Menandar; Urania; Juno; pijani Satir; Bakova kola; Amazone; Apolon Sauroktonos; Penelopa; relief Eskulapov; Apolon, Bako, Diana, Herkul, Paris, otmica Proserpine; Triton; Atlet; Thanatos.

Gabinetto delle Maschere (7) mozaici sa maskama iz vile Hadrianove; * Plesačica - Majnada; Venera u kupelji; Satir; Venus Anadyomene; Venus; Apolon; reliefi.

Sala dei Busti (8) većinom poprsja rimskih careva i carica; Paladina glava; grobni relijef; plešuće Hore; Apolo; Uran; glava Menelajeva; Zeus Serapis; Ptolomej, Manlia Scantilla; Herkul; Jupiter-Amon; Aristofan; Herkul; glava Junonina; Scipio; Isis; Zeus Verospi; Pan; Silen; Barbar; glava Diadohova..

Cortille ottagonale (9): u srijedi djelomično antikni vodoskok, naokolo 8 velikih maska i reliefa iz Panteona; na ulazu Moloski psi; ** L a o k o o n **(Agesandros, Polydoros, Athenodoros)**; Herkul i Telef; Bako i Faun; Higijeja; Ara Casali sa reliefima; Neptun, Venera i Vulkan; ** A p o l o n Belvederski **(Leochares)**; Venera i Minerva; sarkofag sa Bahovom četom; kada

od zelenoga bazalta; spavajuća Nimfa; kada od crnoga bazalta; * Perzej sa Medusinom glavom; * šakači **(Canova)**; vaza od crnoga egipatskoga granita; sarkofag sa Bakom i Aridnom; Diana i Hekate u borbi s Gigantima; sarkofag rimskoga vodje; Sallustia Orbiana kao Venera; fragment sarkofaga; sarkofag sa Amazonkama; ** Hermes; relief bitke s Amazonkama; Isidini svećenici; Priam i Herakle; Venera i Helena; sarkofag sa 4 godišnje dobi; sarkofag s Nereidama.

Atrio Rotondo (10) vaza od Pavonazzeta; donji dio ženskoga kipa; nadgrobni kamen sa Diadumenom; lijepi Torsi.

Sala degli Scipioni (11): u srijedi sarkofag konsula L. C. Scipiona Barbata; poprsje pjes. Enija; spomen natpis L. Mummija, osvojitelja Ahaje; fragmenat fasti triumfales; glava Trajanova; relief sa galerom.

Atrio del Torso (12): ** torso Herkulov **(Apolonij atenski)**; tekst poznate plesne popijevke; rimska matrona; — Odavle vodi 600 m dugi a 6 m široki hodnik (Museo Chiaramonti iz Galleria Lapidaria) do Appartamento Borgia; još jedan prolaz su znamenite B r a m a n t o v e p u ž e v e s t u b e koje ulaze u Atrio Meleagro.

Loggia (14): lijep pogled na vrtove, osobto u G i a r d i n o d e l l a P i g n a, u kome je stup Antonia Pija; unutra pozlaćeni pauni sa groba Hadrianova, vani velika statua sv. Petra postavljena na spomen Vatikanskoga koncila 1871. od Leona XIII.

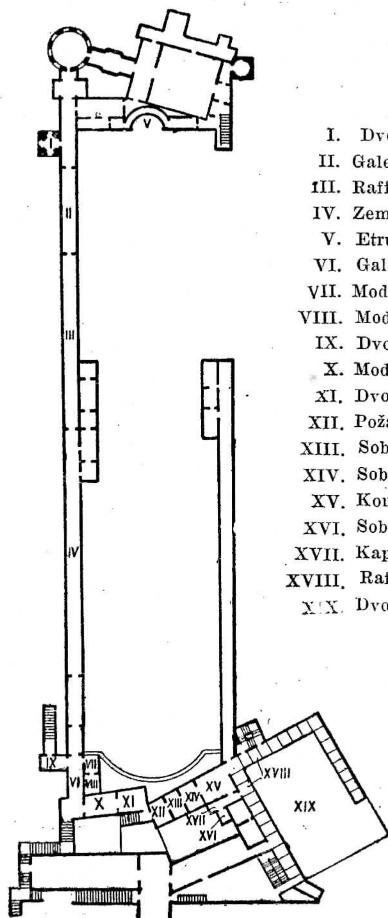
Museo Chiaramonti (15) Apolon sjedeći; jesen, zima, — Euterpe; Erato. — S. Sever; ranjena amazonka **(Polyklet)**; Antonin Pijo; M. Agripa Herkul kao dijete; Hebin Torso. — Uranija; Higijeja; Minerva; Trajan; Augusto. — Ruka Scilina sa Odiseje-

vim pratiocem; Higijeja; vučica i dvojci; Merkur; J. Cezar; Eskulap. — Vestalinka; Klio; Diana; Druzo. — Eskulap; Dioskuri rimski portret; atletova glava; terma Bakova, Eubol; Flavia Domitila; Domicija, Neron kao dijete. — Hekatejin Venerin žrtvenik. — Juno; Diana; glava Atenina; Lar; Jupitêr; 2 slonove glave; Scipio Afrikanski. — Juno Lucina; Apolon; Okean; Polihimnia. — Ženska glava; ribarčić; Erehtej. — Herkul i Lisip, Merkurov torso; Atleti. — Fragmenat Atenina štita; Amor na dupinu; dječak. — Nimfa; Atena; ulovljeni Part. — Relief tri Harite; * grčki grobni relief; Agripina, Hadrian. — Glava Augustova; Tiberij; Tiberijeva glava; Palada Atena. — Augusto; Julija Augustova kći; Vulkan; Demosten; C. Sila; M. Bruto; S. Sever; Alkibiad. — Merkur; Nimfa; Venera; Meleagar. — Tuga Penelopina; spavajući Amor. — Dječak; Tiberije; Amor; Minerva; Relief; sarkofag sa djecom; zimski kip. — Glava Apolonova; glava Niobida i Anonin Pijo; Atleta; Menandar; Meleagar; Ariadna; poprsja; Venerina glava; Jupiter Amon i Bako; Juno; Gal. — Silen; Trajanova glava. Nerva; — Minerva Trajan; poprsje Aristotela; Mitrini reliefi. — Ganimed; Bako i Satir; Merkur; Klaudije. — Neptun; poprsje; Agripina ml.; Agripina st.; Mars i Venera. — Herkul. Telef; Julija Soemis; torso djevojčin; Gea i Erehtej; * Eros (**Fidija** kop); bakanatski ples; Vestalinka Tuccia; Herkul (kop. **Skopas**); * Cicero; Antonin Pijo; Odisej sa čašom za Polifema; Satir. Relief 3 gospodje.

Braccio nuovo (16). Pijo VII. (1817.—1821.) dade sagraditi (**Raffael Sterni**) po starim motivima sjajnu dvoranu; stari mozaik na podu. — Kariatide; Komod; barbarsku glavu; Silen i Dioniz; August; Eskulap; Klaudije; Neron; Pudicitia; Faun; Tito. — Vaza od egipatskoga bazalta. — Faun sa frulom. — * Genimed; svećenica Isidina; Apolo Kitharoides; ranjena Amazonka (**Ktesias**); Kariatide; Trajan; Diana i Endimion; Euripides; Pupienus; Julija kći Titova; Fortuna Ostiensis; Sulla; * D e m o s t e n (**Polyeuktos** Atenjanin); ** A p o x y o m e n o s. — Amazone (**Polykletos**); Ptolomej II. kralj mauretanski; ženski kip (Clementia); Aleksandar Sever; Antonija Drusova; Hadrian; Juno; Fortuna; Salusto; portret; Arthemius i Lucifera; Nil i Diana Efeska; M. Antonin; Lepid; Julija Titova; Persefona; Minerva Medica; Domicij Ahenobarbo; Klaudij; barbar; Satir; (**Praksitel**); Komod; atlet s glavom L. Vera; Filip Arapin; * Dorifor (po **Polykletu**); barbarska glava; Domicijan, Hermes (**Canova**); Merkur.

Sala della Biga (1); u sredini »biga« dvoprežac; Polihimnia; Bako s bradom; Bako mladić; Alkibiad; * žrtvujući Rimljanin; ** Diskobolos; Fokijon; ** Diskobolos (**Myron**); upravljač kola; kip sa krasnom odjećom (**Sextus de Chaironia**); Pelops i Oinomaj.

Galleria dei Candelabri (II.). Leon XIII. dade učiniti pod, mozaici, **Lod. Seitzu**, a strop **Dom. Torti.** — Gnijezda i djecu; Merkur; torso Satirov (**Praxitele**); dječak i orasi; veliki nožni palac; glava Satira; Satir na mješini vina; kandelabar Otrikolski. — Pan i Satir; Efeska Diana; Sarkofag; Hadrian; kao Mars; * sarkofag sa Protezilajem i Laodamejom; ** Ganimed (**Leochares**); kandelabar iz Santa Costanza. — Nimfa; stara kopija; Semo Sanctus; Puteal; Satir; dječak; antikni freski iz Tor' Marancio. — Kandelabar Viktorije sa glavom Medusinom; Nimfa; Sarkofag sa Ariadnom i Bakom; Satir; stari ribar; Puteal (zdenac) sa Danaidama i Okeanom; Antiohia i Orontes; sarkofag s Niobidama;

Vatikan.

Drugi sprat.

I. Dvorana dvoprešca
II. Galerija svijećnjaka
III. Raffaelovi ćilimi
IV. Zemljopisna galerija
V. Etrurski muzej
VI. Galerija Pija IX.
VII. Moderne slike
VIII. Moderne slike
IX. Dvorana Pija IX.
X. Moderne slike
XI. Dvorana bezgriješne djevice
XII. Požarna soba
XIII. Soba znakova
XIV. Soba Eliodorova
XV. Konstantinova dvorana
XVI. Soba tamno svijetlih slika
XVII. Kapelica Nikole V.
XVIII. Rafffaelove loggie
XIX. Dvor Sv. Damasa.

otmjeni mladić. * Utrkačica; Nemeza; kandelabar; rob cınac; satirić; mladi Pan; Lucila žena L. Vera. — Mramorno poprsje Leona XIII. **(Galli)**; statueta; sarkofag sa pričom o Enmidionu; Ganimed; Paris; Niobida; sarkofag sa reliefom; Dioskuru otimlju kćer Leukipu; Perzijanac u borbi.

Galleria degli Arazzi de Raffaelo. (III.) **Raffael** naslka poslije Leona X. 1515.—1516. deset bojadisanih kartona za Sikstinsku kapelu, koji su bili u Bruxelesu izvedeni. Jednake izvedbe iz Bruxellesa imaju Loretto, Paris, Berlin, Dresden. — 1. 2. 3. 4. 16. 18. 19. 20. 21. 22. sve po vlastitim Raffaelovim nacrtima učinjeni; slike po sagovima su od **G. da Udine;** br. 14. sam je osnovao **Perin de Vaga,** a ostalo učiniše poslije smrti velikoga majstora njegovi učenici.

Galleria Geografica (IV.) ima geografske mape nekadanje papinske države, poglede na Rim, 70 antiknih poprsja.

Museo Etrusco (V) zatvoren.

Museo Egizio (17.) utemeljen od Pija VII. i Grgura XVI.; ima originalna djela i imitaciju iz vile Hadrijanove. Osma i deveta dvorana imaju papiruse; deseta dvorana ima asirske starine, tu se nalaze reliefi Sanheribovi iz 705—680. a. C.

C. * *Appartemento Borgia.*

Appartamento Borgia leži u prvome spratu pod Raffaelovim stancama. — Prostorije su bile stan Aleksandra VI. Poslije njegove smrti 1503. oplijenjene su i raznesene dragocijenosti; tako je stajao taj stan tri i po vijeka, dok ga godine 1889—97. ne dade Leo XIII. po **Lod. Seitzu** urediti — Sala dei Pontifici; slika

na stropu (**G. da Udine i Perin de Vaga**); 6 sjajnih gobelina sa Kefalom i Prokridom. — Salla dela Vita della Madonna; freski od **Pinturicchia;** apis, kao znak obitelji Borgia. Sala dei Santi; nad vratima Madonna (Portret Giulije Farnese); sveta Katarina (Lucrezia Borgia) pred carem Valerijem. — Sala delle Arti liberali: sedam slobodnih umjetnosti; lijep kamin. — Sala del Credo: slike (**Pietro d' Andrea**). Sala delle Sibille slike (**G. da Udine i Perin del Varga.**

Iz appartamenta Borgia vode stube u drugi sprat.

D. ** *Stance Raffaelove i loggia* (VI. IX. XVIII.)

Sala VI. moderne slike spominju na Pija IX; d. **VII. sala** sa portretima pape Leona XIII., Pija X. i drugih; u **VIII. sali** velika slika (**P. Vanni**) pogreb Raffaelov; u **IX. sali** primao je audiencije Pijo IX., **X. sala** moderni majstori; opsjedanje Beča (**Matejko** 1884); **sala XI.** (dell' Immacolata), u čast 1854. godine javljene dogme o bezgrješnom začeću bogorodice, slike (**Podesti**); **sala XII.** (del Incendio) ** freske Raffaelove koje je slikao 1508.—1520. za Julia II. i Leona X., a prikazuje događaje iz vremena Leona III. i Leona IV., neki drugi freski izradjeni su od učenka Raffaelovih (**Perin del Vaga, F. Penni; G. da Udine, G. Romano**); Leona III. prisega krunidba Karla Velikoga; pobjeda Leona IV. nad Saracenima; »L' incendio del Borgo« po tom ima ime stanza del incendio; strop (**Perugino**) prikazuje Sv. Trojice. — **Sala XIII.** (Stanza della Segnatura) zove se tako, jer su pape signirali ondje svoje breve. Tu je 25 godišnji Raffael počeo 1508. slikati (na strcpu »pra-

vičnost«), a uza to Salamonova žrtva; arabeske (**Sodoma**); dalje poesija, teologija, astronomija; onda Disputa, filozofija, škola atenska Parnas (u Zagrebu u Strossmayerovoj galeriji na hodniku kopija); krepost, jakost, umjerenost, Grgur IX i pravnici; Justinijan i Tribonijan. — **Sala IX.** (Stanza dell' Elidoro) od Raffaela samoga; Heliodor; Bolseneka misa; oslobodjenje Petrovo; Atila i papa Leon I. (u Zagrebu u Strossmayerovoj galeriji na hodniku kopija); slike na stropu od **S. Romena.** — **Sala XV.** (del Constantino); Konstantinova bitka (**G. Romano**); Silvester prima Rim (**R. dal Colle**); krštenje Konstantinovo (**F. Penni**); slike papa, podnožja (**Penni**); strop (**F. Zuccaro**). — **Sala XVI.** (de' Chiaroscuri) slike apostolske (**Zuccaro**); **Sala XVII.** (Capella di Nicolo V.) sa slikama (**Fra Angelico**). — * **Loggie XVIII.** u 12 lukova slike iz staroga testamenta a u 13. iz novoga, po nacrtima Raffaelovim od njegovih djaka izvedene.

E. ** *Capella Sistina* (20).

Papinska kućna kapela sagr. Siksto IV; slike na stropu od ** **Michel Angela** (1508—12.); na žrtveniku ** Jonas; 1. polje: Bog dijeli svijetlo i tminu; Jeremija; biblijska Sibila; 2. polje: stvaranje svijetla: 3. polje: duh Božji nad vodama; perzijska Sibila; Daniel; 4. polje: Stvorenje čovjeka; 5. polje: Stvorenje Eve; Ezekijel; Sibila kumanska; 6. polje: Istočni grijeh; 7. polje: Žrtva Noemova; eritrejska Sibila; Jesaija; 8. polje: potop; 9. polje: Noje; Joel, delfska Sibila; prorok Zaharija; u kutu gvozdena zmija; Ester; Judita; David. — Mnogo poslije 1534.—1541 naslika **Michel Angelo** posljednji sud (20 visok 14 m širok), Pavao III. dade neke figure te slike obući (**D. da Volterra**); Klemens XII. (**S. Pozzi**) nastavi to odijevanje. — Slike

na stijenama izveli su fiorentinski i umbrijski slikari: lijevu stijenu: Mojsija i njegova žena (**Pinturicchio**); ** Mojsija pred gorućim grmom (**A. Botticelli**); propast Faraonova (**C. Rosselli**); deset zapovijedi (**Rosselli**); zlatno tele (**Rosselli**); propast Koraha (**Botticelli**); * umirući Mojsija (**L. Signorelli**); desna stijena: krštenje Kristovo (**Perugino i Pinturicchio**); gubavac, napast Kristova (**Botticelli**); apostoli Petar i Andrija (**D. Ghirlandajo**); propovijed na brdu (**Rosselli**); predaja ključeva sv. Petru (**Perugino**); Posljednja večera (**Rosselli**); * ulazna stijena: Uzašašće (**Ghirlandajo**); arkangjeo Mihajlo nad Mojsijevim tijelom (**Salviati**).

F. Biblioteca Vaticana.

Museo profano: u prednjoj dvorani granitna vaza moderna, antikne bronse, moderne dragocjenosti; koridor vežu dva porfirna stupa; velika dvorana 70 m duga 15 m m široka, 9 m visoka; i slike gradova, u ormarima na stijenama grčki i rimski stari rukopisi; miniature; poklon ruskoga cara Aleksandra III. malahitna vaza; kipovi Aristida i Lisije.

Museo Christiano: 1. soba: ruska Madonna (II v.) grčki križ s relikvijama (7. v.), medalja od **Benv. Cellini. 2. soba:** (stanza de' papiri) papiri i povelje iz 5. i 6. v.; strop slikan od **Mengsa. 3. soba:** (stanza delle Pitture) male slike iz 13. i 14. v.; u ormarima pokloni Piju IX. križ od kristala, maloruski molitvenik u spodobi križa; u kapeli Pija V. freski (**Vasari**), adrese na Pija IX., dalje slike iz mitologije (Odiseja), aldobrandinska svadba.

Vatikanski vrtovi s dozvolom (Ufficio del maestro della casa); na zapadnom dijelu vrta 1905 od Francuza učinjena imitacija Lourdske špilje.

VII. Trastevere i Janikul.

T. nije pripadao gradu do Aurelijana; u najstarije je vrijeme T. spojen sa gradom drvenim mostom Pons Sublicius, poslije Pons Aemilius, koji je vodio preko otoka. Danas ima ondje 7 mostova: Ponte Aventino, P. Palatino, P. Cestio i Fabricio P. Garibaldi, P. Sisto, P. G. Mazzini i P. di Fero. Preko P. Garibaldi (D 6) na piazza d' Italia (D 7), lijevo Torre dell' Anguilara, jedino sačuvani od sredovječnih utvrda (popodne ulaznina). Stara moćna porodica A. izumre u 18. vijeku; restauracija od godine 1902. podaje sliku grada iz 15. v. (sredovječni muzej). — Desno San Crisogono (D 7)starija crkva sa predvorjem od 1624. Unutra 24 stupa, mozaik. — Nasuprot Via Monte di Fiore, 10 m pod zemljom je stražara VII. kohorte Augustovih vatrogasaca. — Dalje Via dei Genovesi i sa crkvom S. Giovanni Batista dei Genovesi u lijepo dvorište * S. Cecilia (D 7). U svetičinom stanu učini Urban I. bogomolju. Crkva je iz 9. v. konačno pregradjena 1899—1901. od k. Rampolle. Unutra **Giotto:** Krist na križu; u d. ladji kupaona s. Cecilije, na glavnom oltaru s. Cecilija ležeći; d. ulaz u kriptu gdje je njezin sarkofag, s. Agata i s. Agneza; donja crkva bizantinski restaurirana. — Južno veliki Ospizio di San Michele, crkva San Francesco a Ripa, zap. od Viale del Rè stari samostan San Cosimto, sj. S. Maria in Trastevere (C 7), sadanju restauraciju basilike od 1139. izvede Pijo IX. unutra **Cavalini** 2 freska, 22 antikna stupa, Madonna od **Domichina,** mozaik iz 13. v., izvor ulja iz vremena Kristovoga rodjenja. — Sjev. je S. Maria della Scala

onda Via Garibaldi do **S. Pietro in Montorio** (B 7) mje-(B 7) mjesto gdje je propet sv. Petar 1500. sagradiše ondje crkvu Ferdinand Katolički i Isabela. Unutra **Piombo:** bičevanje, **Bramante:** mali hram u dvorištu. U samostanu od 1881. španjolska umjetnička akademija. — Vrlo lijep pogled sa terase. Desno spomenik palima 1849. Dalje F o n t a n a P a o l a (B 6, 7) od **Fontane i Maderne:** d. vrata u P a s s e g i a t a M a r g h e r i t a najljepša rimska promenada; tu je konjanički s p o m e n i k G a r i b a l d i a (A 6) od **Galoria;** na izlazu Tassov hrast, u blizini crkva i Samostan S a n t' O n o f r i o (B 4) u kome je Taso živio pred svoju smrt (1595). M u s e o T a s s i a n o. U crkvi **(de Fabris):** T. spomenik — Via S. Onofrio ide k S. Petru; stubama do Lungare, nasuprot Ponte Mazzini je V i l l a F a r n e s i n a * (C 5/6) dvospratna palača od **Peruzzia,** 1850. vlast Farnesa, 1731. napolskih kraljeva etc. Unutra 12 * freska Raffaela i škole **(G. Romano, F. Penni)** iz Psihina života; **Raffael:** * Galatea; **S. Piombo;** Polifem i osam lineta. U 1. spratu **Sodoma:** Aleksandar i Roksana; **Peruzzi:** freski.

Nasuprot prije pal. Corsini, sada **Galeria nazionale d'Arte antica** u P a l. d e l l S c i e n z e; **dv. 1. Pannini:** rimske ruševine; **Gentili:** Portret: **Lys:** božja milost. **Dv. 2.: Il Canaletto:** slike iz Venecije; **Poussin:** David Armida i Tankred; **de Monyer:** zima. **Dv. 3. * P. P. Rubens;** sv. Sebastijan, lovski prizor; **Van Dyck:** rodenje Kristovo: **Q. Metsys;** Erasmo Roterdamski: **D. Teniers** ml. vitez. — **Dv. 4.: P. Di Cosimo:** Marija Magdalena; **B. Veneto:** vitez; **Correggio:** Madonna s Isusom i Ivanom: **H. Holbein;** Henrik VIII. **Dv. 5.: Tizian:** Venera i Adonis, Filip III.: **Tintoretto:** preljubnica: **Il Greco:** rodenje Kristovo, krštenje K.; **Caravaggio:** bogorodica i Krist, Narcis, — **Dv. 6. J. Palma ml.** portret: **Tintoretto:** sv. Jeronim. — **Dv. 7.: Cosimo, Fra Bartolomeo, Zuccari.** — **Dv. 8.: Carbone:** portreti; **V. Castello:** Proserpina:; Ansaldo: bijeg u Egipat: **G. B. Castiglione:** Rebeka i Isak. — **Dv. 8.: Guercino:** Arkadia **Albani:** Merkur i Apolo: **Reni:** Marija Magdalena; **A. Caracci:** Igrač: **L. Caracci:** Martirij sv. Bartolomeja: **Salvator Rosa:** Prometej. — **Dv. 10.** L. Giordano; **Murillo:** Madona i Krist. — **Dv. 11. S. Rosa:** sv. Jeronim: bitka: **Cavalino:** sv. Sebastijan i Irena; **Bonito:** Maske. — **Dv. 12.: L. Giordano:** Autortret; **Solimena:** Madona i Krist, Herodijadu tjeraju iz hrama: **S. Rosa:** moja žena. — **Dv. 13.: Batoni:** rodenje Kristovo: **Maratta:** sv. obitelj; **C. Dolci:** sv. Apolonija; la Madonna del Velo; **Cortona:** sv. obitelj: **G Brandi:** David.

VIII. Fuori le mura.

Campagna' nije bila uvijek tako pusta, kako je danas. A g e r R o m a n u s« bio je lijepo obradjen, ali kad je Konstantin prenesao residenciju u Carigrad, onda napustiše Campagnu bogati Rimljani, odseliše se sa carem, i Campagna opustie. Usprkos zakonu od 1883. ostala je ona ipak u glavnom livada za pašu.

a) pred **Porta San Pancrazio.**

Porta San Pancrazio (A 6/7) u staro vrijeme rimska P o r t a A u r e l i a, na uzvisini (84 m) nad Rimom, oštećena 1849. od Francuza, 1854 popravljena. — Ulaz u **Villa Doria Pamphili** (A. 7; dozvola u Pal. Doria, P. del Collegio Romano); jedna od najljepših vila rimskih, sagradjena 1650. od Camilla Pamphily nećaka Inocenta X. — Ulaz slavolukom, do terase, odavde lijep pogled na sv. Petra i Monte Mario; južno u vrtu nova grobna kapela, dalje lijepi vodoskoci, na sred livade antikni oltar, lijevo ruševine Ville Vascello, koju je branio Garibaldi 1849 proti Oudinota. Dalje 5 minuta do crkve San Pancrazio.

b) pred **Porta del Popolo.**

Od P. del Popolo vodi via Flaminia ravno na Ponte Molle, a na desno je ulaz u **Villa Borghese** * (F H 1, 2) sada **Villa Umberto** I; sagradi je u početku 17. v. Scipio Borghese nećak pape Pavla V. G. 1902. kupi je država zajedno sa muzejem. Na egipatska vrata, zatim kraj

spomenika Victor Hugo i Goethea do Dianinoga hrama, onda Giardino del lago i Eskulapovim hramom jezeru, pa uz vodoskoke do Casina ili do Musea Borghese, koji je gradio **Vasanzio** 1615.

RAZIZEMLJE (Kipovi) **Dv.** 1. 54 * **A. Canova:** Venerin odmor. — **Dv. 2.** 77 * **G. L. Bernini:** David. — 265 * **Bernini:** Pavlo Borghese — **Dv.: 3.:** 105 * **Bernini:** Apolo i Dafne. **Dv. 4.:** * **Bernini:** Pluto i Proserpina. — **Dv. 5 :** 172 * Spavajući Hermafrodit. — **Dv. 6.: Bernini:** Eneja i Anhiz. — **Dv. 7.:** 92 **Peruzzi:** Venera izlazi iz kupelji. — **Dv. 8.:** 225. Faunov ples.

1. SPRAT (slike) **Dv. 1.:** 61. **Francia:** Madona s djetetom. — 53. 55 Domenichino Diana. — Sibila cumana. — 40., 43., 45., 49. **Albani:** Toaleta Venerina: Venera u kovačnici Vulkenovoj: triumpf Dianin: Mars i vepar koga je ubila Diana. — 42. **Guercino:** Izgubljeni sin. — 268. **Van Dyck:** Krist na križu. — 56. 110. **Caravaggio:** sv. Jeronim. sv. Ana, bogorodica s djetetom i zmija. **Dv. 2.:** 411. **Van Dyck:** Skidanje s križa. — 7. **Padovanino:** Minerva. — **Dv. 3.:** * **Correggio.** Danae. — 101. 137. **P. Veronese:** Propovijed sv. Antuna ribama. — Sv. Ivan u pustinji. — 139. **G. Savoldo:** Mladićeva glava. — 156. **B. da Vitati:** Krist kod Zebedija. — 115. **B. Licinio:** Brat slikarov sa obitelju. **Dv. 4.:** 185. **L. Lotto:** Čovjek sa ružom. — 108. **Palma Vechio:** Lukrecija. — 147 * **Tizian:** Nebeska i zemaljska ljubav. — 194., 170., 188., 23. **Tizian:** Vezani Krist. — Venera i Amor. — Dominik. — Simson u zatvoru. — 183. **L. Lotto:** Bogorodica sa Kristom, sv. Onotriem i sv. Bernardinom. — **Dv. 5.** 377 * **Fiorenzino di Lorezo:** Rasčinjanje sa sv. Jeronimom i Kristofom. — 397. * **Raffael;** Nepoznanac. — 65. **Francia:** sv. Stjepan. — 211. **Dosso Dossi:** Madona i dijete. 240. **Garofalo:** Duhovni razgovor. — 396. **A. da Messina:** Nepoznanac. — 212: **Scarsellino:** Venera oplakuje Adonisa. — 219. 222, **Scarsellino:** Venera u kupelji. — Sv. Obitelj. — 218. **Mazzolini:** Poklon mudraca. **Dv. 6.:** 281. **B. Striegel:** Karlo V. — 326. **Luka Cranach:** Venera i Amor. — 274. **P. P. Rubens:** Iskušanje. — 285. **P. Potter:** Holandeski krajolik. — 269. **P. de Hooch:** Frulaš. **Dv. 8.** 348. **Sandro Boticelli:** Bogorodica, Krist i angjeli. — 433. **L. di Credi:** Bogorodica, Krist i sv. Ivan. — 334., 328. **A. del Sarto:** Bogorodica i Krist. — Marija Magdalena. — 324. **Franciabigio:** Venera i Amor. — 310. **Fra Bartolomeo i M. Albertinelli.** Sveta obitelj, — 318. **C. Dolci:** Bogorodica i Krist. — 463. **Bachiacca:** Josipova pripovijest. — 27. 31. **G. delle Notti:** Suzana. — Koncerat. — **Dv. 9.:** 408 **J. Pontormo:** kardinal. 371. **R. il Ghirlandaio:** Sv. Katarina. 369. * **Raffael:** Skidanje s križa. — **Dv. 10.: Ortolono:** Skidanje s križa. — 68. **Baroccio:** Eneja bježeći iz Troje. — 456. **Giampetrino:** Bogorodica. — 455. **Caravaggio:** David s glavom Golijatovom. — 461. **Solario:** Krist usred Farizeja. 459 * **Sodoma:** Sveta obitelj. 434. **Škola Sodomina:** Leda i labud.

HODNIK izm. dv. 4. i 5. 199. 200. 202. **Patinier:** Krajolici. — U galeriji kod soba je inspekcija: 138. **Scarsellino:** Amor kruni Veneru. 204 **Garofalo:** Svadba u Kani.

S. z. odavde stoji zoološki vrt (H 1) 1911. učinjen. Dalje su vrata V. Borghese kroz Viale Parioli z za ½ s. do Acqua Acetosa (kiselica), zdenac sazidao **Bernini;** amo vodi Via Flaminia preko Ponte Milvio ili Ponte Molle, srednja tri luka su stara, dok je drugo iz 1805.; dalje do Tibera. — Na putu natrag u grad desno Ponte di Risorgimento, na jednom luku, od 1911.; dalje preko Viale delle Belle Arti. Na početku Vie Flaminie **od Vignole** Casino di papa Giulio III. Do početka XIX. stoljeća znameniti bi gosti ovdje odsjedali, pa bi ih onda papi doveli u sjaju u grad. Dalja Via Giullia sa zbirkom etruskih spomenika (* Museo Nazionale Romano di Villa Giulia).

Dalje putem Valle Giulia lijevo monumentalna zgrada **Galleria d'arte moderna** (1911. **C. Bazzani**). Odavde za ½ sata kod Acqua acetosa. — Lijepa je šetnja na drugu stranu Tibera na Monte Mario (139 m), na putu Villa Madama (posjet u subotu pod večer), dalje crkva Sta. Maria del Rosario, onda vrlo lijep pogled na Rim. Na Mte. Mariu leži San Onofrio.

c) pred Porta Salaria (J 2) i Porta Pia (K 3).

Na vanjskoj strani Pta. Salarija dva antikna nadgrobna spomenika; dalje Viale della Regina, d. Villa Alani (J. 1. 2) sa velikom antiknom zbirkom: pristup nije dozvoljen. Lijevo od ulaza vodi Corso d' Italia (G 2) sa crkvom Sta. Teresa di Porta Pinciana, desno do Porta Pia, koju je papa Pijo IV. 1564. po nacrtu **Michel Angelovu** sagradio. Ovuda su talijanske

čete provalile u Rim 20. rujna 1870. spomen stup i ploče spominju na to. — Južno od Pta. Pia Castro Pretorio iza toga Poliklinika, a onda gradska munjara, koja dobiva svoju silu iz slapova u Tivoli. Prama Via Tiburtina nastaje sveučilišni grad. — Dalje od Pta. Pia ide Via Nomentana za 25 minuta od Sant' Agnese; d. Villa Patrici u kojoj je sada željezničko ministarstvo. Dalje dolazi desno Vila Torlonia i Mirafiori (američka umjetnička akademija). U Pal. Massimo-Rignano nalazi se znamenito privatno odgojilište.

S. Agnese fuori le mura utemeljena od Konstantina, papa Honorij I. na novo je sazida 626. a Pijo IX. obnovi. U dvorištu fresko; koji prikazuje Pija IX. kako se riješava smrtne pogibelji. Unutarnjost * je 45 stuba niža; tri ladje sa 16 antiknih stupova; u tribuni mozaici iz VII. st., u konfesiji alabastrov torso sa rukama i glavom od bronsa. U ljevoj ladji stari fresko, odavde pristup u Katakombe. — Dalje ravno, onda desno k crkvi **Santa Costanza** s kupulom, u početku grob kćeri Konstantinove, lijepi mosaici iz IV. vijeka. — Cesta prelazi željeznicu, dolazi do Ponte Nomentano na Aniju sa sredovječnim tornjem. S druge strane »sveto brdo«, kuda su se iselili Plebejci 499. a C.

d) pred Porta San Lorenzo. (L 6)

Od P. San Lorenzo ide Via Tiburtina za četvrt sata do groblja Campo Verano. S. Lorenzo fuori le mura jednu od 7 patrijarhalnih crkvi, sagradi Konstantin Veliki; 22 nejednaka stupa su iz najstarijega vremena, a noviju crkvu prigradi 579. Pelagije II., Hadrijan II. obnovi Konstantinovu crkvu, a fasada potiče 1684.

Unutrašnjost ističe se modernim freskama od **Fraccassini,** desno stari sarkofag, u srednjoj ladji dva uzvišena mjesta (ambone) sa mosaicima. Slavoluk sa mozaikom iz 8. v. tabernakul sa porfirnim stupovima iz 12. v. Lijepi presbiterij, pred njim bogati grob Pija IX. za koji je čitavi katolički svijet dao 4 milijona lira. U lijevoj ladji kapela sv. Cirijaka, odavle ulaz u Katakombe.

c) pred Porta Maggiore (L 8) i Porta San Giovanni (K 9.)

Porta Maggiore najprije luk Apijevoga vodovoda, onda dvostruka vrata u Aurelijanovu zidu, koji ima na vanjskoj strani grob Eurisakov iz zadnjih dana republike. Dalje Via Casilina za 30 minuta križa Strada Militare, a onda za 5 minuta ruševine Torre Pignatara, grob carice Helene. u crkvi S. S. Pietro i Marcello ulaz u Kaakombe sv. Helene. Strada Militare vodi za 20 minuta na Porta Furba, lijep pogled na grobni hum Monte del Grano. (U grobnoj komori nadjoše 1624. sarkofag Aleksandra Severa, sa znamenitom vazom.) — Od Pta. Furba preko Via Latina na Tomba dei Pancrazii i dei Valerii. U blizini ostanci basilike San Stefano. Via Appia nuova vodi u grad.

f) pred Porta San Sebastiano (H 10)

* **Via Appia** vodi pokraj Kaligulinih terma, Scipinovoga groba i slavoluka Drusovoga na Porta San Sebastiano. Lijevo je Marsov hram i mala crkva **Do-**

mine quo vadis«. — * **Katakombe sv. Kalista** udaljene
su 2 km od Pt. San Sebastiano, lako se pregledaju,
(hladni hodnici!) a najznamenitije su. Osim ovih ima
mnogo katakomba ondje: K. Domitiline, Nereja Ahila,
Marija i Marcelina, Pretekstata i Sv. Sebastiana. —
* Crkva S v. S e b a s t i a n a na Via Appia jedna od se-
dam patriarhalnih crkvi, granitni stupovi, u lijevoj kapeli
trag Kristove noge, u drugoj kapeli statua sv. Se-
bastiana od **Bernini**, dalje ulaz u katakombe. — M a k-
s e n c i j e v c i r k u s, 480 m dug, 80 m širok, tragovi
gradilišta se poznaju (za 18.000 ljudi). Lijepo se vidi taj
cirkus sa groba * C e c i l i j e M e t e l e, travertinska
okrugla zgrada pretvorena je usrednjem vijeku u tvr-
đicu. — Dalje uz cestu jedan grob do drugoga. Desno
moderna utvrda F o r t A p p i a A n t i c c a, lijevo ruše-
vine V i l l a Q u i n t i l i a n a gdje je car Komod stano-
vao a dalje C a s e l e R o t o n d o, okrugla gradjevina.

g) pred **Porta San Paolo** (D 10).

Porta San Paolo je stara Porta Ostiensis, dalje 2 km
je crkva S a n P a o l o, koju je Konstantin sazidao na gro-
bu sv. Pavla. Valentinijan II. obnovi ju, a Honorije 398.
svrši. Stupovi su uzeti iz Basilika Aemilia; to je naj-
veća crkva (osim Sv. Petra) u Rimu, 1455. godina je sta-
jala, a 1823. izgori sva do kora. Mozaici na fasadi.

* Unutrašnjost su 5 ladja, 120 m duga a 60 m široka. Slike
svih papa. Na slavoluku mozaici iz 5. v. Lijevo i desno kolosal-
ne statue sv. Petra i Pavla. U konfesiji kosti svečeve. Lijep ta-
bernakul iz 1285. nad njim novi, sa stupovima od alabastra (dar
Kediva Muhamed Alije), a nogama od malahita (dar cara Niko-
le I.). — U velikoj t r i b u n i mozaik iz 13. v. Lijevo je Cappela
del Crocifiso 550. Pred mozaikom koji prikazuje bogorodicu zavje-
tovao se je Ignjat Loyola i njegovi drugovi Isusovci 15. 41. —
* **Hodnici** u samostanu su iz 13. v.: u blizini m u z e j sa starim

antiknim napisima, bizantskim vratima koja su pripadala prvoj
crkvi. — U benediktovskoj biblioteci nalazi se biblija Karla Ve-
likoga.

Via Ostiensis odvaja se u Via Laurentina; za ½ sata
A b b a d i a d e l l e t r e F o n t a n e. Tri crkve su u sa-
mostanskom vrtu. S a n V i n c e n z o e d A n a s t a s i o
iz 7. v. i okrugla crkva S a n t a M a r i a S c a l a C o e-
l i; med objema S a n P a o l o a l l e t r e F o n t a n e.

DALJNI IZLETI.

Tivoli stari Tibur, ostanci starih hramova (Vesta,
Sibila) itd. znamenite vile (Mecenetova, Oktavianova),
ima danas 12000 žitelja; vrlo zanimljiv pogled na Cam-
pagnu i na Anijeve slapove; desno k velikim kaskada-
ma, lijevo u sutjesku (Neptunova i Sibilina špilja) uz
»ponte Gregoriano«. Iza gostione »alla Sibila« ostanci
obloga hrama Sibila, onda dalje St. Giorgio, koji je sa-
gradjen na razvalinama staroga hrama.

Villa d' Este, 3 min. od postaje električne željeznice
u Tivoli ima znamenit perivoj, koji je sada vlasništvo ta-
lijanske vlade.

Villa Adriana gdje je na tiburskim humcima sazidao
car Hadrijan grad, koji je u opsegu od 10 km imao sve
moguće imitacije gradjevina svake vrsti, koje je Hadri-
drijan, putujući, većinom pješice, sabrao u dalekim zem-
ljama, osobito u Grčkoj i u Egiptu. Ostanci toga silnoga
muzeja, rastepeni su kojekuda, najviše u rimskim cr-
kvama i muzejima. Sasma su otkriti i djelomično saču-
vani grčki teatar, Nymphaeum, vrt nazvan Poikile,
stadij. (3 L. nedjeljom u. s.).

St. Cosimato na strmoj obali Ania, samostan, gdje je
živio sv. Benedikt, prije nego što je otišao u Monte Ca-
sino. Danas još pokazuje lijepo mjesto nad strmom oba-

lom Anija, gdje je svetac boravio, kad je ostavio opatsko mjesto u S. Cosimato, radi neposlušnosti redovnika. Tu se sabrali oko njega toliki vjernici, koji se pokoravahu njegovim strogim pravilima, da je mogao u okolini osnovati devet samostana.

Sta. Scholastica, samostan utemeljila Skolastiku sestra sv. Benedikta.

Sacro Speco samostan utemeljen od Benediktinaca; u špilji Capella del Sacro Speco, kip svečev.

Subiaco stari Sublaqueum sa 8300 žitelja, stisnut med strminu brda, a nad njim se diže Castell del Abbate commendatario; u mjestu katedrala, koju je osnovao Pijo VI. 1789, a i slavoluk, koji su načinili gradjani, dar Abbata del' commendatario. Nedaleko odande ostanci gradjevina iz dobe Neronove.

Olevano gradić sa 4200 žitelja, poznato ljetovalište Rimljana.

Palestrina stari Praeneste, najstariji latinski grad, lijep pogled sa sredovječnih ruševina.

Albano sa 8300 žitelja, mnogi ostanci rimski, vile, amfiteatar Domicijanov; ljetovalište Rimljana, Sta. Maria Rotonda, oblika Pantheonu slična katedrala.

Arriccia stari latinski grad, ljetovalište Rimljana, velik viadukt 30 m dug, 58 m visok.

Genzano grad sa 7100 žitelja, znamenit radi velikih ophoda u tjelovskom tjednu. Iza samostana Kapucina, lijep pogled na Lago di Nemi.

Nemi na istoimenom jezeru, koje je stari vulkanski krater; u njem nadjoše ostanke antiknih svečanih ladja, kojih su ostanci sačuvani u Dioklecijanovim termama.

Castel Gandolfo nad Albanskim jezerom, u blizini drevne Albe Longe, gradić sa prekrasnom okolinom, dobio je ime po obitelji Gandolfi; papinski grad, sagradio Urban VIII., katedrala od Berninia; u lijepom vrtu ruševina Domicijanove vile.

Rocca del Papa mjesto sa 3500 žitelja, na strmoj stijeni, ljetovalište Rimljana.

Monte Cavo 950 m., lijep vidik, napušteni samostan Passionista, na ruševinama hrama Jupitera Latialis.

Grottaferrata stari samostan utemeljen g. 1002. od brače Vasilijanaca, Grka; sv. Nilo je bio prvi opat samostanski, u kapeli znameniti freski Dominichinovi.

Marino gradić od 7000 žitelja sa palačom koja je pripadala obitelji Colonna, lijepa stolna crkva.

Frascati grad ima 10000 žitelja, poznato vino, lijepe vile, (Aldobrandini, Borghese, Falconieri, Lancellotti, Mandragone, Ruffinello).

Tusculum nedaleko Frascatia, stara kolonija zaselaka rimskih, rimski amfiteatar; u staro doba vile: Ciceronova i Tiburijeva.

Ostia (autobus za 2 sata od glavne pošte) u starini na Tiberu trgovački grad rimski. U novije vrijeme su znatne iskopine učinjene. Izlet na more, koji je u blizini.

X. ALFABETSKO KAZALO.

Abbadia delle tre Fontane 101
Accademia di S. Luca 58
Adriana V. 101
Albani Pal. 30
Albano 102
Abbani V. 97.
Aldobrandini V. 32
Altemps Pal. 72
Amphitheatrum Castrense 44
Amphitheatrum Flavium 57
Aqua Julia 39
Ara Pacis 36
Arco di Giano 60
Arcus Argentariorum 60
Arriccia 102
Assicurazione Venezia Pal. dell' 33
Atrium Vestae et Domus publica 57
Augustov hram 56
Augustov vodovod 39
Aurelianov zid 42

Banca di Napoli 33
Banca d' Italia 32, 36
Banco di S. Spirito Pal. 68
Barachini Pal. 29
Barberini Pal. 30
Basilica Aemilia 54
Basilica Julia 56
Biblioteca Angelica 72
Biblioteca Vittorio Emanuele 35
Bolognetti-Cenci Pal. 61
Bonaparte Pal. 34
Borghese Pal. 72
Borghese V. 95
Brancaccio-Field Pal. 39
Braschi Pal. 68

Campanari (Wolkonsky) V. 44
Campus Martius 65
Cancellaria, Pal. della 68
Capitol 61
Carceres 52
Carcer-Mamertinus 59
Casale Rotondo 100
Casino dell' Aurora 30
Castel Gandolfo 102
Castello St. Angelo 73
Castora i Polluxa hram 56
Castro Pretorio 38, 98
Cecilije Metele gr. 100
Cestijeva pir. 48
Chigi Pal. 36
Cloaca Maxima 54, 60
Collegio Pamphili 70
Collegio Romano 35
Colonna Pal. 32
Colonna V. 33
Colonnacce 58
Colosseum 57
Comitium 54
Consulta, Pal. della 38
Convertendi, Pal. dei 74

Crkve:

Sacro Speco 102
S. Adriano 54
Sta. Agata de' Goti 32
Sta. Agnese fuori le mura 98
S. Agostino 72
S. Alessio 47
S. Alfonso Liguori 39
Sta. Anastasia 60
S. Andrea delle Fratte 37
S. Andrea della Valle 68
S. Angelo in Pescheria 61
S. Anselmo 48
S. Antonio di Padova 44
S. S. Apostoli 33
S. Bartolomeo 61
S. Biagio 67
St. Bibiana 39
Sta Brigida 67
S. Carlo 36
S. Carlo ai Catinari 66
Sta. Caterina de' Funari 66
Sta. Caterina della Ruota 67
Sta. Caterina di Siena 32
Sta Cecilia 93
S. Cesario 46
S. Clemente 44
S. Cosimato 101
Sti. Cosma e Damiano 52
Sta. Costanza 98
S. Crisogono 93
Sta. Croce in Gerusalemme 42
Sacro Cuore di Gesù 38
Domine quo vadis 100
S. Eustachio 70
S. Filippo Neri 67
Sta. Francesca Romana 53
S. Francesco a Ripa 93
S. Francesco delle Stimate 69
S. Francesco di Paola 58
Gesù e Maria 36
S. Giacomo degli Spagnuoli 70
S. Giacomo in Augusta 36
S. Giorgio in Velabro 60
S. Giovanni a Porta Latina 46
S. Giovanni Batista dei Genovesi 93
S. Giovanni de' Fiorentini 67
S. Giovanni in Aino 67
S. Giovanni in Fonte 41
S. Giovanni in Laterano 41
S. Giovanni in Olio 46
S. Girolamo de' Schiavoni 72
S. Girolamo di Carità 67
S. Giuseppe de' Falegnami 59

S. Giuseppe in Capo le case 37
S. Gregorio Magno 46
S. Ignazio 35
S. Ivo 70
S. Lorenzo fuori le mura 98
S. Lorenzo di Panisperna 40
S. Lorenzo in Lucina 36
S. Lorenzo in Miranda 52
S. Lorenzo in Piscibus 74
S. Marco 34
Sancta Maria Antiqua 56
Sta. Maria degli Angeli 29
Sta. Maria della Concezione 30
Sta. Maria della Consolazione 61
Sta. Maria della Morte 67
Sta. Maria del Anima 71
Sta. Maria della Pace 71
Sta. Maria della Pietà 80
Sta. Maria della Scala 93
Sta. Maria della Vittoria 29
Sta. Maria del Pianto 61
Sta. Maria del Popolo 36
Sta. Maria del Rosario 97
Sta. Maria del Sole 60
Sta. Maria del Suffragio 67
Sta. Maria de' Miracoli 36
Sta. Maria di Loretto 59
Sta. Maria Egiziaca 60
Sta. Maria in Aracoeli 62
Sta. Maria in Aquiro 73
Sta. Maria in Campitelli 66
Sta. Maria in Campo Marzio 72
Sta. Maria in Cosmèdin 60
Sta. Maria in Monserato 67
Sta. Maria in Trastevere 93
S. Martino ai Monti 39
S. S. Martina e Luca 54
Metodista, crkva 29
S. S. Michele e Magno in Sassia 74
S. S. Nereo ed Achileo 46
S. Nicola in Carcere 61
Nome di Maria, Chiesa 59
S. Onofrio 94
S. Paolo alle tre Fontane 101
S. Paolo fuori le mura 100
S. Pavao, c. evang. 32

S. Pietro 75
S. S. Pietro e Marcellino 44
S. S. Pietro e Marcello 99
S. Pietro in Montorio 94
S. Pietro in Vincoli 58
Sta. Prassede 39
Sta. Prisca 47
Sta. Pudenziana 40
S. S. Quattro Coronati 45
S. S. Rocco e Martino 72
S. Saba 47
Sta. Sabina 47
Scala Santa 42
S. Salvatore in Lauro 71
S. Scholastica 102
S. Sebastiano 100
S. Sisto 46
Sto. Spirito 67
Sto. Spirito in Sassia 74
S. Stefano 99
S. Stefano Rotondo 45
Sta. Susanna 29
S. Teodoro 60
Sta. Teresa in Porta Pinciana 97
S. Thomas of Canterbury 67
Ssma. Trinità de' Monti. 37
Ssma. Trinità de' Pellegrini 66
S. S. Vincenzo ed Anastasio 38
S. Vitale 32
S. Vito Modesto 39
Škotska prezbiterijanska c. 29

Dioklecijanove terme 29
Dogana (carinara) 38
Domus Augustana 49
Doria Pal. 34, 70
Doria Pamphili V. 95
Drago (Albani) Pal. 30.
Drusov slavoluk 47

Eksedra 29
Emporium 48
Equus Domitiani 55
Este V. d' 101
Est-Est-Est 33
Excelsior hôtel 30

Falconieri Pal. 67
Farnese Pal. 66
Farnesina V. 94
Faustinin hram 52
Financijsko ministarstvo 31
Fontana dell' Acqua 29
Fontana delle Tartarughe 66
Fontana di Trevi 37
Fontana Paola 94
Fons et lacus Juturnae 56
Forum Augusti 58
Forum Boarium 59
Forum Romanum 50
Forum Trajani 59
Frascati 103

Gaetani - Sermoneta Pal. 66

Galijenov slavoluk 39
Galleria Colonna 36
Genzano 102
Ghetto 61
Giraud Pal. 74
Giustiniani - Vidoni Pal. 69, 70
Giustizia, Pal. di 73
Gospodarski muzej 29
Grand hôtel 29
Grottaferrata 103

Heroon Romuli 52

Jupitera Statora hram 53
Kaliguline terme 49
Katakombe sv. Kalista 100
Konstantinova bazilika 52
Konstantinov slavoluk 58

Lacus Curtius 55
Lancelotti Pal. 72
Lapis Niger 54
Lateranska pal. 43
Ludovisi V. 30

Macao (v. Castro Pretorio) 38
Madama Pal. 70
Madama V. 97
Maksencijev cirk 100
Malteskoga priorata, V. 48
Marino 103
Mark Aurelov stup 35
Marcelov teatar 61
Massimi alle Colone Pal. 68
Massimo - Rignano Pal. 98
Mattei Pal. 66
Mattei (Celimontana) V. 45
Mauzolej Augustov 72
Mecenov Auditorij 39
Medici V. 37
Minerva Medica 39
Min. unutarnjih djela 40
Mirafiori V. 98
Monte Cavo 103
Monte del Grano 99
Monte di Pietà 66
Monte Pincio 37
Monte Testacio 48
Museo Artistico industriale 37
Museo Barracco 67
Museo dei Gessi 48
Museo nazionale Romano 31
Museo Tassiano 94
Mutti-Papazzuri Pal. 33

Nemi 102
Neptunov hram 35
Neronova zlatna kuća 58
Nympheum 31

Odescalchi Pal. 33.
Olevano 102
Oratorij četrdeset mučenika 56
Orsini Pal. 61
Ospedale di S. Salvatore 41
Ospedale S. Spirito 74
Ospizio S. Michele 48, 93
Ostia 103

Palatin 48
Palestrina 102
Pantheon 69
Parlamenat 36
Passegiata Margherita 94
Patrici Pal. 70
Penitenzieri Pal. dei 74
Phokasov kip 55
Piombino Pal. 30
Poliklinika 98
Porta del Popolo 36
Porta S. Lorenzo 39
Porta S. Pancrazio 95
Porticus Octaviae 61
rum 56
Porticus Octavia 61
Poštansko min. 35

Quattro Fontane 30
Quirinale 38

Ratno min. 29
Regia 53
Ricci Pal. 67
Rocca di Papa 103
Rospigliosi Pal. 32, 38
Rostra Caesaris 55
Rostra principum 55
Ruspoli Pal. 36

Salviatti Pal. 34
Sta Croce Pal. 66
Sanseverino Pal. 36
Saturnov hram 55
Sciarra Pal. 35
Scipinov gr. 46
Septimija Severa slavoluk 55
Sepulcretum 52
Servijev zid 29
Sette Salè 39
Sforza - Cesarini Pal. 68
Spada alla Regola Pal. 66
Spomenik Vittoria Emanuela 33
Stražara VII. kohorte 93
Strozzi Pal. 69
Subiaco 102

Taverna - Landriamo Pal. 71
Teatro Apolo 32
Teatro Balbi 61
Teatro Costanzi 32
Templum Concordiae 56
Templum Divi Julii 54
Templum Sacrae Urbis 52
Templum Veneris felicis, et Romae aeternae 53
Templum Vespasiani 56
Templum Vestae 57
Tenerani Pal. 32
Titov slavoluk 53
Tivoli **101**
Tomba dei Pancrazii e dei Velerii 99
Torlonia V. 98
Traforo 32
Trajanov stup 59
Tulianum 59
Tusculum 103

Università (Sapienza) 70
Universitas Gregoriana 35

Vatikan 79
Venezia, palazzetto 34
Venus Cloacina 54
Via Appia 99

Zavod sv. Jeronima 72
Zoološki vrt 97

KNJIŽARA ST. KUGLI, ZAGREB ILICA 30.

ROMA

A B C D E F G H J K L

Viale delle Milizie

Caserma Cavour

Caserma Princ. di Napoli

Villa Umberto I (Borghese)

Quartiere Prati di Castello

Piazza Cavour

Basilica di S. Pietro

Piazza di S. Pietro

Fiume Tevere

Cavallerizza

Porta Salaria

Porta Pia

Castro Pretorio

Policlinico

Orto Botanico

Porta S. Pancrazio

Porta Portese

Monte Palatino

Terme di Trajano

Circo Massimo

Tempio di Claudio

Castello dei Cesari

Aventino

S. Balbina

Monte Testaccio

Porta S. Paolo

Porta Metronia

Piazza di S. Giovanni

Piazza di S. Croce in Gerusalemme

Macellum Magnum

Villa Colonna

Villa Castellani

Hotels.

Maßstab 1:12000

Straßenbahn

Lith. Anst. v. Leopold Kraatz, Berlin

Abruzzi, Via H 2—3.
Adda, Via J—K 1.
Adige, Via J 2.
Adriana, Via C 3.
S. Agata de' Goti, Via G 6.
Agnello, Vicolo dell' G 6.
Agostino, Piazza S. D 4.
— Depretis, Via G 4—H 5.
Albani, Via J 2.
Alberico, Via B 2—C 3.
Alberti, Via F 10.
Aldo Manuzio, Via C 10—D 9.
Aleardi, Via J 8.
Alessandria, Via K 2—L 2.
Alessandrina, Via F 6.
Alessandro Farnese, Via D 1—2.
— Volta, Via C 10—D 9.
Alfieri, Via J 7.
Alibert, Via F 3.
— Vicolo E 3.
Alpi, Via delle L 1.
Amerigo Vespucci, Via C 9—D 9.
Ancona, Via K 2—3.
Andrea Cesalpino, Via L 3.
S. — delle Fratte, Via F 4.
— Doria, Via A 5.
— Provana, Via K 9.
— Vesalio, Via K 2—L 2.
Angelo Masina, Via B 7.
Anicia, Via C 8—D 7.
Aniene, Via J 2.
Anima, Via dell' D 4—5.
Annia, Via G 8—H 8.
Annibaldi, Via degli G 6—7.
Antonio Musa, Via L 3.
Antonio Scialoia, Via E 1.
Apollinare, Piazza S. D 4.
Apostoli, Piazza SS. F 5.
— Vicolo SS. F 5.
Appennini, Viale degli L 1.
Appia nuova, Via K 9—L 10.
Appio, Viale J 9.
Apuli, Via d' L 6.
Aracoeli, Via E 5—F 5.
— Piazza E 6.
Arancio, Via dell' E 3.
Archetto, Via dell' F 5.
Arcione, Via in F 4.
Arco della Ciambella, Via E 5.
— de' Ginnasi, Via E 5.
— di Settimio Severo, Via F 6.
Arenula, Via D 6.
Ariosto, Via J 7—8.
Arno, Via K 1.
Artisti, Via degli G 3.
Ascanio, Via E 4.
Astalli, Via degli E 5.
Aureliana, Via H 3—J 3.
Aurelio Saffi, Via B 8.
Aurora, Via dell' G 3.
Aurunci, Via degli L 7.
Aventina, Via F 9—10.
Aventino, Viale D 10—F 9.
Avignonesi, Via degli G 4.
Azeglio, Via H 5—J 5.

Babuino, Via del E 2—F 3.
Baccina, Via F 6—G 6.
S. Balbina, Via di F 9—10.
Balbo, Via H 5.
Balestrari, Via D 5.
Balilla, Via L 7.
Banchi Nuovi, Via de' C 4.
— Vecchi, Via de' C 4.
Banco di S. Spirito, Via del C 4.
Barberini, Piazza G 4.
Barbieri, Via dei D 5.
Barletta, Via B 1.
Bartolomeo, Eustacchio, Via L 2—3.
S. — Via D 6.
Basento, Via J 1—K 1.
Basilicata, Via J 2—3.
S. Basilio, Via di G 4—H 3.
Baullari, Via de' D 5.
Beccaria, Via E 1.
Belisario, Via J 3.
Belsiana, Via E 3.
Belvedere, Via A 2.
Benedetta, Via C 6.
Benedetto Cairoli, Piazza D 6.
Beniamino Franklin, Via C 9.
Bergamaschi, Via E 4.
Bergamo, Via J 2—K 2.
Bernardo, Piazza S. H 4.
Berni, Via J 8—K 8.
Bertoni, Via Ag. C 1.
Bettoni, Via N. B 10.
Bezzecca, Via J 3.
Bixio, Via K 7.
Bocca di Leone, Via di F 3.
— della Verità, Piazza E 7.
— — —, Via E 7.
Bodoni, Via C 9—D 9.
Boezio, Via B 1—C 2.
Bologna, Vicolo C 6.
Boncompagni, Via H 3—J 3.
Bonella, Via E 6.
Borghese, Piazza E 3.
Borgo Angelico B 2.
— S. Angelo B 3—C 3.
— Nuovo B 3—C 3.
— Pio B 3.
— S. Spirito B 4.
— Vecchio B 3.
— Vittorio B 2—3.
Borgognona, Via E 3—F 3.
Boschetto, Via del G 5—6.
Botteghe oscure, Vicolo delle E 6.
Brescia, Via J 1.
Brunetti, Via E 2.
Bucimazza, Via E 7.
Bufalo, Vicolo del F 4.
Buffalini, Via M. L 9.
Buonarroti, Via H 7—J 7.

Cadorna, Via J 3.
Cagliari, Via K 1.
Caio Mario, Via B 1—2.
Cairoli, Via K 7.
Calabria, Via J 3.
Calamatta, Via D 3.
Campana, Via della D 3—4.
Campanelli, Via Della C 4.
Campani, Via dei L 7.
Campania, Via G 2—H 2.
Campidoglio, Piazza E 6—F 6.
— Via del F 6.
Campitelli, Piazza E 6.
Campo de' Fiori, D 5.
— — —, Piazza D 5.
— Marzio, Piazza E 4.
— —, Via di E 3—4.
— Militare K 4—L 4.
Cancellata, Vicolo della A 2.
Cancelleria, Piazza D 5.
—, Via della D 5.
Cancellieri, Via B 2.
Candia, Via A 1.
Canestrari, Vicolo de' B 6—C 6.
Capo d'Africa, Via G 8—H 8.
Capo le Case, Via di F 4.
Capocci, Via de' H 6.
Cappellari, Via de' C 5—D 5.
Cappellini, Via K 6.
Cappuccini, Piazza de' G 3—4.
—, Via G 4.
Capranica, Piazza E 4.
Caprera, Piazza L 1.
Caravita, Via del E 5.
Carbonari, Vicolo de' F 6.
Cardello, Via G 6—7.
Carlo Alberto, Via J 6.
— Armellini, Via B 7.
— Botta, Via J 7.
— Cattaneo, Via H 6.
— Emanuele I., Via K 7—8.
—, Piazza E 7.
Carrara, Via E 1
Carrette, Piazza delle F—G 6.
Carrozze, Via delle E 3—F 3.
Cassiodoro, Via C 2.
Castaldi, Via P. B 10.
Castelbolognese, Via G. d., B. 10.
Castelfidardo, Via J 3—K 4.
Catalana, Via D E 6.
Catone, Via B 2.
Cavallini, Via D 2—3.
Cavour, Piazza D 3.
—, Via F 6—J 5.
S. Cecilia in Trastevere, Via di D 7—8.
Cedro, Via del C 6.
Cefalo, Vicolo del C 4.
Celimontana, Via G 8—H 8.
Cellini, Via C 4.
Celsa, Via E 5.
Cenci, Piazza D 6.
Cerchi, Piazza de' E 7.
—, Via de' E 7—F 7.
Cernaia, Via della J 3—4.
Cesare Battisti, Via E—F 5.
Cestari, Vicolo de' E 5.
S. Chiara, Via di D 5—E 5.
Chiavari, Via de' D 5.
Chiesa nuova, Piazza della C 4.
— —, Via della C 4.
Cicerone, Via D 2.
Cimarra, Via G 6.
Cimatori, Via de' C 4.
Cinea, Via Privata K 9—10.
Cinque, Vicolo del C 6.
Cinquecento, Piazza dei J 4—5.
Civitavecchia, Via K 2.
Claudia, Via G 8.
S. Claudio, Via E 4—F 4.
Clementi, Via D 2—3.
Clementina, Via G 6.
Cola di Rienzo, Piazza C 2—D 2.
— — —, Via B 2—D 2.
Collegio Capranica, Via del E 4.
Collegio Romano, Piazza del E 5.
— —, Via del E 5.
Colli, Via dei L 1.
Collina, Via J 3.
Colonna, Piazza E 4.
—, Via E 4.
Colonnelle, Via delle E 4.
Colonnette, Vicolo delle E 2—3.
Colosseo, Via del G 7.
Condotti, Via E 3—F 3.
Consolato, Via del C 4.
Consolazione, Piazza della E 7.
—, Via della E 7—F 7.
Consulta, Via della G 5.
Conte Rosso, Via K 9.
Conte Verde, Via K 7.
Convertite, Via delle E 4.
Coppelle, Piazza E 4.
—, Via delle E 4.
Corda, Via della D 5.
Cornelio Celso, Via L 3.
Coronari, Via de' C 4—D 4.
Corridore, Vicolo del B 3.
Corsini, Vicolo B 6—C 6.
Corso d'Italia G 2—J 3.
Corso Umberto I E 2—6.
S. Cosimato, Piazza C 7.
—, Via di C 6.
Cremona, Via F 6.
Crescenzi, Vicolo D 5—E 5.
Cristoforo Colombo, Via D 9.
Croce, Via della E 3—F 3.
S. Croce in Gerusalemme, Piazza K 9—L 8—9.
— — — —, Via di K 7—L 8.
Crocebianca, Via di F 6.
Crociferi, Via de' F 4.
Crocifisso, Via del A 4.
Curtatone, Via J 4.

Dalmazia, Via K 2—L 1.
—, Piazza K 1—L 2.
Damiata, Via C 1.
Dandolo, Viale B 7—C 8.
Dante, Piazza J 7.
Dataria, Via della F 4—5.
Daverio, Via B 7.
Delfini, Via dei E 6.
Dogali, Via H 2—3.
Dora, Via H 2.
S. Dorotea, Via C 6.
Due Macelli, Via de' F 3—4.
Duilio, Via C 1.

Egidio, Piazza di S. C 6.
Eleniana, Via L 8.
S. Eligio, Vicolo di C 5.
Emanuele Filiberto, Via K 7—8.
Emilia, Via G 3.
Emilio Morosini, Via C 7.
Ennio Quirino, Via D 2.
Erba, Vicolo d' B 3.
Ericina, Via J 3.
Ernici, Via L 6—7.
Equi, Via degli L 6—7
Equizia, Via H 6.
Esquilino, Piazza dell' H 5.
Etruschi, Via dei L 6.
S. Eufemia, Via F 5.
Eustachio, Piazza di S. D 5.
Ezio, Via C 1—2.

Fabio Massimo, B—C 1—2.
Falco, Vicolo del B 2.
Falcone, Via del H 4.
Falegnami, Via de' D 6—E 6.
Famagosta, Via A 1—B 1.
Farini, Via H 5—J 5—6.
Farinone, Vicolo del B 3.
Farnese, Piazza C—D 5.
Farnesi, Via dei C 5.
Federico Cesi, Via D 2.
Federico Menabrea, Via L 8—9
— Sclopis, Via K 8—9.
Felice Cavalotti, Via A 8.
Ferratella, Via della H 9—J 9.
Ferruccio, Via J 7.
Fiamme, Vicolo delle H 3.
Fiammetta, Piazza D 4.
Fienili, Via dei E 7—F 7.
Filippini, Via de' C 4.
Finanze, Via delle H 3.
Firenze, Piazza di E 4.
—, Via H 4—5.
Fiume, Vicolo del E 2.
Flaminia, Via di E 1.
Flavia, Via H 3—J 3.
Florida, Via E 5—6.
Florio, Via C 9.
Fogne, Vicolo delle B 2.
Fontana, Via della L 1—2.
— di Trevi, Piazza F 4.
Fontanella, Vicolo della E 2.
Fontanella di Borghese, Via della E 3.
Foraggi, Via dei E 7—F 7.
Fornaci, Via delle A 5—6.
Foro Romano F 6—7.
— Trajano F 6.
— —, Piazza del F 6.
Foscolo, Via J 7.
Fosse, Via delle C 3.
Francesco Redi, Via L 2—3.
— Crispi, Via G 3.
S. Francesco, Via di C 7.
— — a Ripa, Piazza di C 8.
— — di Sales, Via di B 5.
— — — —, Vicolo di B 5.
Fratte, Via delle C 7.
Frattina, Via E 3—F 3.
Frezza, Via della E 2—3.
Friuli, Via H 3.
Frosinone, Via K 2.
Frusta, Vicolo della C 6—7.
Funari, Via dei E 6.

Gabriele Falloppio, Via L 3.
Gaeta, Via J 4—K 4.
Gaetana, Via D 4.
Gaetano Donizzetti, Via J 1.
— Secchi, Via B 7.
Gabino, Piazza L 8.
Gal. Ferraris, Via C 9.
Galilei, Via J 7—8.
S. Gallicano, Via di C 7—D 7.
Gallo, Via del C 5—D 5.
Galvani, Via C 10—D 10.
Gambero, Vicolo del E 3—F 4.
Garibaldi, Via B 7—C 6.
Gatta, Via della E 5.
Genova, Via G 5.
Genovesi, Via de' D 7.
Germanico, Via B 2—C 1.
Germano Sommeiller, Via L 8.
Gesù, Piazza del E 5.
—, Via del E 5.
Gesù e Maria, Via del E 2.
S. Giacomo, Via di E 2.
Giacomo Medici, Via B 7.
Giambattista Morgagni, Via L 3.
Gian Lorenzo Bernini, Piazza E 10.
Giardini, Via dei F 4—G 4.
Giardino, Via del E 4.
Ginori, Via D 9—10.
Gioacchino Belli, Via D 3.
Gioberti, Via J 5—6.
S. Giorgio in Velabro, Via E 7
Giosuè Carducci, Via H 3.
Giotto, Viale E F 10.
Giovanni Branca, Via C 9—D 9.
— Lanza, Via H 6.
— Maria Lancisi, Via L 3.
S. Giovanni Decollato, Via di E 7.
— — in Laterano, Piazza di J 8—9.
— — — —, Via di G 7—J 8.
— — e Paolo, Via di G 8.
Girolami Fracastoro, Via L 2.
Giubbonari, Via de' D 5—6.
Giuditta Tavani, Via C 7.
Giulia, Via C 4—6.
Giulio Cesare, Viale A 1—D 1.
— Romano, Via E 6.
Giuseppe Siccardi, Via K 8—9.
— Zanardelli, Via D 4.
S. Giuseppe, Via di F 4.
Giusti, Via J 7.
Giustiniani, Vicolo D 4—E 4.
Glorioso, Viale B 7—C 8.
Goffredo Mameli, Via C 8.
Goito, Via J 3—4.
Goletta, Via A 1.
Gonfalone, Via del C 4.
Governo Vecchio, Via del C 4—D 4.
Gracchi, Via dei B 2—D 2.
Grandi, Via L 7—8.
Grazie, Via delle B 2.
Grazioli, Piazza E 5.
Greca, Via della E 7.
Greci, Via de' E 2—F 2.
Gregoriana, Via F 3.
S. Gregorio, Piazza F 8.
— —, Via di F 8—G 7.
Grillo, Salita del F 6.
Grotte, Via delle D 5.
Grottino, Via del E 3.
Guglielmo Pepe, Piazza K 6.
Guglielmo Saliceto, Via L 3.
Guido Baccelli, Viale F—G 9.
Gustavo Bianchi, Via C 9.

S. Ignazio, Piazza di E 4.
— —, Via di E 5.
Impresa, Via dell' E 4.
Incurabili, Vicolo degli E 2—F 2.
Indipendenza, Piazza dell' J—K 4.
Industriale, Piazza C 9.
Ippolito Nievo, Piazza B 8—9.
S. Isidoro, Via G 3.
Isonzo, Via H—J 2.
Italia, Corso d' G 2—J 3.
—, Piazza d' D 7.

Jacobo Peri, Via J 1.

Labicana, Via H 7—J 8.
Lamarmora, Via K 7.
Lancellotti, Piazza D 4.
Lancisi, Via B 2.
Lata, Via E 5.
Latini, Via dei L 6—7.
Laurina, Via E 2.
Lavatore, Via del F 4.
Lazio, Via G 3.
Lazzaro Spallanzani, Via L 2—3.
Leccosa, Via E 3.
Legnano, Via B 1.
Leoncino, Via E 3.
Leone, Via del E 3.
Leone IV, Via A 1—2.
Leonina, Via G 6.
Leopardi, Via J 6—7.
Lepanto, Via C 1.
Leutari, Via dei D 5.
Libertà, Piazza della D 2.
Liguria, Via G 3.
Lombardia, Via G 3.
Lorenzo Ghiberti, Via C 9—10.
Lorenzo in Lucina, Piazza di S. E 3.
Lucani, Via dei C 9—10.
Lucchesi, Via de' F 5.
Luce, Via della C 8—D 7.
S. Lucia in Selci, Via di H 6.
Luciano Manara, Via C 7.
Lucina, Via in E 4.
Lucrezio Caro, Via D 2.
Lucullo, Via H 3.
Ludovico Calandrelli, Viale B 7.
— Muratori Via H 7, 8—J 8.
— di Savoia K 8—L 8.
Ludovisi, Via G 3.
Luigi, Piazza S. D 4.
Luigi Mosi, Viale B 8—C 7.
— Santini, Via C 7.
Luisa di Savoia, Via E 1.
Lungara, Via della B 4—C 6.
Lungaretta, Via della C 7—D 7
Lungarina, Via della D 7.
Lungo Tevere Altoviti C 3—4.
— — Anguillara D 7.
— — Arnaldo da Brescia E 1.
— — in Augusta D 2—3.
— — Campo Marzio D 3.
— — Castello C 3—D 3.
— — dei Cenci D 6—E 7.
— — Farnesina C 5—6.
— — dei Fiorentini B 4—C 4.
— — Flaminio D 1.
— — Tevere del Gianicolo B 4—5.
— — Marmorata C 9.
— — Mellini D 2—3.
— — Michelangelo D 1.
— — dei Pierleoni D 8—E 7.
— — Prati D 3.
— — in Sassia B 3—4.
— — del Sangallo C 4—5.
— — Sanzio C 6—D 6.
— — dei Tebaldi C 5—6.
— — Testaccio C 9—10.
— — Tevere degli Altoviti D—E 7.
— — Torre di Nona C 4—D 4.
Lungo Tevere dei Vallati D 6.
— — Vaticano C 3.
Lupa, Via E 3—4.

Macao, Via del J 4.
Macchiavelli, Via J 7.
Macello, Via del E 2.
Madama, Piazza D 4.
Maddalena, Via della E 4.
Magenta, Via K 4—5.
24 Maggio, Via F 5.
Magnanapoli, Piazza F 5—6.
Mamiani, Via K 6.
Manfredo Fanti, Piazza J 6.
Manin, Via J 5.
Mantellate, Vicolo delle B 5.
Manzoni, Viale J 8—K 7.
Marcantonio Colonna, Via C 1—D 2.
Marcello Malpighi, Via K 3.
S. Marcello, Via di F 5.
Marche, Via H 2—3.
S. Marco, Piazza di E 5—6.
— —, Via di E 6.
Marco Aurelio, Via G 8—H 8.
Marforio, Via di F 6.
Margana, Piazza E 6.
Marghera, Via K 4—5.
Margutta, Via F 2.
Maria Adelaide, Via E 1—2.
Maria Christina, Via E 1.
S. Maria in Cappella, Via di D 7.
— — ai Monte, Via di F—G 6.
— — in Monticelli, Via D 6.
— — dell' Orto D 7—8.
— — in Trastevere, Piazza di C 7.
— — in Via, Via F 4.
Marianna Dionigi, Via D 3.
Mario de' Fiori, Via di F 3—4.
— Pagano, Via H 3.
Marmorata, Via della D 8—10.
Marrana, Via di E 7.
Marroniti, Via de' F 4.
Marrucini, Via L 5, 6.
Marsala, J 4—K 5.
Marsi, Via dei L 7.
S. Martino, Via K 4.
— — ai Monti, Via di H 6—J 6.
Mascherone, Via del C 5.
Mascherino, Vicolo del B 2—3.
Mastai, Piazza C—D 7.
Mastro Georgio, Via D 9—10.
Mattonato, Via del C 6.
Mazzamurelli, Via de' D 7.
Mazzarino, Via G 5—6.
Mecenate, Via H 4—J 4.
Mentana, Via K 3—4.
Mercadante, Via S. H—J 1.
Mercede, Via della F 4.
Mercuri, Via D 3.
Merulana, Via in J 6—8.
Messapi, Via de' L 7.
Messina, Via K 2—3.
Metauro, Via J—K 1.
S. Michele, Via di D 8.
Mignanelli, Piazza F 3.
Milano, Via G 5—6.
Milazzo, Via K 5.
Milizie, Viale delle A 1—D 1.
Mille, Via dei K 4—5.
Mincio, Via H 2.
Minerva, Piazza della E 5.
Minghetti, Via F 4.
Miracoli, Via dei E 1—2.
Miranda, Via in F 6—7.
Missione, Via della E 4.
Mocenigo, Via A 1.
Modena, Via H 4.
Mole, Via delle G 9.
Monserrato, Via C 5.
Montanara, Piazza E 6—7.
Montebello, Via J 4—K 4.
Monte Brianzo, Via di D 3—4.
— Caprino, Via di E 6.
— Citorio, Piazza di E 4.
— della Farina, Via D 5.
— Giordano, Via di C 4.
— d'Oro, Piazza di E 3.
— di Pietà, Piazza D 5—6.
Monterone, Via D 5.
Monte Savello, Via di E 6.
— Tarpeo, Via di E 6—F 6.
— Vecchio, Piazza di D 4.
Monteverdi, Via H—J 1.
Monticello, Vicolo del F 5.
Montoro, Vicolo di C 5.
Monza, Via L 9.
Morichini, Via D. L 3.
Moro, Via del C 6.
Moroni, Vicolo C 6.
Mura Ostiense, Via delle D 10
Muratte, Via delle F 4.
Muro Torto, Via del F 1—G 2.

Napoleone III, Via J 6.
Napoli, Via H 4—5.
Nari, Vicolo de' D 5.
Narducci, Via P. B 7
Natale del Grande, Via C 7.
Navicella, Piazza della G 9.
—, Via della G 9—H 9.
Navona, Piazza D 4.
Nazzareno, Via del F 4.
Nazionale, Via G 5—H 5.
Nerva, Via J 3.
Nicola Fabrici, Via B 7.
— Salvi, Via G 7.
S. Nicola dei Cesarini, Via E 5.
— — da Tolentino, Via di G 4—H 3.
S. Nicola da Tolentino, Vicolo di G 3—H 4.
Nicosia, Piazza D—E 3.
Nizza, Via J 2—K 2.
Nomentana, Via K 3—L 2.
Novara, Via L 2.
3 Novembre, Via F 5.

Oca, Piazza d' E 2.
Ofanto, Via J 1.
S. Offizio, Via A 3.
Oglio, Via H 2.
Olmata, Via dell' H 6.
Ombrellari, Via degli B 2—3.
Ombrone, Via K 1.
S. Onofrio, Via di B 4.
Orazio, Via C 2.
Orfeo, Vicolo d' B 3.
Orologio, Piazza d' C 4.
Orso, Via dell' D 4.
Orto degli Ebrei, Via E 8.
Orvieto, Via L 9.
Osteria, Vicolo dell' L 5—6.
Ostia, Via A 1.
Ostilia, Via G 8—H 8.
Otranto, Via B 1.
Ottaviano Sforza, Via B 1—2
Ovidio, Via C 2.

Pace, Piazza della D 4.
Padella, Piazza C 5.
—, Via C 5.
Paglia, Vicolo della C 6—7.
Pagliari, Via J 2—3.
Palermo, Via G 5.
Palestro, Via K 4.
Palle, Vicolo delle C 4.
Palline, Via B 3.
Palombella, Via della E 5.
Panetteria, Via della F 4.
Panico, Via di C 4.
Panieri, Vicolo dei B 6.
Panisperna, Via G 6—H 6.
Pantaleo, Piazza S. D 5.
Pantheon (Rotonda), Piazza del E 4.
Paola, Via C 4.
Paolina, Via H 6.
S. Paolina alla Regola, Via di D 6.
Paolo Emilio, Via C 1—2.
Paradiso, Piazza del D 5.
—, Via del D 5.
Parioli, Via dei J 1.
Parione, Via in D 4.
Pasquino, Piazza di D 5.
—, Via D 5.
Passeggiata Margherita B 5—6.
Passeri, Via B. B 10.
Pastini, Via de' E 4.
Pastrengo, Via H 4—J 4.
Pavone, Via del C 4.
Pellegrini, Piazza dei D 6.
Pellegrino, Via del C 5—D 5.
Pelliccia, Via della C 6.
Penitenza, Via B 5—6.
Penitenzieri, Via de' B 3—4.
Penna, Via della E 2.
Petrarca, Via J 7—K 7.
Pettinari, Via de' C 6—D 6.
Pia, Piazza C 3.
Piacenza, Via G 5.
Pianciani, Via K 7.
Pianellari, Via dei D 4.
Pianto, Piazza del D 6.
—, Via del D 6.
Piave, Via J 2.
Piè di Marmo, Via del E 5.
Piemonte, Via H 2—3.
Pierluigi da Palestrina, Via D 2—3.
Pietra, Piazza di E 4.
—, Via di E 4.
Pietramellara, Via B 7.
Pietrelle, Via L 9—10.
Pietro Cossa, Via D 3.
— Micca, Via K 7—L 7.
— Raimondi, Via HJ 1.
— Roselli, Via A 7.
—, Piazza di S. A 3.
— in Vincoli, Piazza di G 6.
— — —, Via di G 6.
Pigna, Piazza della F 5.
—, Via E 5.
Pilotta, Via della F 5.
—, Piazza della F 5.
Pinciana, Piazza H—J 2.
—, Via H 2—J 2.
Pinelli, Via E 10.
Piombo, Vicolo del E 5.
Plebiscito, Via del E 5.
Plinio, Via C 2.
Po, Via J 2.
Poli, Piazza F 4.
—, Via F 4.
Policlinico, Viale del K 3—L 3.
Politeama, Vicolo del C 8.
Polveriera, Via della G 7.
Polverone, Via del C 5—6.
Pompeo Magno, Via C 1—D 1.
Pomponio Leto, Via B 2.
Ponte S. Angelo C 3.
— — —, Piazza di C 4.
— Aventino D 8.
— S. Bartolomeo (Cestio) D 7.
— di Cavour (Ripetta) D 3—E 3.
— Cestio (S. Bartolomeo) D 7.
— Fabricio (Quattro Capi) E 6.
— di Ferro ai Fiorentini B 4.
— Garibaldi D 6
— Margherita D 2—E 2.
— Mazzini C 5.
— Palatino (Rotto) E 7.
— Quattro Capi (Fabricio) E 6—7.
— di Ripetta (Cavour) D 3—E 3.
— Rotto (Palatino) E 7.
— Sisto C 5.
— — ,Vicolo di C 6.
— Umberto I. D 3.
— Vittorio Emanuele C 3—4.
Ponteficl, Via de' E 3.
Popolo, Piazza del E 1—2.
Porta Angelica B 2
— —, Via di B 2.
— Castello, Via di B 3—C 3.
— Cavalleggieri A 3.
— —, Via A 3.
— Fabbrica A 3.
— S. Giovanni K 9.
— — —, Piazza di K 9.
— Latina, Via di G 10—H 10.
— Leone, Via di E 7.
— S. Lorenzo L 6.
— Maggiore L 8.
— —, Via di K 7—L 8.
— Mazzini H 2.
— Metronia H 9.
— Nuova K 5.
— S. Pancrazio A 6—7.
— — —, Via di B 6.
— S. Paolo E 10.
— — —, Viale di E 9—10.
— Pia K 3.
— Pinciana G 2.
— —, Via J 1—K 1.
— —, Via di G 2—3.
— del Popolo E 1.
— Portese C 8.
— —, Via C 8.
— —, Via di J 3.
— S. Sebastiano, Via di G 9—10.
— Settimiana C 6.
— S. Spirito B 4.
— Tiburtina L 6
Portico d'Ottavia, Via del E 6.
Porto di Ripa Grande D 8.
— Maggiore, Via di L 8.
Portoghesi, Via de' D 4.
Portuense, Via B 9—C 8.
Posta Vecchia, Via della D 5.
Pozzetto, Via del F 4.
Pozzi, Via de' F 6.
Pozzuoli, Via K 9.
S. Prassede, Via di H 6—J 6.
Prefetti, Via dei E 4.
Pretoriano, Viale K 5, 6.
Principe Amedeo, Via J 5—K 7.
— Eugenio, Via K 7.
— di Napoli, Piazza K 2.
— Umberto, Via J, K 5—7.
Principessa Clotilde, Via E 1—2.
— Margherita, Via J 5—L 7.
Priorato, Via del D 9.
S. Prisca, Via di E 8—9.
Propaganda, Via di F 3.
Properzio, Via B 2.
Puglie, Via J 2—3.
Purificazione, Via della G 3—4.

SS. Quattro, Via dei G 8—H 8.
Quattro Cantoni, Via de' H 6.
— Fontane, Via G 4—H 4, 5.
Querceti, Via del H 8.
Quintilio Sella, Via H 3—J 3.
S. Quintino, Via K 8.
Quirinale, Via del G 4—G 5.
—, Piazza del F—G 5.
Quiriti, Piazza dei C 1.

Rabuccio, Via F 4.
Rasella, Via G 4.
Rattazzi, Via J 6—K 6.
Rè, Viale del C 8—D 7.
Reale, Via B 2—C 2.
Reggio, Via K 2.
Regina, Piazza della K 2.
—, Viale della K 1—L 3.
Regola, Via della C 2.
Renella, Via della C 6.
Riari, Vicolo de' B 5.
Ricasoli, Via K 6—7.
Ricci, Piazza C 5.
Ricovero, Via del E 7.
Rienzi, Piazza C 6.
Ripa, Via J 2—3.
Ripetta, Passeggiata di E 2.
—, Via di E 2—3.
Risorgimento, Piazza del B 2.
Robbia, Via della D 9—10.
Roma Libera, Via C 7.
Romagnosi, G. d. E 1.
Romana, Piazza D 7.
Romolo Gessi, Via C 9—D 9.
Rondanini, Piazza E 4.
Rosa, Via della E 4—F 4.
Rotonda (del Pantheon), Piazza della E 4.
—, Via della E 5.
Rubattino, Via C 9.
Ruggero Borghi, Via H 7—J 8.
Rusticucci, Piazza B 3.
Rutoli, Via del L 6—7.

S. Saba, Via di E 9.
S. Sabina, Via di E 8.
— —, Vicolo E 8.
Sabini, Via dei L 6—7.
Sacristia, Via della A 3.
Sagrestia, Piazza della A 3.
Salara, Via della E 7—8.
— Vecchia, Via della F 6.
Salaria, Via J 1—2.
Sallustiana, Piazza J 3.
—, Via H 3.
Salumi, Via dei D 7.
S. Salvatore, Piazza C 4.
—, Via D 6.
Santamaura, Via A 1.
Sapri, Via K 4.
Sardegna, Via H 2.
Sassari, Piazza L 3.
Savelli, Vicolo D 4—5.
Savoia, Via della C 6.
Scala, Via della C 6.
—, Vicolo del C 6.
Scanderberg, Vicolo F 4.
Scavolino, Vicolo F 4.
Schiavoni, Via degli E 3.
Scialoia, Via A. E 1.
Scipioni, Via degli B 1—D 1.
Scossa Cavalli, Piazza B 3.
Scrofa, Via della D 4—E 4.
S. Sabastianello, Via F 3.
Sebastiano Veniero, Via A 1.
Sebeto, Via J 1.
Sediari, Via dei D 5.
Seminario, Via del E 4—5.
Serpenti, Via dei G 5—6.
Sette Sale, Via delle H 6—7.
Settoriana, Via L 8.
Sforza, Piazza C 4.
—, Via H 6.
— Pallavicini, Via C 2.
Sicilia, Via H 3.
Silla, Via B 1—2.
Silvestro, Piazza di S. F 4.
Silvio Spaventa, Via H 3—J 3
Simeto, Via J 1—K 1.
Simmachi, Via de' G 8.
Sistina, Via F 3—G 4.
Soldati, Via dei D 4.
Solferino, Via J 4.
Sommacampagna, Via K 4.
Sora, Piazza di C 5.
—, Via C 4—D 4.
Spagna, Piazza di F 3.
Specchi, Via degli D 6.
Spezia, Via K L 9.
Spontini, Via G. J 1.
Staderari, Via degli D 4—5.
Stamperia, Via della F 4.
Statilia, Via K 9—L 9.
Statuto, Via dello H 6—J 6.
S. Stefano, Via E 5.
— — del Cacco, Via E 5.
— — Rotondo, Via di H 8—J 8.
Stelletta, Via della E 4.
Strengari, Via degli D 6.
Strozzi, Piazza E 5.
Struzzo, Via dello C 5.
Sudario, Via del D 5.
Sugarelli, Vicolo C 4.
S. Susanna, Vicolo di H 3—4.

Tacito, Via C 2.
Tanaro, Via K 1.
Taranto, Via L 9—10.
Tartaruga, Piazza E 6.
Tasso, Via J 7—K 8.
Tavolacci, Via C 8.
Teatro della Pace, Via del D 4.
— — Valle, Via del D 5.
Tempio, Via di Pace F G 6—7.
S. Teodoro, Via di E 7—F 7.
Terenzio, Via C 2.
Terme, Piazza della H—J 4.
Terni, Via L 9.
Tevere, Via J 1—2.
Tibullo, Via B 2.
Tiburtina, Via L 5.
Tiburzio, Via B 7.
Ticino, Via H 2—J 2.
Tirso, Via J 1—K 1.
Tittoni, Via D 7.
Tolemaide, Via A 1.
Tomacelli, Via E 3.
Tommaso Campanella, Via A 1.
Tor' Argentina, Via di D 5—E 5.
— Millina, Via di D 4.
— Sanguigna, Piazza di D 4.
— —, Via di D 4.
— de' Specchi, Via di E 6.
Torino, Via H 4—5.
Torre de' Conti, Via di F 6.
— di Nona, Via di C 4—D 4
Toscana, Via H 2—3.
Trasimeno, Piazza K 1.
Tre Archi, Via dei D 4.
— Canneti, Via dei F 5.
— Madonne, Via delle H 2.
— —, Vicolo delle J 10—K 9.
— Pupazzi, Via dei B 3.
— Novembre, Via F 5.
Trenta Aprile, Viale B 7.
Triboniano, Via D 3.
Tribuna, Via della E 6.
— Tor' de' Specchi, Via E 6.
Tribunali, Piazza dei D 3.
Trieste, Via L 1—2.
Trinità de' Monti, Piazza della F 3.
Trionfale, Via A 1.
Tritone, Via del F 4—G 4.
Tronto, Via J 2.
S. Tullio, Via J 3.
Tunisi, Via A 1.
Tuscolana, Via K 10—L 10.

Uffici del Vicario, Via E 4.
Ulpiano, Via D 3.
Umberto I, Viale E 1—F 1.
Umberto Biancamano, Via K 9—L 8.
Umbri, Via degli L 6.
Umbria, Via H 3.
Umiltà, Via dell' F 5.
Unità, Piazza dell' B 2.
Università, Viale dell' K L 4—5.
Urbana, Via H 5—6.

Vaccaro, Vicolo del F 5.
Vacche, Vicolo delle D 4.
Valadier, Via D 2.
Valle, Via della C 2—3.
Vantaggio, Via del E 2.
Vanvitelli, Via D 9.
Varese, Via K 4—5.
Varrone, Via B 2.
Vascellari, Vicolo de' D 7.
Vecchiarelli, Vicolo de' C 4.
Vecchio, Via S. G—H 10.
Velletri, Via J 2.
S. Venanzio, Via di E 6.
Venezia, Piazza di F 5—6.
—, Via H 5.
Ventiquattro Maggio, Via F 5.
Venti Settembre, Via G 4—J 3.
Vespasiano, Via A 2—B 1.
Vicenza, Via K 4.
Vico, G. B. E 1.
Viterbo, Via J 2.
Villa Albani, Via di J—K 2.
Villafranca, Via K 4.
Villano, Via del B 3—C 3.
Villa Patrizi, Via di K 3—L 3.
Villini, Via dei K 3—L 3.
Viminale, Via del H 5.
Virginio, Orsini, Via D 1.
Visconti Via D 2.
S. Vitale, Via di G 5—H 5.
Vite, Via della F 3.
S. Vito, Via di J 6.
Vittoria, Via E 3—F 3.
— Colonna, Via D 3.
Vittorio Amedeo II, Via K 8.
Vittorio Amedeo VIII, Via K 8.
Vittorio Emanuele, Corso C 4—E 5.
— —, Piazza J K 6—7.
Vittorio Veneto, Via G 2—3.
Volsci, Via dei L 6.
Volturno, Via J 4.

Zabaglia, Via C 9—10.
Zara, Via L 2.
Zecca, Via della A 2.
Zingari, Via degli G 6.
Zoccolette, Via delle D 6.
Zucchelli, Via G 4.

Statilia, Via K 9—L 9.
Statuto, Via dello H 6—J 6.
S. Stefano, Via E 5.
— — del Cacco, Via E 5.
— — Rotondo, Via di H 8—J 8.
Stelletta, Via della E 4.
Strengari, Via degli D 6.
Strozzi, Piazza E 5.
Struzzo, Via dello C 5.
Sudario, Via del D 5.
Sugarelli, Vicolo C 4.
S. Susanna, Vicolo di H 3—4.

Tacito, Via C 2.
Tanaro, Via K 1.
Taranto, Via L 9—10.
Tartaruga, Piazza E 6.
Tasso, Via J 7—K 8.
Tavolacci, Via C 8.
Teatro della Pace, Via del D 4.
— — Valle, Via del D 5.
Tempio, Via di Pace F G 6—7.
S. Teodoro, Via di E 7—F 7.
Terenzio, Via C 2.
Terme, Piazza della H—J 4.
Terni, Via L 9.
Tevere, Via J 1—2.
Tibullo, Via B 2.
Tiburtina, Via L 3.
Tiburzio, Via B 7.

h) Madžarski.

BOJNIČIĆ Dr. I.: Gramatika madžarskoga jezika (br. 933) D 55.—
GYARKORLATI MODSZER (br. 995) D 20.—
HARTMAN: Praktischer Lehrgang (br. 996) D 12.—
KOZMOPOLITA: Madžarski učitelj (br. 997) D 3.—

i) Njemački.

FIBEL (C). (br. 998) D 15.—
IVKANEC T.: Njemačka slovnica za više pučke škole (br. 999) D 40.—
KOZMOPOLITA: Njemački učitelj (br. 1000) D 3.—
MILLER FERDO: Praktična uputa u njemački jezik (br. 1001) D 45.—
PETROVIĆ: Gramatika nemačkog jezika (Gaspey - Otto - Sauer) (br. 1002) D 54.—
ROTH J.: Prva njemačka vježbenica za opće pučke škole (br. 1003) D 24.—
SAMSALOVIĆ Dr.: Njemačko-hrvatski priručni rječnik (br. 1004) D 36.—

j) Poljski.

KOZMOPOLITA: Poljski učitelj (br. 1005) D 3.—

k) Ruski.

BUDMANI: Gramatika ruskoga jezika (br. 1006) D 50.—
KOZMOPOLITA: Ruski učitelj (br. 1007) D 3.—
MALI RJEČNIK: Rusko-hrvat. i hrvatsko-ruski (br. 1528) Dinara 5.—
PETROVIĆ V.: Gramatika ruskog jezika za Srbe (Gaspey-Otto - Sauer) (br. 1008) D 54.—
PETROVIĆ V.: Ključ za gramatiku ruskoga jezika (Gaspey-Otto - Sauer) (br. 1009) D 24.—

Talijanski.

KOZMOPOLITA: Talijanski učitelj (br. 1010) D 3.—
POPARIĆ: Talijanska slovnica (br. 1011) D 55.—
ŠVRLJUGA: Hrvatsko-talijanski džepni rječnik (br. 1012) Dinara 30.—

Španjolski jezik.

GAVAZZI Dr. A. F.: Gramatika španjolskoga jezika (br. 1527) D 50.—

Naše popise svakovrsnih knjiga šaljemo na zahtjev badava.

Cijene bez obveze!

1764